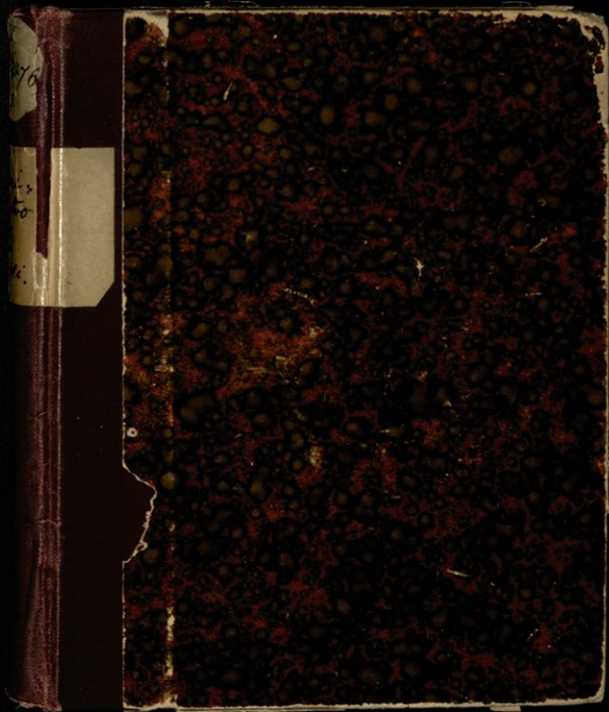

~~32476, II, B, g.~~

dupl. coll.

Časnikarstvo in naši časniki.

Spisal * * *

Stat nominis umbra. =

[Časnikarstvo
in naši časniki]

(Ponatisneni listki iz „Slovenskega Naroda“.)

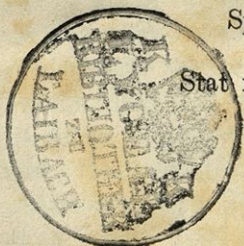
V Ljubljani, 1884.

„Natisnila „Narodna Tiskarna“. — Založil Ivan Železnikar.

Časnikarstvo in naši časniki.

Spisal * * *

Stat nominis umbra.

(Ponatisneni listki iz „Slovenskega Naroda“.)

V Ljubljani, 1884.

Natisnila „Narodna Tiskarna“. — Založil Iván Železnikar.

030004598

Že minulo leto sem nameraval pretresovati naše t. j. slovenske časnike, a parkrat sem bil odložil pero: prvokrat, ker so se bile politične razmere jele razvijati tako, da nam je bilo treba pred svetom kazati največjo slogo javnega mišljenja po vseh slovenskih deželah; drugokrat pa so me od dela odvrnile volitve za državni zbor, zlasti pa za deželne zbore, pri katerih nam je koristila sem ter tja toliko pogrešana, tako čudovito pogažena jedinstvo. Tudi sedaj bi še molčal, a uvoden članek „Slovenskega Naroda“ v št. 256 (od 8. pr. m.) mi je z nova urinil pero v roko. Takrat mi je uredništvo našega dnevnika govorilo prav iz srca, povedalo je resnico onim listom slovenskim, ki bi radi ali iz sebičnosti ali pa iz neumnosti obračali politiko našega naroda na stranska pota in v zatuhle kote. Zadnje „Novice“ (št. 46) kaj jalovo odgovarjajo vašemu članku, ter se kaj neslano zagovarjajo. Zaradi tega so se rodili sledeči listi.

Zaporedoma jih bodem pošiljal sl. uredništvu, če jih bode hotelo prijavljati častitim čitateljem „Slovenskega Naroda“. Nikdo naj v njih ne pričakuje Bog vé kako premišljenega dela, tudi naj ne išče v njih duhovitosti, kajti sestavlja jih strahovito suhoparen človek, ki se pa že od nekdanj peča tudi z novinarstvom. Slave ne mislim peti novinarstvu, kajti vsak osmošolec vam bi lahko na široko in dolgo razlagal in popisoval veliko imenitnost raznih občasnih tiskovin (dnevnikov, tednikov, mesečnikov itd.) za razvitek vsakega naroda. Tudi ne mislim na drobno preiskovati, kdaj in od koga je novinarstvo dobilo kaj prikupljivi pridevek „šesta velemoč evropska“; prav za prav bi sedaj morali jo imenovati „sedma velemoč“, ker se je mej petorico starih velikih držav urinila še Italija. Najbrže izvira oni pridevek od Napoleona Velikega, ki je l. 1814, porojenega Görresovega „Merkurja Renskega“ imenoval „peta zavezanih sovražnih mu držav“. Gotovo pa je, da je Napoleon I. znal kaj dobro ceniti veliko važnost od časa do časa na dan prihajajočih tiskovin, kar očitno spričuje „histoire secrète du directoire“ (II. str. 277).

Po tej zanesljivi priči je rekel Napoleon: „Que quatre gazettes hostiles faisaient plus de mal, que cent mille homes en plate campagne“. A da ne bodedo posnemali nekega narodnega pooblaščenca, ki je jedva prišedši v zbor, jel recitovati fracoske fraze, poslovenimo čestitim čitateljem one besede: „Štirje sovražni časopisi škodujejo več nego 100.000 mož na bojišči“. In tako je Napoleon govoril konci preteklega stoletja, ko je evropsko časopisje sploh bilo še v povojih, slovensko se pa še porodilo ni bilo. Kaj bi bistroglavi mož pač rekel o novinah sedanjega časa! Kdo se bi po takem čudil, če si toliko domišljajo naši časniki, ter se še preveč zavedajo svoje veljave. Veselimo se jih tem bolj, ker v hudem boji za narodov obstanek nasproti tujim sovražnikom že „Slovenec“ in „Edinost“ in „Brenclj“ veljajo več nego 100.000 vojakov! In z drugimi časopisi razpolagamo čez več stotisoč mož!

Ko bi bil pisatelj teh vrstic izurjen povestničar, preiskal bi korenito in pokazal čitateljem začetek in zgodovino novinarstva. Povedal bi, da se je začelo pri starodavnih Rimljanih z „acta

diurna“ ali „acta publica“, kakor jih zgodovino-
pisec Tacitus neprestano imenuje; Cicero jim
pravi „acta urbanarum rerum“ ali „acta
urbana“, Vopisk pa „acta populi“. Nepo-
trebne latinščine bi se pa zaradi teh rimskih novin
ne bilo treba nikomur učiti, kajti vsa ta „acta“ so
se do zadnjega odlomka pogubila. Po takem bi tudi
ne zanimalo nikogar, ko bi mu hotel razkladati, da
je rečena „acta“ ustanovil preslavni Julius Caesar,
da ime pišemo po novi modi naših zagrizenih filo-
logov. Ker so bili nehali „annales maximi“, usta-
novil je rečeni Rimljan leta 59. pred Kristom svo-
jim rojakom imenovani dnevnik. A hudo bi se mo-
tili, ko bi mislili, da so rimska „acta diurna“ res
bila to, kar nam je sedanji dnevnik. Od tega so se
močno ločila, kar z največjo gotovostjo sklepamo
po vseh dotičnih poročilih starodavnih pisateljev. A
zgodovinarji-strokovnjaki naj to stvar dalje zasledu-
jejo in razkazujejo, tu naj zadostuje opomba, da so
„acta diurna“ bila le neka bolj priročna dnevna
„kronika“, ki je prijavljala razne uradne in ne-
uradne dogodbe večnega mesta, državne, javne in
zasebne.

Odveč bi bilo tukaj razkladati, kdaj in kako so se časopisi začeli pri Perzijanah, Japoncih in Kitajcih; — dosta prej nego pri sedanjih evropskih narodih. Tako je Kitajcem l. 1366 ustanovil Hongvu, prvi cesar iz Mingovega rodu, časopis, ki prijavlja dvorne in državne dogodbe in naredbe, ter še sedaj v Pekingu izhaja. Po takem šteje ta kitajski časopis še nekaj več letnikov nego naše zaslužne „Novice“ od l. 1843.

Sedanje časnikarstvo evropskih narodov se je rodilo v Italiji in sicer v prvej tretjini 16. stoletja. Zgodovinarji naj določijo, ali je res Genova že leta 1507 imela prvi časopis, ali so pa „Notizie scritte“ od l. 1526 v preslavnih Benetkah bile prvi pravi časopis. Gotovo je, da je na javnem mostu lahko čital rečene „pisane novice“ vsak, ki je plačal mali denar „gazeta“ imenovan. In po tem denarji so rečene „Novice“ kmalu imenovali gazeta. Italijani še sedaj tako pravijo novinam in njih besedo so si izposodili Francozje („gazette“), Španjci („gaceta“), Portugalci („gazeta“), Angleži („gazette“, ti so je imenovali tudi „News letters“) in

Poljaki (na pr. „Gazeta Narodova“, „Gazeta Krakowska“), katere mi je zadnjič neki poljski pisatelj o najini pravdi, zakaj imajo Poljaki toliko tujih besed (latinskih, francoskih, nemških in drugih tujk) v svojem jeziku, imenoval Angleže mej slovanskimi rodovi! Odveč je, tu omenjati, da so isto besedo prisvojili si tudi Rusi, vender moramo tu izrečno poudarjati, da so ravno za časopis („gazeta“) močni Rusi že s prva imeli lastno, slovansko besedo „vedomosti“; vsaj tako so se imenovalle prve ruske novine — „Moskovskija Vedomosti“, katere so bile leta 1703 jele izhajati in katere je preslavni car Peter Veliki sam pomagal uredovati.

Z rečenim bi pač ne bilo v nobeni zvezi, ko bi tukaj zasledovali, kako časopisom pravijo drugi slovanski rodovi in ostali neslovanski narodje evropski. Tiding (angleški) in Theiding ali Theidung (nizonemški) ste rodili nemško Zeitung, ki se je kot grda spaka urinila v vse slovenske pokrajine. Mej nezavednim narodom se ta spaka sedaj le počasi umika časniku in časopisu, novinam in novicam; temu se pač ni čuditi, dokler so naše družbinske in državljanske razmere

take, da se prostak in meščan držita za neko vzvišeno bitje, kočitata svoje „cajtenge“ in „cajtngē“.

Bila bi prava, kaj zanimljiva naloga izvedenemu zgodovinarju, ne pa temu neučenemu podlistkarju „Slovenskega Naroda“, da bi korenito preiskaval ter na drobno dokazal, kako počasi in zakaj se je tako počasi razvijalo novinarstvo celo pri velikih in razmerno naobraženih narodih evropskih. Poudarjati bi moral tudi politične razmere, ker prav te so premočno uplivale na njega razvitek. Kdo se bi potem čudil, da mi Slovenci, tako malobrojna veja slovanskega debla, nismo skoro do konca minulega stoletja imeli nikakeršnih slovenskih novin, nikakeršnega časopisa v slovenskem jeziku pisanega. „Laibacher Zeitung“ se je bila res že 1778 porodila (jedno leto poprej pa „Klagenfurter Zeitung“), ter je prijavljala razne krajne in deželne novice, drugače pa je že takrat pridno strigla uradni „dunajski diarij“ — „Wienerisches Diarium) in še par tujih listov. Iz tega vidimo, da je to našej ljubeznivi „Laibacherici“ bila že začetkoma navada; in stara navada je že-

lezna srajca. In kdo bi se bil takrat drznil s slovenskimi novicami stopiti pred svet, ko se je na Dunaji ravno kovala sistema, po katerej bi se bili imeli od leta 1780 do 1790 ponemčiti vsi narodje obširne Avstrije. Srečne se lahko štejemo, da so naši čvrsti pradedje za one dobe omikanega, a brez obzirnega absolutizna ohranili v svojih bornih kočah materni jezik, najdražji zaklad narodov. Pisatelj teh vrstic bi ne hotel te dobe nikdar imenovati dobo omikanega ali razsvetljenega absolutizma, vsaj z narodnega slovenskega stališča ne; kajti na razsvetljenost, na pravo omiko pač ne spominja ono brezobzirno tlačevanje in uničevanje vsega, kar je našemu narodu bilo ljubo in sveto. Našemu narodu, ali natančneje našemu narodnemu razvitku ni prav za prav nič hasnilo, da je cesar Jožef II. 12. julija 1781 proglasil tiskovno svobodo. Ta glasoviti „Censur-Patent“ je odpravil vse zapreke, ki so se prej stavile časopisom. Listi so mu bili le „malovažne stvari“ („minder wichtige Dinge“), na katere državnej oblasti nikakor ni treba paziti.

Vse drugače pa je na naš narod uplival francoski prevrat, katerega prave uzroke nam

je slovenski pisatelj po imenitni Buckleovi „History of english civilisation“ obširno razlagal. Zgodba se je drvi la za zgodbo, prekucija za prekucijo in kri se je prelivala tako strahovito, da se še sedaj radi prekrižujejo naši cigovmigovci, ko hitro slišijo imenovati francosko revolucijo. In vender je ta prevrat prestvaril Evropo, pa tudi blagodejno uplival na razvitek slovenskega naroda. Naši zgodovinarji, zlasti pa bodoči spisovatelji zgodovine našega slovstva naj bi zasledovali, po katerej poti je prevrat uplival na Vodnika, ter ga napotil, da je jel izdavati prvi slovenski časopis. Žal, da ni g. prof. Levec v svojih obrazih „odličnih pesnikov in pisateljev slovenskih“ (I. Valentin Vodnik) rečene točke raziskoval in primerno poudarjal. V Vodnikovem časopisu samem in v drugih poročilih — morebiti v listih tedanje „Laibacherice“ — se bi dalo najbrže zaslediti več dotičnega gradiva, ki bi zaznamenovano stvar pojasnilo. Neukemu podlistkarju ne pristoja tako preiskovanje. Sam Vodnik — vsaj podlistkarju se to dozdeva — gotovo ni tega povedal v predgovoru Ljubljanskih „Novic“ v novo leto 1797:

Je kaša zavréla?
 Se trga kaj nit?
 Kaj sosed moj dela?
 Sem prašati sit!

Al' pameti 'majo
 Po svetu kaj več,
 Al' druj'ga kaj znajo,
 Ko hruške zgol peč'.

Od tega Novice
 Ljubljanske pov'do.
 V nov, leto potiee
 Še take ni b'lo!

(Vodnik, str. 36 in 37.)

Znano je, da še leto dnij ni bival Vodnik v Ljubljani, ko je že jel izdavati prvi Slovenski časopis. Naslov mu je bil „Lublanske novice od vseh krajev celiga svejta“, ki so na polovici pole v mali osmerki stopile 6. dne prosenca 1797 prvokrat pred svet slovenski. Izhajale so sprva (namreč poldrugo leto) po dvakrat v tednu — vsako sredo in soboto, — pozneje pa do konca l. 1800 samo po jedenkrat v tednu. Vsak začetek ima svoje težave; težave pa, katere si je rodoljubni Vodnik s svojimi „Novicami“ naložil, si mi sedaj komaj domišljati zamoremo. Kake razmere so takrat vladale mej Slovenci! Kake in kako redko so bile poštne zveze! Kako malo Slovencev je znalo

čitati! Ali je treba še kazati na splošno revščino, ki je takrat tlačila slovensko ljudstvo? Odveč bi bilo poleg tega še ozirati se na politično stanje našega naroda, na njegovo ničveljavo konci minolega stoletja. Vse te razmere so zavirale razširjevanje Vodnikovih „Lublanskih novic“ in v njih predgovoru v novo leto 1798. pač sam očitno toži o malem uspehu svojega časopisa.

„Da b' zlomil si glavo,
Kaj voščit ne vem,
Lan' tlačil sem travo,
Še letos jo grem.“

Žal, da pri tedanjih razmerah neumorni in toliko spretni Vodnik s svojimi „Novicami“ ni našel in ni mogel najti večje podpore mej narodom. Konci leta 1800 sam naznanja v dveh zadnjih listih: „V prihodnim lejto nebodo krainske novice več ven dajane“. Na ta mali uspeh kaže tudi ona drobna pesnica:

Smo stare Novice,
Negodne drobnice,
Nam dobri so kotje
Za delat' napotje.
Se bomo zmedile,
Izkalca dobile.

Pretekla bo zima
 Zastonj nas išče,
 Nobeden nas nima,
 Ko jaz in bukvišče.

Tako je za jetiko shiral prvi slovenski politični-poučni list; in narod je moral vsestransko močno napredovati ter več desetletij čakati, da so se mu porodile druge slovenske — še sedaj izhajajoče „Novice“. Preteklo, pravimo, je mnogo desetletij, ker se tu nikakor ne oziramo na oni uradni list „Télégraphe officiel“, ki ga je deželna vlada za časa francoskega gospodstva na Kranjskem (v središči ilirskega kraljestva) dajala na svetlo. Koliko vrednosti in imenitnosti je bila francoski vladi naša dežela kot mejna pokrajina, pa še neso preiskali in pokazali naši zgodovinarji. Lehko bodo poudarjali, da je francoska vlada za njo močno skrbela, da je za njo veliko, zelo veliko storila. Koliko bi to bilo s časom hasnilo tudi naši narodnosti, pač najočitneje pričuje „Ilirija oživljena“. A pustimo daljno zasledovanje tega predmeta, ker se nikakor ne ujema z ono lojalnostjo, ki se danes tako močno uriva v nekatere kroge! Vsak

slovenski razumnik je že večkrat slišal in čital, kako je vlada preganjala prvega buditelja slovenskega naroda; vsak slovenski razumnik, ki se je le nekoliko dalje čez svoje korenishče in repishče oziral, pač dobro ve, koliko je vladni absolutizem tlačil naš ubogi slovenski narod! Gorjé vsakemu, ki bi se bil drznil oglasiti vladi, da namerava izdovati slovensk časopis! Da je vlada toliko prežala na najmanjše gibanje našega naroda, da je tako hudo zatirala njega razvitek na narodno-političnem polji, pojasnuje nam dovoljno, zakaj nesmo Slovenci do leta 1843 dobili novega časopisa. Absolutizem za časa Napoleonovih vojská in naslednja desetletja pa je tudi z raznimi zakoni tlačil novinarstvo ter posebno zaviral nova časopisna podjetja. Neznatne so bile meje, s katerimi je cesar Jožef II. nekoliko skrčil tiskovno svobodo. Po njegovi smrti so se pa drvili dvorni razglasi in vladni ukazi drug za drugim, dokler ni 22. svečana 1795 proglašena „Erneuerte Censurordnung“, navadno „Generalcensurordnung“ imenovana, do zadnjega zatrla svobodo tiska. Odslej so kaj ostro pregledovali, kar koli so imeli časopisi prijaviti,

kajti „ravno novine“ če ne dobro odbrane ter vseh spodtikljivih in sumljivih stvari očiščene, kaj močno razširjajo zlobno mišljenje in hudobno nagnenje.“ To naredbo o predsodbi tiskovin so še poostrili naslednji dvorni razglasi. Razglas od 19. sušca 1798 zabičuje posebne vsem gosposkam, zlasti pa policijskim uradom, kako ostro naj pregledujejo vse časopise avstrijske a jednako ostro naj ravnajo s tujimi listi. Razglas od 13 septembra istega leta ponavlja ono ostrost ter priporoča previdno in natančno vse časopise presojevati. „Predstojniki naj nikakor ne prevolijo, da bi se tiskali članki in druga pisma, ki merijo na posamične osebe ter jih bolj ali manj očito napadajo.“ Pozneje so skušali tudi gmotno potlačiti časopisje. Cesarski patent od 5. oktobra 1802 (veljaven od 1. prosenca 1803) je znova upejal kolekovino za časopise. Po tej naredbi so morali vsi avstrijski časopisi plačevati po pol krajcarja kolekovine — če neso obsegali cele tiskane pole, po krajcarji pa vsi drugi večji listi; toliko tudi inostranski, če neso obsegali cele pole, po dva krajcarja pa, če so obsegali celo polo ali več. Ta absolutizem je toliko pretiraval svoje meje, da je celo

nerad privoljeval, da bi se napravljale nove kavarne, „ker taki prostori zapeljujejo le v lenobo in razuzdanost ter izbujaajo strasti do igre“ (naredba od l. 1802). In take ostre naredbe o tisku so veljale do leta 1848, kajti oni navod predsodnikom od dne 10. septembra 1810 (Vorschrift für die Leitung des Censurwesens und für das Benehmen der Censoren) je po polnem molčal o časopisih in tudi nikdar ni imel dejanske veljave (tudi ne z ozirom na druge tiskovine). Predsodniki so se neprestano ravnali po starih ostrih zakonih in po skrivno jim došliih navodih. Navedeno pač dovoljno pojasnuje tiskovne razmere v Avstriji za prve polovice sedanjega stoletja. Če pomislimo dalje, koliko so slovenske pokrajine trpele po Napoleonovih vojskah, kako se je njih gmotno blagostanje porušilo po državnem bankrotu ali kantu (1811), kako polagoma, le počasi je jel narod zopet materijalno napredovati ter se zavedati svoje narodnosti, čudili se pač ne bomo, da do zlatih Novic nismo bili dobili družega časopisa. Na Laibacher Zeitung, ki se je bila po Napoleono-
vih vojskah zopet prikazala ter po trikrat na teden izhajala, se tukaj ne oziramo, ker pisana je bila

nemški ter je zastopala le absolutna načela ponemčevalne vlade. Ne oziramo se tudi na nemški „Illyrisches Blatt“, ki je bil kot znanstvena in poučna priloga uradne Laibaharce jel izhajati l. 1831. Ta tuji list bil je nekako podoben dosta starejši „Karinthiji“, dotični prilogi Klagenfurter Zeitunge, in dosta mlajšej Styriji, dokladi Grazer Zeitunge.

V „Novicah“ samih, pa tudi drugod, je njih oče povedal, koliko ovir je moral odpraviti, predno je začel izdavat ta, sedaj najstarši slovenski časopis. Povedal je, kako po strani so ga gledali vladni krogi, ko se je oglašil za dovoljenje novega lista; povedal je, da to očitno probujenje našega naroda nikakor ni bilo po volji tedanjej absolutnej vladi, in da ta tudi nikakor ni mislila prošnje njih ustanovitelja in prvega urednika uslišati; povedal je, da je moral obrniti se celo do nadvojvode Ivana v Gradci, ki je sumljivo vlado pomiril ter jo za dovoljenje pridobil s tem, češ, „Novice“, glasilo kmetijske družbe v Ljubljani, nemajo drugega namena, kot podpirati razvitek in napredek kmetijstva in obrtništva mej prostim ljudstvom. Tako, v velikih bolečinah in zavirah so se rodile

„Novice“ leta 1843. Zaslužno slavo in čast so si same že tolikokrat pele, ali so jim jo pa drugi po vsej pravici in resnici — kot bi Spectabilis rekel — popevali, da bi bilo tukaj odveč, da bi jo ponavljali. Če pravimo, da se z „Novicami“ navadno začenja nova doba našega slovstva, izrekli smo s tem pač največo pohvalo. Njih z leti čim dalje veljavnejši urednik ni le sam prijavljal raznovrstnih spisov v njih, ampak znal je za svoj list pridobiti, rekel bi, vse tedanje slovenske pisatelje. Zaradi tega — in ker so z letom 1848. jele tudi prosteje dihati, se nahaja v njih listih in letnikih toliko mnogovrstnega, večinoma poučnega, semtertja tudi kratkočasnega zabavnega berila.

Leto 1848. strlo je vsaj za nekaj časa železne verige vladnega absolutizma. Najviši sklep od dne 14. sušca in cesarjev patent od 15. sušca 1848 sta odstranila cenzuro tiskovin ter obljubila, da se ima kmalu prijaviti kaj svobodomiselni tiskovni zakon. Starejši čitatelji tega podlistka se pač še spominjajo, kako so se rečeno leto drville dogodbe za dogodbami. Kako bi bili državniki z oblesenelimi načeli najhujšega absolutizma zamogli podeliti cesarstvu

svobodomiselni tiskovni zakon! To je bilo nemogoče. Zanje in za državo je bilo pač najboljše, da jih je ostri veter političnega probujenja odpihal na vse strani sveta. Časnikarstvo je jelo po nekaterih krajih popolnem noreti ter se nikakor ni zmenilo za razne naredbe in razglase cesarske in vladne, ki so nameravale njega razuzdanost količkaj brzdati. Tako se je godilo najvišjemu odloku od 29. sušca 1848. leta, ki je nameraval ustavljati se zlorabi tiska. Isto se je godilo vladni naredbi od 6. aprila leta 1848., potem začasnima, brez cesarjevega podpisa prijavljenima naredbama od 18. maja 1848. Nekaj več veljave je našel razglas od 20. decembra 1848, ki ga je minister notranjih zadev poslal vsem deželnim namestnikom. Še le čez leto dnij — namreč 13. in 14. sušca 1849 — sta dva cesarjeva patentata prijavila nov zakon o tisku, ki je imel uresničiti po §. 5 podeljene ustave od 4. sušca 1849 priznano pravico do tiskovne svobode.

§. 5 novega tega zakona o tisku priznal je vsakemu pravico izdavatı od časa do časa izhajajoče tiskovine. §. 6. je zahteval, da ima vsak naznaniti državnemu pravdniku, oziroma redarstvenemu uradu

naslov novega časopisa, kdaj in kako bo izhajal, ali bode političnega ali nepolitičnega zadržaja, potem ime in stanovališče urednika, tiskarja in izdatelja, nazadnje pa še dokazati, da je zavarščino ali založnino (kavcijo) res dotični gosposki izročil. §. 8. zapoveduje, da urednik časopisa mora biti polnoleten in avstrijski državlján, da mora bivati v mestu, kjer list izhaja, in da ni bil nikdar obsojen zaradi kakéga hudodelstva, zaradi dobičkarije ali zaradi očitne razuzdanosti. §§. 9 do 15 določujejo zavarščino, katero imajo uložiti vsi časopisi, če na mesec vsaj po dvakrat izhajajo ter politične stvari obravnujejo. Zavarščina je bila kaj različna. V mestih s 60.000 ljudmi in njih okolici (15 klm. daleč) je zavarščina bila 5000 forintov listu, ki je k večjemu po trikrat v tednu izhajal, če je izhajal po večkrat pa 10.000 for. Pri vseh drugih — manjših mestih bila je zavarščina le polovica onih vsot. §. 16 je določeval, kako se imajo izročati gosposki dolžnostni iztisi. §§. 17 in 18 pa sta uravnavala, kako se imajo v časopisih prijavljati uradni popravki in zasebni preklíci; tudi sta zavezala izdatelja, da je moral razglašati popolnem in nepremenjeno vse sodne ob-

sodbe, ki jih je zakrivil zadržaj njegovega časopisa. Najbolj so pa zavirali naraven razvitek našega novinarstva odstavki 22 do 26, zaznamenujoči mnogo tiskovnih prestopkov, katerih ne pozna občni kazenski zakonik. Po teh odstavkih časnika jem preteče nevarnosti je zmanjšal cesarski patent od 14. sušca 1849 nekoliko, da je določil, da politične gosposke imajo kaznovati prestopke tiskovnega zakona, a porotna sodišča imajo izreči, ali se je časopis s svojim zadržajem zakrivil ali ne zoper tiskovni zakon.

Duh svobode je l. 1848 prešinel tudi Slovence. Prosto naše ljudstvo se je najbolj veselilo gmotnih pridobitkov onih let, najbolj se je veselilo, da so odpravili tlako in desetnino ter vse one naprave in razmere, ki so še spominjale na osebno nesvobodo, na podložtvo kmetskega stanu. Po naših mestih in trgih so se pa ljudje veselili pridobljenih državljan-skih pravic, priznane jim državljanske svobode ter se kot vsi slovenski razumniki zavedali svoje narodnosti. To narodovo prebujenje se je najočitnejše kazalo v raznih narodnih društvih, a kazalo se je tudi v časopisih. Prej toliko pohlevne Novice, gospodarske in rokodelske, so se odslej ime-

novale kmetijske, rokodelske in narodne ter so v svojih predalih obravnavale tudi narodne razmere, politična prašanja. In temu programu so ostale zveste do današnjega dne — le da jim sedaj jako pomanjkuje nekdanjih temeljitih člankov in jedernatih dopisov. — Štajerski rodoljubi so sredi leta 1848 v Celji ustanovili poseben političen časopis, imenovan „Slovenske novine“; 15. junija je bil prišel prvi list na svetlo: izhajale so pa „Slovenske novine“ po jedenkrat v tednu. Malo pozneje, namreč 1. julija 1848, je beli dan zagledal mladini še sedaj toliko priljubljen „Vedež“; ta „časopis za mladost“ je v Ljubljani izhajal po jedenkrat v tednu. Izdajal ga je Ivan Navratil. Ko je bil „Vedež“ umrl, porodil se je 1849. leta „Pravi Slovenec“, ki je prinašal kratkočasno in leposlovno berilo. Izhajal je v osmerki po jedenkrat v tednu; uredoval ga je ranjki zdravnik Ljubljanski, Franjo Malavašič, ki pa po svojih lehkoumevnih predstavah mičnih povestij za mladino slovi v slovenskem slovstvu. Takrat se je bilo slovensko društvo v Ljubljani že toliko okrepilo, da je sklenilo mej svet pošiljati svoje glasilo. Porodila se je

„Slovenija“, ki je le par dnij pozneje, namreč 4. dne malega srpana 1848 zagledala beli dan. Uređoval jo je Čigale iz Zaloga pri Črnem Vrhu nad Idrijo, mož prave slovenske korenike, ki se tudi pozneje noter do današnjega dne v različnih razmerah in daleč od slovenske domovine nikdar ni ogibal narodnega dela. A v tem podlistku ni primernega mesta, da bi naštevali in poudarjali razne zasluge Slovenijinega urednika, ki jih je v teku zadnjih 35 let pridobil na polji slovenskega slovstva. Slovenija je leta 1848 in 1849 izhajala na celej poli po dvakrat v tednu; l. 1850 pa v četvorki do 29. sušca, ko je nehala Slovence buditi. Naročnikov, ki so bili plačali več naročnine (ali za pol leta, ali za celo leto), pa neso tako peharili, kot so to naslednja leta prepogostem delali lačni izdajatelji nekaterih slovenskih časopisov. Kdor namreč je bil naročnino plačal za dalje časa, dobival je v odškodnino „Ljubljanski časnik“, ki ga je l. 1850 uređoval Potočnik, l. 1851 pa znani ranjki profesor Drag. Melcer. Pa o tem pozneje.

Še druga vrsta narodnjakov se je bila zbrala okolo rodoljubnega in blagosrčnega A. Zamejca,

ki je 20. oktobra l. 1848 jel izdavat i „Zgodnjo Danico“. Tudi ta list je zvest ostal svojemu prvemu programu skozi vsa leta do sedanjega časa temu se ni čuditi, ker jo je nje pravi začetnik g. Luka Jeran ne glede na nekatere premembe ves čas sam uredoval. „Zgodnja Danica“ je prepohlevna, da bi si sama sebi čast in hvalo popevala, nje blagi urednik, poln pravega katoliškega duha, tudi preponižen, da bi sam v svojem listu po izgledu drugih časnikarjev, a recimo rajši časnikarskih začetnikov in lastnikov časopisov poudarjal isto struno. Brezimmnemu pisatelju teh vrstic gotovo ne bode nikdo očital posebne prilizljivosti, če na tem mestu očitno izreče, da glede na izvirnost posamičnih izrazov in izrekov, gledé na čisti, prav narodov zlog njenih sestavkov „Zgodnje Danice“ doslej še ni dosegel nobeden slovenski časopis; v tem zmislu se „Zgodnja Danica“ lahko meri celo s tako uzornim naslednjim „Naprejem“. V tem naj bi bila oba lista našim časnikarjem v izgled!

To malo število slovenskih listov pač najočitneje pričuje, koliko zelo je ponemčevalni vladni absolutizem tlačil naš ubogi narod. Šole so bile po

Mestu, jeli izdavatí nemški političen časopis z imenom „Sloveniëns Blatt“, ki je izhajal po dvakrat na teden. Zagovarjal je s krepko besedo pravice našega zanemarjenega in zasramovanega naroda. A kdo bi se bil dosta menil za nemški list v oddaljeni metropoli dolenjske strani, da se izrazim z zelo zlorabljeno besedo nekega našopirjenega sedanjega slovenskega lista? Ni čuda, da je kot slaborojeno dete še isto leto poginil. Morebiti je bil rojen prav zakleti dan, kajti tudi slovenski „Vedež“, katerega sedaj tako poredkoma kje naletiš, zaspal je isto leto za zmirom. Velika škoda zanj, ker smo pozneje morali leta in leta biti brez kratkočasnega in zabavnega, brez leposlovnega časopisa. O „Pravem Slovenci“ smo prej omenili najpotrebnejše. — Bolj sem se pa čudil, da so takrat naši duhovniki, — ki so vender od nekdanj in vselej bili in so še najčvrstejši branitelji in ohranitelji naše narodnosti, — takrat ustanovili nam popolnem nepotrební nemški cerkveni list. Bil je to „Laibacher Kirchenzeitung“ (Katholisches Kirchenblatt), ki je dva dni pred porodom naše „Zgodnje Danice“ za-

gledala beli dan. Izhajala pa je ta nepotrebna „Kirchenzeitunga“ po jedenkrat v tednu. O uradnem listu „Laibacher Zeitung“, ki je takrat po trikrat v tednu izhajala, in o njenej poučnej prilogi „Illyrisches Blatt“ (po dvakrat v tednu) na tem mestu ne bomo govorili. Jednako nepomenljive za razvoj narodnega duha so bile „Mittheilungen des historischen Vereins für Krain“, katere je dotično društvo spretnih in učenih mož in neukih šušmarjev že od leta 1844 v Ljubljani na svetlo dajalo, po jedenkrat v meseci.

Kako zelo nam je ona leta vsled žalostnih šolskih razmer in vsled mnogoletnega narodovega tlačenja pomanjkovalo izobražencev, slovenskih razumnikov, pa narodnega domačega meščanstva in tržanstva, pač najočitnejše pričajo časopisne razmere leta 1849 in 1850. Pri sosednih Nemcih in Lahih so se ona leta listi množili, ko gobe po toplem dežju v gozdu. Mi pa v tem oziru nismo dosta napredovali, prav za prav nič. Poleg „Novic“ in „Zgodnje Danice“ smo imeli še tednik „Slovenske novine“, ki so pa tekoma leta umrle. Dalje so se to leto v Celji rodile „Celjske novine“, ki so

kot politični list po jedenkrat v tednu izhajale. Ta časopisna podjetja pričajo, kako so se štajerski narodnjaki živo zavedali svoje narodnosti, da neso po sedanji napačni modi zapuščali ožje svoje domovine ter se doma — ker jih je tudi sedaj tako krvavo potreba — z uma svitlim mečem borili za boljšo bodočnost našega naroda. Pričajo pa tudi, da mesta v slovenskih Štajercih takrat še neso bila tako razupita nemškutarska gnezda kot so dandanašnji. Takrat ta mesta še neso pošiljala svojih zastopnikov k Nemcem v Ljubljano, kot se je to godilo pred štirimi dnevi, ko je slavní dr. Steppischnegg jim v kazini kvasil o njih imenitnem poklicu. Pred nekaj leti bil je tem Nemcem in nemškutarjem Maribor južna marka nemškega naroda, pozneje so bili Celje za njo sklicali, a sedaj za časa Taaffejevega ministerstva pa jim je že naša Ljubljana južno branišče („Bollwerk“) nemštva, in to naj sovražno povodenj vsekdar odbija. „Otresite se vsaktere bojazljivosti in vsakterega polovičarstva, in zmaga mora biti vaša.“ Tako se je drznil sredi našega mesta pri svečanosti nemških turnarjev govoriti za-

stopnik Celjski, mož najčistejše nemške krvi. O ubogi dr. Steppischnegg!

Pa „revenons à nos moutons“! Celje — rekli smo — takrat še ni bilo tako gnezdo strastnih nemškutarjev in sebičnih Nemcev, kajti že leta 1848 so v tem mestu jeli izdavati nemški „Cillyer Wochenblatt zur Belehrung und Vertretung des Bürger- und Bauernstandes“, ki ni poznal najmanjše nemškutarske strasti. Leta 1848. se je ta časopis po dvakrat v tednu izhajajoč, prekrstil v „Cillyer Zeitung“, (Zeitschrift für Stadt und Land mit besonderer Rücksicht auf deutsche und slovenische Interessen), ki je dobro potegovala se za slovenske koristi. Podoba je, da je bil tudi ta nemški list odveč mej slovenskim ljudstvom, zato je isto leto zaspal v miru Gospodovem. Uradna „Laibacher Zeitung“ je isto leto jela izhajati po štirikrat v tednu, nje priloga „Illyrisches Blatt“, (Zeitschrift für Vaterland, Kunst, Wissenschaft etc.) pa po dvakrat. Tednik „Laibacher Kirchenzeitung“ je ono leto tudi zaspal v imenu Gospodovem, a naši učeni duhovniki se vender še neso bili toliko ohrabрили, da

bi bili začeli znanstven bogosloven list izdavat; na svetlo so takrat spravili nepotreben nemšk tednik „Theologische Zeitschrift“, za nemško ljudstvo — najbrže za Kočevanje — pa verski tednik „Zeit und Ewigkeit“ (ein religiöses Wochenblatt). Gola potrata novcev in narodnih duševnih sil!

Leto 1850 bilo je posebno zanimljivo za naše novinarstvo. Poleg prej imenovanih slovenskih časopisov („Novice“, „Zgodnja Danica“, „Slovenija“ in „Celjske novine“) smo dobili prvi uradni slovenski list „Ljubljanski časnik“, ki je izhajal po dvakrat v tednu. Kar je že leta 1850. bilo mogoče, moralo bi tudi biti mogoče leta 1883. O potrebi uradnega slovenskega lista z oglasnikom govorilo in pisalo se je pri nas toliko, da že vrabci po strehah o tem žvrgolé. Ko bi podlistkar na tem mestu hotel stvar dalje razpravljati, očitalo bi se mu pač po vsej pravici in resnici, da vodo v Savo nosi. Poleg slovenskega uradnega lista — „Ljubljanskega časnika“ — je „Laibacher Zeitung“ kot nemški uradni list izhajala po štirikrat v tednu. Kaj bi slavni vladi

prizadevalo res toliko troškov, ko bi sedanja „Laib. Zeitung“ mesto po šestkrat v tednu izhajala le po tri- ali štirikrat, poleg nje pa izdajala še slovenski uradni list po dva- ali trikrat v tednu! S tem pa podlistkar ni hotel reči, da nam je potreba nemške „Laibacher Zeitunge“; trebamo je toliko malo, kot lanskega snegu! Jaquesove čenče se lahko odbijajo v Dunajskih uradnih in poluradnih novinah ali pa v onih Dunajskih časopisih, kateri jih mej svet trosijo! Pa kje bi potem sedanja narodna deželna vlada Ljubljanska odbijala po vsem opravičene napade narodnega „Slovenskega Naroda“?

Že prej je bilo omenjeno, da so se ob času občnega navdušenja za narodno stvar kmalu osnovala slovenska društva v raznih mestih slovenske domovine, zunaj te pa še v Gradci in Beči. Posebno lepo se je mej njimi razvijalo slovensko društvo v Trstu, ki je za narodno probujenje in izobraževanje primorskih Slovanov — Slovencev in Hrvatov — jelo izdavat v Ljubljani tiskan, hrvatsko-slovenski časopis „Jadranski Slavjan“, ki ga je uredoval učeni Šimen Rudmaš. Takrat je

baje v Celovci začela na svetlo hoditi „Slovenska bčela“ (1850—1853), ki je sledila po J. Drobniči uredovani „Slovenski čbelici“ v Celji.

Odveč bi bilo tu naštevati nemške liste v slovenskih pokrajinah izhajajoče; bili so isti kot prejšnje leto.

Hujši časi so napočili časnikom z letom 1851. Prejšnjo tiskovno svobodo je močno skrčila dne 6. julija 1851 prijavljena naredba o posvarjenji časopisov. Prvi odstavek te naredbe se je glasil tako-le: „Ako kak časopis stanovitno kaže svoje sovraštvo proti prestolu, proti jednoti in celoti države, proti veri, nравitosti in sploh proti temeljem državne družbe ali pa spodkopuje javni mir in red, posvaril se bode dvakrat pismeno. Če je bilo to svarjenje brezuspešno, lahko ga ustavi namestnik kronovine, v katerej časopis izhaja; ustavi pa ga lahko začasno, — namreč za 3 mesece. Le ministerstvo ga lahko ustavi še za dlje časa ali pa za zmirom. Pritožba zoper odločbo namestnikovo nema odložne moči.“ Ta naredba je očitno naznajala ona razglasa od 16. dne avgusta in 31. dne decembra istega leta, ki sta nikdar prav oživljeno

državno ustavo od 4. sušca 1849 popolnem pokopala. Z državno oblastjo se je zavezala še cerkvena. Škofje in drugi cerkveni dostojanstveniki so že začetkom kaj pisano opazovali razvitek časnikarstva. Na migljaj državne oblasti so škofje sedaj živo in nujno svarili posamične liste, ter jih opominjali na besede sv. pisma, da naj vernikov nikar ne pohujšujejo, sedaj so pa svoje vernike svarili pred čitanjem raznih časopisov. „Ti so jim lažnjivi preroki, ki resnico grdijo in preklinjajo, svete reči zasmehujejo, priproste, malo izobražene ljudi zapeljujejo in javno mnenje pačijo.“ Tedanji slovenski časopisi so bili pač prepohlevni, da jih gotovo ni bilo treba našim škofom svariti. Da se ne šalim, naj pričuje neki razglas Brnskega konzistorija.

„Moravske novine“, katere so se vrstile mej poluradne liste, so jedenkrat nasvetovale, da bi se pri cerkveni godbi, pri cerkvenem petji ljudstvu nerazumne latinske besede, latinske pesni nadomestile s českimi besedami, s českimi cerkvenimi pesnimi. To se je zdelo škofijskemu konzistoriju v Brnu tako nevarno in pregrešno, da je s posebnim

razglasom svaril pred čitanjem rečenega lista. Pri tej priliki se živo spominjam, kako so se pri nas nekateri starokopitni duhovniki — po letih navadno še zelo mladi — jezili, ko se je bilo jelo v naših listih razpravljati vprašanje o češčenji bitja božjega v narodnem jeziku. Kot bi vsegaveden Bog slovenski ne razumel! Cecilijanci, tudi de vobis fabula narratur.

Vladni absolutizem je tudi Slovencem močno moril narodno zavest. Več listov je s časom poginilo. „Primorski Slovan“ je umrl že tekom prvega leta svojega življenja. „Celjske novine“ so utihnile leta 1851. O „Sloveniji“ in „Pravem Slovenci“ že davno ni bilo ne duha ne sluha. A poginila sta tudi dva nepotrebna nemška lista, katerima so naši duhovniki znašali gradivo; ta dva lista sta bila prej imenovana tednika („Theologische Zeitschrift“ in „Zeit und Ewigkeit“), ki sta v zveličavni nemščini svojim pičlim naročnikom in čitateljem preskrbovala nebeške hrane! Ker se je imela vsa Avstrija preustrojiti po istem nemškem kopitu, bilo je le naravno, da naša deželna vlada ni več potrebovala slovenskega uradnega lista.

„Ljubljanski časnik“ je poginil leta 1852. Tega se je najbolj veselila „Laibacher Zeitung“, ki je sedaj pri obilej hrani tako nagloma rastla, da je že z letom 1853 izhajala po šestkrat v tednu.

V 27. dan maja 1852. l. je prišel na svitlo nov tiskovni zakon, ki je popolnem uničil prejšnjo svobodo tiska ter časopisom usta zamašil. V to mu je pomagal še pregledani kazenski zakonik. Načelo temu zakonu je bilo, duhu časopisov vzeti vso samostalnost, kar se mu je posrečilo s tem, da je spodkopal nezavisnost onim, ki so časopise spisovali in jih pred svetom zastopali. Sredstvo v to pa mu je bilo, da ni toliko pretil osobi, temveč najbolj časnikarskemu podjetju samemu. Zato je pretila dvojna kazen vsakemu prestopku: zasega posamičnih številk časopisa (§. 25 tisk. zak.), prepoved časopisa za nekaj časa ali pa popolna prepoved za zmiraj (§. 22 tisk. zak. in §. 29 kaz. zak.); poleg tega je druga kazen pretila spisatelju članka, prestavljalcu, izdajatelju, uredniku, tiskarju in založniku časopisa; ta kazen zadene njih osobno svobodo ali pa uloženo

zavarščino, katere po obsodbi več ali manj izgubi (§§. 7 in 28 kaz. zak.). Sodnik je vsled posamičnih odstavkov moral presoјati ne le posamične izraze in stavke, ampak tudi o posledicah, katere bi morebiti čitatelj iz prijavljenega članka sklepal. Razne take mogoče posledice so mu morale biti posebna hudodelstva, o katerih je imel izreči svojo obsodbo. Kazenski zakonik ga je silil, da je predmetnega (objektivnega) hudodelstva iskal v podmetnem (subjektivnem) utisku. Kako raztegljive, kako nevarne so take določbe, pričajo pač najočitnejše one besede francoskega državnika (Talleyrand-Périgord): „Dajte mi par zapisanih besed, in pisatelja bodem spravil na vislice“. Zelo razupita sta tudi odstavka 10 in 22 tisk. zak., ki gosposki dajeta največjo postizno ali zaustavno moč nasproti časopisom. O določbi §. 12 tisk. zak. in o minister-skem razglasu od 6. junija 1854 govorili bomo poslej. A vse te in razne druge policijske naredbe nasproti časopisom še neso zadostovale samovoljni vladi. Zato je skušala še gmotno ugonobiti zlasti politične časnike. 27. dne oktobra 1857 so prijavili naredbo, ki je od leta 1848 odpravljeni časniški

kolek zopet upeljala in sicer zelo visok kolek od jednega krajcarja starega denarja od vsakega lista, od vsake številke posamičnega časopisa; tudi je povišala davek od uvrstkov (inseratov) od 10 na 15 krajcarjev starega denarja.

Ne gledé na nekatere nepomenljive olajšave, izražene v tiskovni noveli od 27. dne novembra 1859. leta, je ostalo pri označeni ostrosti nasproti časopisom do novega tiskovnega zakona od 27. dne decembra 1862. Politično gibanje je bilo v onem desetletji do 1860 popolnem potihnilo mej Slovenci. A kaj bi pričakovali od malobrojnega in prepohlevnega slovenskega naroda, ko so celo veliki mogočni narodje komaj dihali v jeklenih oklepih vladnega absolutizma! O državnih razmerah in o državljanskih pravicah se takrat ni smelo govoriti, še manj pa o njih pisati. Slovenski politični časopisi so bili že davno potihnili, le „Novice“ se neso hotele odpovedati svojemu novemu naslovu, v katerem se je beseda „narodne“ posebno poudarjala. Redoma so prijavljale dopise, v katerih so se tudi narodno-politične razmere obravnavale. Res, da so dotični predeli bili tako rahlo sestavljeni, da se jim

je na prvi pogled poznalo, da jih je njih modri urednik opilil vseh preostrih besed, ki bi bile imele dražiti državnega pravdnika. „Zgodnja Danica“ je bila že začetkom tako pohlevna in pobožna ter tudi za časa onega desetletja ni nikdar vladi dajala povoda, da bi zoper njo postopala z ostrostjo tiskovnega zakona; to tem manj, ker se je le redkokrat vtikala v politična vprašanja, vsaj teh samostalno nikdar ni razpravljala. V Celovei pa smo dobili nov list „Šolski prijatelj“, ki že po svojem imenu izključuje politiko iz svojih predalov. Uređoval ga je sedanji pogumni starosta koroških Slovencev, glasoviti Andrej Einšpieler. List je skrbel za potrebe slovenskih šol in slovenske mladine ter je prinašal obilo poučno-zabavnega berila. Izhajal je do leta 1855, v karerem se je njegov urednik poprijel drugega dela, ter svoje plodove jel prijavljati v novem listu — „Slovenskem prijatelji“. Ta cerkveni list priskrbuje zlasti duhovnikom obilo hrane. S prva je izhajal po dvakrat v meseci, od leta 1860 do današnjega dne pa le po jedenkrat, ker je nova ustavna doba zopet zvalila njegovega urednika na polje političnega delovanja. Bog ohrani

krepega branitelja narodnih pravic še mnogo let nam vsem in zlasti koroškim Slovencem!

Na drugem mestu smo že omenili, da je od leta 1850 do 1853 v Celovci tudi brenčala „Slovenska bčela“, ki jo je neumorno delavni profesor Anton Janežič z medom zakladal. A ozki okvir tega lepoznanškega lista ni zadostoval rečenemu izdatelju, zato je zaprl „Slovensko bčelo“ ter je leta 1854 jel izdajati obširniši lepoznanški list „Glasnik“, ki je sprva izhajal po dvakrat v meseci, leta 1861, 1862 in 1863 po trikrat, pozneje pa zopet po dvakrat do leta 1868. „Glasnik“ je bil prvi slovenski lepoznanški list, ki je, primeren rastočej naobraženosti slovenskega naroda, res resnobno obdeloval razne znanstvene in slovstvene stroke. S tem smo našli vse slovenske časnike, ki so za dobo vladnega absolutizma (1852 do 1860) in še mnogo let poslej za dobe Schmerlingove ustave (do 1865) izhajali v slovenski besedi. Le ljudski učitelji so se bili precej po oklicani ustavi toliko oživeli, da so že leta 1861 v našem mestu, v glavnici bodoče Slovenije, ustanovili poseben didaktičen list „Učiteljski Tova-

riš". Ta naučni list je izhajal precej s prva po dvakrat v meseci.

Cesarska diploma je oklicala Avstrijo za ustavno državo, ki je po spodkopanem poskusu ministra Goluhovskega dobila razupito ustavo Schmerlingovo. Državni zbor je dobro poznal imenitnost časnikarstva ter se je rano jel pečati z novim tiskovnim zakonom. Ta nov zakon od 17. dne decembra 1862 (v Avstriji prvi po državnem zastopu sklenjen) je dejansko obveljal 9. dne sušca 1863 ter je še sedaj v veljavi. Znano je, koliko pomanjkljivosti ima ta zakon na sebi, znano je, da vseh teh pomanjkljivostij tudi ni odpravila tiskovna novela od 15. dne oktobra 1868, znano je, kako dvoumno in pristransko so pogostem tolmačili posamične njegove odstavke ter zlasti ustavoverni Nemci in nemškutarji nasproti slovanskim narodom zlorabili posamične njegove določbe. Ta zakon vsaj načeloma priznava svobodo časnikarstvu, ki je le po zakonu odgovorno rednim sodnikom. Isti dan (17. dne decembra 1862) zagledala je beli dan neka novela kazenskega zakona, ki je časnikarje kaj neušečno dirnula. Bil je pravi koro-

larij tiskovnemu zakonu, ter je v deveterih odstavkih branila državno ustavo, državni zbor in deželne zборе, vse javne uradnike, vojake in duhovnike gledé na njih službena opravila pred napadi in razžaljenjem v časnikih. Vse to je moralo močno razširiti okrožje tiskovnih prestopkov — in res so pristranski ustavoverci neprestano rabili to dvojerežno orožje zoper vse časopise in časopisce, ki neso v njih rog trobili. Izgledov pač ni treba navajati, ker so vsem razumnim Slovencem še v predobrem spominu. Krvavi pot českega časopisja v onej dobi pa je zadnjič v državnem zboru na Dunaji popisal neki česki poslanec urbi et orbi. Kako kočljive so določbe tiskovnega zakona o zasegi (konfiskaciji) posamičnih listov, o tem znajo slovenski časopisci marsikatero pesen zapeti; kaj pomaga „Slovenskemu Narodu“ § 10 istega zakona, ki izrečno poudarja, da se lahko po pravnem potu pritoži zoper neopravičeno zasego ter iz državne blagajnice zahteva odškodnine! A ustavoverskim zakonodajalcem, tem razupitim liberaluhom ni zadostovala še zasega, ampak v 38. § rečenega zakona so vzprejeli še začasno ustavljanje (suspenzijo) časopisov. In da

bi svojo ustavo pač zavarovali za veke, izrekli so se v dotičnem odstavku tako, da je imela vlada v vsakem posamičnem slučaju popolno oblast neugodni list začasno ustaviti. Res je mnogo let pozneje to policijsko pravico nekdanjega absolutizma vladi vzela novela o tiskovinah od 15. oktobra 1868. A koliko je že slovensko časopisje po onej neomejenedi določbi trpelo, pričal nam bode nekdanji „Naprejš“ v Ljubljani in „Slovenec“ v Celovci. Na isto vrsto tiskovne svobode kaže tudi ona določba, ki jo je dolgoletna vaja izvila iz § 16 tiskovnega zakona; dopušča namreč objektivno preganjanje časopisa. Mej slovenskimi listi pač „Slovenski Narod“ ve zapeti marsikatero pesen o tem razupitem objektivnem postopanju proti vladi neušeešnemu listu. A to ravnanje je bilo pred 15. dnem oktobra 1868 dosta bolj škodljivo, kaj zelo nevarno vsakemu časopisu; kajti ono dobo so take objektivne obsodbe lista (brez preganjanja oseb) prištevali številu obsodeb, po katerem je pri novem prestopku sodnik ustavil časopis. Res ga je ustavil le začasno, k večjemu za tri mesece, če je bil časopis že prej trikrat obsojen, a to je zadostovalo, da se je po-

polnem uničil časopis. Koliko gmotne škode je trpelo podjetje? Glavni namen tej določbi pa je bil, da je glasilo izgubila politična stranka, katere načela je uničeni časopis zastopal in razširjal. O tej izgubi vedo soditi le oni našinci, ki so se kedaj sami s časopisjem pečali ali pa dejanjsko izkusili, koliko težav in sitnostij je treba premagati pri ustanovitvi novega časopisa. Kako počasi prodira mej narod vsak nov list! — in vendar politična stranka — ki hoče svojo veljavo mej narodom ohraniti, ne more biti cele tri mesece brez pisanega, — tiskanega glasila. Pri nas tega nismo poskušali, ker so naše gmotne moči prepičle; a vsak se spominja, kako so o času najsurejšega preganjanja českých časopisov ravnali mnogobrojni, pogumni in imoviti Čehovi. Res od teh nam se je učiti, kako dosledno mora vsak mož, vsak narod postopati, če hoče v javnem, v političnem življenju kaj veljati. Komaj je vlada s svojim objektivnim in subjektivnim postopanjem Čehom ustavila, uničila jeden časopis, že so drugi dan izdajali novo glasilo ter je pošiljali vsem naročnikom starega časopisa. Časih so že več dnij, celo več tednov prej izdajali nov list,

ker so vedeli, da sovražna jim vlada lahko vsak trenutek ustavi, uniči stari list. Od Čehov bi se morali pač učiti, kako imamo pobijati nam neugodno vlado, krepelji in debele skleške jej metati pod noge, ne pa drobnih mežljjev, s katerimi otroci svinjko gonijo!

To, rekli bi skoro samovoljno ustavljanje — uničevanje neušedečnih listov je odpravil V. članek tiskovne novele od 15. oktobra 1868. Še bolj pa je časopisju ugajala postava od 9. sušca 1869, ki je upeljala porotna sodišča zaradi prestopkov in zločinov, po časopisih storjenih. Kako so po nekaterih krajih zlorabili in še zlorabijo te določbe, tukaj ne mislim dalje razlagati, tem manj, ker se to v naših deželnih in krajnih razmerah ni ravno godilo slovenskemu časopisju. Zatoženih slovenskih časopisov pač ni treba pošiljati pred porotna sodišča v Gradec, Ljubno (Leoben), Dunajsko Novo Mesto ali Bog ve kam tja v Nemce, ker so že porotna sodišča v Celji in Celovci, v Gorici, Rovinji in Trstu slovenskim časopisom le malo naklonjena. Slovenski časopisci v Celovci in Mariboru bi pač vedeli marsikaj pikantnega povedati o teh razmerah.

Znani Fräncelj, razupiti nekdanji paša Litijski, sodil je kaj dobro razmere, ko je pred Dunajskim sodiščem, pred nemškimi porotniki tožil „Tribüne“, ki vendar je prijavila o prijetnih dogodkih Litijskih le to, kar so slovenskemu svetu naznanjali slovenski listi v našem središču. Se ve da zagrizeni ustavoverci neprestano kričé, da so slovenska porotna sodišča, t. j. sodišča, sestavljena iz slovenskih ali vsaj mirnih in pravicoljubnih mož, pristranska, češ, taka sodišča se udajajo le narodnim in ustavi sovražnim čutom ter najsurovejše prestopke narodnih časopisov osvobodujejo vsake krivnje. Kdo bi se čudil takemu obrekovanju, strast človeka slepi — in nemškutarji in ustavoverci bi radi samo zase imeli vse pravice in svoboščine, tudi te, da bi smeli brezozirno teptati in ponemčevati slovanske narode. Res te smrtne nam sovražnike je Bog ustvaril v svojej jezi! S takimi ni nobenega kompromisa, nobene pogodbe — veste vi, ki ste častni voz slovenske politike tako zapeljali!

Spominati se moramo še jedne določbe rečenega tiskovnega zakona od 17. dne decembra 1862, tembolj, ker je pozneje ugajala tudi naraščaju slo-

venskega časopisja. Zmanjšala namreč je zavarščino ali založnino in sicer zdatno, kar je posebno prav hodilo malim političnim listom v raznih slovenskih mestih. Po tem zakonu morajo dnevniki in vsi listi, ki vsaj po trikrat v tednu izhajajo, uložiti na Dunaji 8000 gld. zavarščine (prej — po tiskov. z od l. 1852: 10.500 gld.) v mestih s 60.000 in več prebivalci: 6000 gld. (prej 10.500 gld.), v mestih od 30.000 do 60.000 prebivalcev: 4000 gld. (prej 7350) in v vseh drugih mestih: 2000 gld. (prej 5250). Časopisom pa, ki izhajajo le po jedenkrat ali dvakrat v tednu, treba je uložiti le polovico gori zaznamenovane zavarščine. Po vseh slovenskih mestih in trgih le po 2000 in 1000 gld.

A listi neso le tožili o prej toliko visoki zavarščini, še bolj so tožili o časopisnem koleku in o davku od uvrstkov (inseratov). Res najbolje bi bilo — vsaj za časopisna podjetja —, ko bi vsa ta bremena odpravili. In res so 1. julija 1874 odpravili davek uvrstkov. Koliko črnila pa se je doslej brezuspešno popisalo in potiskalo, da bi odpravili tudi časopisni kolek, ono rudečo ali črno marogo, ki mnogo čitateljev, zlasti novincev na prvi strani vsacega časo-

pisa toliko v oči bode! Upajmo, da bode bodočnost tudi v tem pomogla. Nekateri listi pa si vedó že sedaj pomoči, ker hodijo po skrivnih potih ter vladi, katerej služijo, ne plačujejo nikakeršnega koleka, ali pa, da občinstvo laglje slepé, sicer plačujejo kolek, a hvaležna vlada jim plačano vsoto povračuje. A za kruhek je tako hudo! Potem pa naj še kdo kriči: „vlada je hudič!“

V nekem prejšnjem odstavku smo pregledali slovenske časopise, ki so izhajali za dobe absolutizma ter za prvih dveh let novega ustavnega življenja. Kakor povsodi začelo se je z ustavo tudi mej Slovenci kaj živo narodno gibanje. Nekateri naši voditelji, katerih pa takrat še nismo nazivali z dovtipno, sedaj skoro zabavljivo besedo „prvaki“, ugibali so močno, kako bi se ustanovil Slovincem — v novih razmerah toliko potreben političen list. Tukaj ne bomo preiskavali in poudarjali, ali in koliko se je jeden izmej naših najbolj zaslužnih mož, večinoma bolj na tihem, protivil takej nameri. Človek je sebičen! Po mnogih sitnostih in velikih žrtvah ga je ustanovil ranjki pesnik Miroslav Vilhar. Miroslav je bil pridobil pogumnega Fr.

Levstika, in oba sta začela na svetlo dajati politične slovenske novine z imenom „Naprej“. Že naslov je pomenljivo kazal, kaj je nameraval nov list biti slovenskemu narodu. Izhajal je v Ljubljani od 2. dne svečana leta 1863 do 29. dne septembra po dvakrat v tednu, v torek in petek. Potem, piše Levstik sam v „Zvonu“ od l. 1881 str. 636, so ga zadavile tiskovne tožbe, s katerimi sta imela Vilhar in Levstik mnogo otépanja. Ljubljana je tedaj zvedela prvič, kake so tiskovne končne razprave. — — Levstiku je bilo za njega spis „Kaj se nekaterim zdi ravnopravnost?“ prisojeno 3 mesece sedeža, a Vilharju za spis „Misli o sedanjih mejnarodnih mejah“ prisojeno le 6 tednov sedeža a 300 gld. pla-teža, utrganega mu od „založnine“ (— blagi čitatelj naj prej povsodi na mesto izraza zavarščina postavi to besedo! —). Odveč bi bilo tukaj z nova ponavljati one upogibe in raztegljive paragrafe tiskovnega zakona od l. 1862, s katerimi so Schmerlingovi privrženci zadušili nov list.

Potem je bilo zopet dolgo časa tiho na političnem polji slovenskem — t. j. političnega ča-

sopisa nismo imeli, v katerem bi bili svetu odkrivali svoje želje in težnje, svoje tožbe in reve. Ker Schmerling le ni pričakal Ogrov v Beški državni zbor ter so mu tudi Čehovi zmirom hujše kljubovali, omajalo se je njegovo stališče. Nadejati se je bilo milejših časov, v katerih bi zamogli tudi nemški narodje nekaj svobodnejše in globokejše dihati. Takrat so iz velike stiske teptanemu in zasramovanemu našemu narodu pomagali koroški narodnjaki, ki so se zbirali krog pogumnega Andreja Einšpielerja. Začeli so izdajati nov političen list rekše „Slovenec“. Izhajal je ta po obliki od prejšnjega „Naprej-a“ precej manjši časopis po dvakrat v tednu od leta 1865 do leta 1867, v katerem so ga umorile jednake zapreke, objektivne in subjektivne obsodbe, izgube založnine, kot 4 leta poprej „Naprej“ v Ljubljani.

Skoro neprimerno je tukaj za čvrstima slovenskima časopisoma omenjati „Triglava“, nemškega političnega časopisa, ki je v Ljubljani od l. 1865 do 1870 izhajal po dvakrat v tednu. Ustanovili so ga nekateri slovenski rodoljubi, nadejaje se, da bodo z nemškim glasilom pridobili naše nasprotnike,

Nemce in nemškutarje v Kranjskej, ter tako slovenskim zahtevam tudi pri vladi pot gladili. Brez uspešno napenjanje! Naš Nemec in njegov postranski brat nemškutar ne poznata v svojem slovarji besede ravnopravnost; gospodariti hočeta povsodi in druge teptati. Že tolikokrat in tudi s svojim „Triglavom“ bi se bili nekateri naših prvakov lahko prepričali, da Nemec s svojimi privrženci nameruje biti v slovenskih deželah le kladivo, katero ima po naklu, otrpuenem slovenskem narodu, brezozirno nabijati. Da bi nas že jedenkrat grenke izkušnje izučile in izmodrile! Takrat trebali smo slovenskega političnega časopisa v osrčji bodoče Slovenije, ne pa nemškega „Triglava“. Nemci in vladni krogi, katerim je bil namenjen, ga čitali neso, nas Slovencev pa, ki smo že zaradi njegovih domoljubnih namer morali naročati ga, trebalo ni več pridobljivati in prepričavati. Zato se je poleg drugih takrat Levstik toliko protivil ustanovitvi nemškega „Triglava“, ker se mu je po pravici in resnici zdelo, da se z nemškim listom pot zagraja slovenskemu političnemu časopisu, katerega smo Slovenci v Ljub-

ljani trebovali kot riba vode. A naši merodajni trmoglavneži se neso dali prepričati o neuspešnem. neumnem njih početji; in Levstiku so zaradi onega nasprotovanje toliko zamerili, da so mu v svojej slepej strasti celo vzeli službo tajnika pri Slovenski Matici!

Res naša bela Ljubljana se je lahko sramovala, da takrat leta in leta ni imela slovenskega političnega lista v svojem ozidji. In vendar je ravno oni čas dosta manjši Celovec, ki je hranil le malo peščico slovenskih rodoljubov, mej slovenski svet pošiljal „Slovenca“, potem pa še „Slovenskega glasnika“ in „Slovenskega prijatelja“! Celo takrat toliko pofurlančena Gorica na Primorskem je leta 1865 ustanovila slovenski gospodarski list, rekše „Umni gospodar“, ki je po jedenkrat v meseci izhajal.

Mej Slovenci so se le počasi razvijale vse one razmere, katere dandenašnji časnikarstvu posebno ugajajo. Zato so se pa tudi slovenski časopisi, kot pravi oznanovalci narodnega glasu, le počasi namnoževali in v širše kroge našega naroda prodirali. Občinstvo so od leta do leta bolj zanimale obravnave

v državnem zboru in v deželnih zastopih, oni hudi govorniški boji, v katerih so narodni zastopniki z uma svitlim mečem branili naravne in podeljene pravice in koristi slovenskega naroda. Naloga časopisom pa je, o takih bojih in govorih poročati občinstvu na drobno bolj ko je mogoče. S tem so časopisi sami pridobili mnogo važnosti ter se širili celo v bolj odležne strani slovenske domovine. Jednako so časnikarstvu ugajali razni sbodi, zlasti glasoviti tabori.

Tudi šolstvo — to se ne da tajiti — je močno napredovalo; ustanovilo se je po raznih, celo jako odležnih straneh mnogo novih šol, poprejšnje pa so se nekaj razširile, nekaj tudi zboljšale. S tem pa nikakor nečem peti slave novomodnemu šolstvu, ki toliko pretiranega, toliko nenaravnega, toliko nepotrebne upeljuje v naše ljudske šole. Gotovo pa je, da se je občna naobraženost po mnogobrojnih šolah mej prostim narodom močno pomnožila in razširila. Tako se množi število ljudij, ki znajo čitati in zmirom rajše segajo tudi po časopisih.

Posebno zelo pa časopisje pospešujejo razna, nagloma se množeča občila. Narejajo se nove

ceste, stare pa popravljajo in širijo, zidajo se železnice in napravljajo nove poštne črte in postaje. Vse te naprave so zadnjih 15 let močno napredovale po slovenskih pokrajinah, po nekaterih bolj, po nekaterih manj. In koliko naročnikov so dobili slovenski časopisi, ker po rečenih napravah nagloma, redoma in ceno prihajajo v razne kraje!

Maogo je časopisje pridobilo tudi po političnih bojih, ki so se sedaj pa sedaj začeli med raznimi strankami. Ali mi je treba omeniti Staroslovencev, ki so se bili zagnali v strastni boj z Mladoslavenci? V tem nenaravnem nepotrebnem boji ste obe stranki pesluževali se starih časopisov ali ste si pa snovali nove, ki so imeli oznanjevati in razširjati izključno nju strankarska načela. Na razvitek teh strank in njih časopisov so nekoliko uplivali znani zakoni od meseca maja, ki so na cerkvenopolitičnem polji priznali državi najvišjo oblast; to so prej po konkordatu imeli najvišji cerkveni dostojanstveniki; šlo je zlasti za novo šegno šolo in za sveti zakon, s katerim si moji prijatelji stan zboljšujejo. Da starim zastopnikom cerkvenih predpravic ni zadostovala naša ljuba „Zgod-

nja Danica“, ki je takrat s kaj izvirnim orožjem napadala svoje nasprotnike, zlodjeve „konkordato-bombardonovcigovmigovce“, znano je v obče; ustanovili so si tam v Mariboru še posebno slovensko glasilo, ki je imelo naše ljudstvo varovati pogubnih novošegnih načel.

Dalje so se leta 1867. začele kazati prve kali popolnem novega gibanja mej nižjimi obrtniki in delavci; le počasi so poganjale na slovenskih tleh, tako počasi, da so nekateri voditelji svoje njive gnojili celo z gnojem, iz ptujega upeljanim. Prav naravno je, da je tudi ta rokodelska, ali bolje delavska stranka mnogo mislila, kako bi si po izgledu enakih strank pri drugih narodih ustanovila posebno glasilo.

Prej je bilo že rečeno, kako močno je napredovalo šolstvo. Omenili smo že tudi novošegne šole, ki je hrepenela in še hrepeni po samih uzorih na šolskem polji, bolje rečeno na papirji; kajti na tem prepohlevnem papirji so se res dali in se še dajo razvijati najlepše misli o šolstvu in sestavljati najbolj zamotani načrti, ki pa niso najmanjše dejanske vrednosti. Najbrže bi sami začet-

niki teh osnov in načrtov prišli v največjo zadrego, ko bi jih morali sami v šoli — dejansko upeljati, zvrševati. A tako si s takimi zmedenimi deli iščejo slave in zaslug. Ta razvitek šolstva je tudi močno pospeševal časnikarstvo ter nam celo vzbudil nekaj novih časopisov za šolstvo in pouk.

Konci ne smemo pozabiti razvitka društvenega življenja. Povsodi so se sedaj po potrebi, sedaj po nepotrebi snovala in se še snujejo razna društva, ki ali nekaj podpirajo obstoječe časopise, ali pa si ustanovijo posebna, lastna glasila. Večinoma se tudi po tem potu širijo časopisi, kajti le malo je onih plitkih, da ne rečem kratkovidnih narodnjakov, ki čitajo v društvu naročene slovenske liste, sami si pa nobenega ne naroče. Pomislimo vendar, da izdajanje in zakladanje vsakega časopisa stane mnogo novcev; — in ko bi vsi rodoljubi tako ravnali, gotovo bi nagloma izginile vse narodne novine. To so žrtve, to so troški, katerim se pravi narodnjak ne more in ne sme odtegniti.

Poleg prej naštetih raznovrstnih listov smo leta 1866 dobili še dva nova, namreč „Ilirski Primorčan“ in „Tržaški ljudomil“, ki sta v

Trstu izhajala po dvakrat v meseci. Zadnji se je bavil nekaj s politiko, nekaj pa s poučnim in kratkočasnim berilom, prvi pa z leposlovjem in slovstvom. „Tržaški ljudomil“ je umrl že tekom leta 1867., „Ilirski Primorčan“ pa se je leta 1867 prekrstil v „Ilirskega Primorjana“ ter je dve leti zaporedoma izhajal po jedenkrat v tednu, leta 1869 pa trikrat v meseci, potem zopet po dvakrat v meseci, dokler ni tekom leta 1871 umrl.

Leto 1867 je zopet nekoliko pomnožilo slovenske časopise. V Gorici je znani učitelj verozakona pri gimnaziji jel izdajati tednik „Domovina“, ki se je bavila z gospodarskimi in leposlovnimi reči pa tudi prinašala politične in krajne novice in dopise od vseh strani goriške dežele. Le škoda, da je svoj namen — goriške Slovence izobraževati — tako nagloma dosegla ter tekom leta 1869 mirno v Gospodu zaspala! Če se ne motimo, dala je ravno ta g. Marušičeva „Domovina“ — res lucus a non lucendo — povod prvi razprti v slovenskih časopisih. Na dosta bolj trdno podlogo pa je bil postavljen drugi časopis, ki je jel izhajati v Mariboru, z imenom „Slovenski Gospodar“. Ustanovilo

ga je politično katoliško društvo za Dolenje Štajarsko in uredoval in zakladal ga je sprva, t. j. prve štiri tečaje, slavni, le prerano umrli Mariborski rodoljub dr. M. Prelog; v petem tečaju (1871) drugega polleta pa je založništvo prevzelo katoliško tiskovno društvo v Mariboru, uredništvo pa dr. J. Ulaga, še pozneje pa dr. L. Gregorec. Ta krepki „poučivni list za slovensko ljudstvo“ izhaja še sedaj po enkrat v tednu ter ima po dve prilogi. Zakaj mu je sedaj drugi urednik podpisan, pojasnili bomo na drugem mestu. —

Le škoda, da je ravno to leto ustavoverska nemška svoboda v Celovci s svojimi objektivnimi in subjektivnimi zreli požrla „Slovenca“, jedini slovenski politični časopis iste dobe! In ravno takrat smo zmirom bolj trebovali političnega lista, ker so ustavoverskim Nemcem in nemškutarjem mej nami grebeni bili sino porastli. Ustanovljali so si posebne liste v raznih mestih obsirne naše dežele (Görzer Zeitung“, „Klagenfurter Zwischenact“, ki je kar štirikrat v tednu izhajal in pomagal skozi in skozi nemški „Klagenfurter Zeitungi“, od l. 1854 po 6krat v tednu izhajajoč, tlačiti in tujčiti v največji nevar-

nosti narodne smrti živeče koroške Slovence), trikrat v tednu izhajajoča „Marburger Zeitung“, „Laibacher Tagblatt“, ki je poleg nemške „Lajbaharce“ kar po šestkrat v tednu izhajal itd.) ter v njih in v Graških, Tržaških in Dunajskih časopisih nas neprestano napadali ter nikdar dosta blata neso mogli nakidati na slovenske rame. Tak listič kot je bil „Triglav“ v našem središču ni mogel nič opraviti zoper te grde nemške krokarje, ki se tudi zanj dosta menili neso.

Klin s klinom, pravi že stari pregovor. In res so nam v tej veliki sili, v strastnej borbi za narodne pravice iskreni rodoljubi ustanovili dnevnik „Slovenski Narod“. Ker so ravno štajerski rodoljubi v vrsti njega ustanoviteljev bili merodajni, najpogumnejši boritelji zoper ponemčevanje slovenskega naroda, izhajal je novi časopis tudi na štajerski zemlji, v Mariboru. Ta slovenski „dnevnik“, „journal“, (čudno, da celo oholi in širokoustni Nemci imajo za razne časopisne stvari in razmere skoro izključno francoske izraze! kaj to spričuje?) se je porodil družega dne aprila 1868 ter je s prva izhajal po trikrat v tednu. Uredoval ga je prva leta

ranjki Anton Tomšič, katerega so Mariborski in štirski nemškutarji in ustavoverci radi zabavljivo slovenskega Krišča imenovali. Pisatelju teh vrstic ostane blagi ranjki v nepozabljivem spominu ter se najbrže gori v rajskej deželi še dobro spominja Ščinkovca in Vrabca, ki sta mu navadno za številko polovico ali celo dve tretjini lista spisavala. Ali ni res tako, gospodine Vrabec? A treba mu je tudi bilo nekaj marljivih in zvedenih sodelavcev, ker so njega sodelavci prva leta bili tako redki. Rano mu je bil priskočil nekaj mlajši J. Jurčič, ki je po prenapli smrti prvega urednika prevzel sam uredništvo (nepomenljivo sta podpisana: M. Jelovšek in poslej J. Semen). Štiri leta in pol se je „Slovenski Narod“ v zelo ponemčenem Mariboru boril zoper smrtne sovražnike našega naroda ter tega neprestano in neustrašljivo budil k boljši bodočnosti. Ko je premagal vse težave in odstranil vse zapreke, preseli se k nam v Ljubljano, v osrčje Slovenske, kjer jedino je primerno mesto prvemu slovenskemu dnevniku. Zgodilo se je to v 6. dan oktobra l. 1872. A ta preselitev še ni zadostovala narodovim potrebam. Prvi naš politični „journal“ je moral dejansko po-

stati „dnevnik“. Ko je l. 1872 sklenil peti tečaj, začel je s šestim tečajem (1873) izhajati vsak dan, izvzemši ponedeljke in dneve po praznikih; postal je v resnici dnevnik, po besedi in dejanji. Urednik si je s tem neizmerno pomnožil svoje breme; v srečo svojo dobil je bil po raznih slovenskih mestih trgih in krajih mnogo prijateljev, ki so ga ali zaradi blage stvari same, ali pa tudi zaradi osebnega mu prijateljstva vsaj za največjo silo, če prav ne zmirom redoma preskrbovali s potrebnim gradivom. Koliko tega dnevnik požre, more soditi le oni, ki je kedaj imel opraviti z novinarstvom ali vsaj s tiskarstvom. Vsa bremena, vse težave in sitnosti, vse skrbi pri prvem slovenskem dnevniku je mogel prenašati le nepozabljivi Jurčič s svojo železno voljo, svojim neupogibnim značajem. Res, da smo mu zvesti prijatelji radi lajšali breme, vendar nikdar toliko, kot je trebalo. To preveliko delovanje je slabotnemu njegovemu životu izbudilo smrtne kali, ki so se polagoma razrastale v smrtne bolečine. Izgubili smo ž njim najpogumnejšega urednika našega dnevnika (3. dne maja 1881). Mrtvemu so celo njegovi politični nasprotniki radi priznali velike zasluge za

slovensko novinarstvo; njegovih zaslug na polji slovenskega slovstva pa na tem mestu tako ne smemo poudarjati. Pisatelju teh vrstic bil je blagi ranjki uzoren urednik, katerega je skozi vsa leta njega delovanja rad podpiral z raznovrstnimi doneski za naš dnevnik. O ranjkem bi rekel s Hamletom:

He was a man, tak him for all in all,
I schall not look upon his like again.

Odveč bi bilo tukaj na drobno razkladati, kake premembe je po Jurčičevi smrti preživel naš dnevnik, kako so se mu uredniki vrstili in kako se je list sam celo raztegnil. Vse to godilo se je zadnji dve leti in pol ter je vsakemu slovenskemu razumniku še v živem spominu.

Leta 1869 je ustavoverska vlada z Nemci in nemškutarji še huje pritiskala slovenski narod. Tisku sledi odtisk ali odboj ne le v materijalnem ali gmotnem stvarstvu, ampak tudi v moralnem in političnem okrožji. Bolj ko so nas pritiskali zlodjevi nasprotniki, tembolj smo Slovenci napenjali svoje sile. Odrekovali so nam pravico do narodskega obstanka in razvitka, zanikavali so nam celo narodsko bitje, a vsekdar smo bili pripravljeni do-

kazati jim pravico našega naroda do obstanka, vsekdar smo jim nemudoma živo spričevali, da še sedaj kot krepki narod bivamo po že od nekdanj slovenskih pokrajinah. Tako je to leto rodilo več listov, ki so na raznih straneh in na raznem polji delovali v isto svrho.

V ponemčenem Celovci se je rodil „Besednik“, kratkočasen in poučen list za slovensko ljudstvo, ki je izhajal po dvakrat v meseci (v zadnjih tečajih le po jedenkrat). Doživel je ta koristen list deset let ter je koncem 1878 umrl. Dosta pozneje (1872) so si Čehi ustanovili jednak list („Besednik“). — Drugi leposloven in poučen list je bil „Glasnik v Mariboru“, ki je nameroval izhajati po trikrat v meseci, — a umrl je rane smrti. — List kaj nizke baže, da se izrazim z našim kmetom pa je bil „Podlipo“, poučen in kratkočasen mesečnik, ki je v Trstu zagledal beli dan ter vsaj dve leti doživel. — Neki drugi Tržaški časopis se je zval „Jadranska zarja“; ta „politični, poučivni in kratkočasni list“ je izhajal po dvakrat v meseci, a že drugo leto je nehal s 14. št. 10. dne julija. A temu še ni bilo zadosti, ker isto leto so v

Trstu povili še „Jurja s pušo“ in „Pete-
linčka“ tako, da je sam Trst rečeno leto z „Ilir-
skim Primorjanom“ imel štiri slovenske liste.
Le nikdo naj ne vpraša po njih notranji vred-
nosti!

Posebne važnosti za razvitek slovenskega no-
vinarstva pa je leto 1869. zato, ker nam se je po-
rodil prvi slovenski šaljivi list, rekše „Brencelj
v lažnjivi obleki.“ Zalaga in ureduje ga še zdaj
njega prvi roditelj Jakob Alešovec, jeden izmej
izgubljenih slovenskih talentov; tega pisatelj ne iz-
razuje v šaljivem smislu ter tudi nikakor ne kara
Brenceljevega urednika, ker si s svojim mnogostran-
skim in nepristanem delom služi kruh v potu svo-
jega obraza, sedaj bolj obilo, sedaj bolj pičlo. Se-
daj pa sedaj se je bil „Brencelj“ zalezal v pod-
strešje, a zmirom je z nova prifrčal ter se šalil z
dobrovoljnimi Slovenci do današnjega dne. Naj mu
kdo očita to ali ono, priznati pač mora vsak, da
nam je „Brencelj“ ustvaril to stroko slovenskega
časopisja; vsaj „Brencelj“ je začel s prvim takim
podjetjem. Kako malo vrednosti v primeri z „Bren-
celjem“ je imel ono leto Tržaški „Juri s pušo“

(„dolgočasen list za lahone, nemškutarje in druge nerodne ljudi“), ki je izhajal jedenkrat v meseci in l. 1870 nehal s št. 24. Še manj vrednosti je imel istega izdajatelja šaljivi list „Petelinček“, katerega so prišle le prve 3 štev. na svetlo. — Ker smo že pri šaljivih listih, navedemo naj na tem mestu vse, ki so kedaj Slovencem kratek čas delali. Po vrsti moramo najprej omeniti „Pavlihe“. Temu „zabavljivo-šaljivemu listu“ lastnik in urednik je bil Fr. Levstik, ki je takrat bival na Dunaji ter list leta 1870 po dvakrat v meseci izdajal. Le škoda, da list ni našel večje podpore in da je s 7. številko prestal dne 31. julija. Kot vse iz Levstikovega peresa bil je tudi „Pavliha“ pisan v izborni slovenščini. — Jednaki poskus je ostal neki drugi šaljivi list, rekše „Seršeni“. Temu „humoristično-satiričnemu listu“ urednik je bil Ivan Železnikar, sedanji urednik „Slovenskemu Narodu“. Prvi list je bil izdal konci novembra 1871. — Začetkom sedanjega leta je nenadoma šinil iz Ljubljanskega podzemlja „Škrat“, ki z dozdanjimi številkami ponuja Slovencem obilo izbornega berila. Izhaja po dvakrat v meseci (10. in 25. dan), če ga

e. kr. državno pravdništvo ne zasači in pripre. Upajmo, da se mu pogostoma ne bode prigodilo to, kar je bilo zadelo že njegovo prvo številko. Naj živi in raste mnogo let ta najnovejši „zabavno-zbadljivi in šaljivi list“ ter naj kratkocasi in komedijo uganja vsem onim Slovencem, katerim že svet sam ni dovoljna komedija. Pohvale vreden je že zato, ker je pisan v čistej, gladki slovenščini, a tudi njegovi vtipi so večinoma tako duhoviti, da nas živo spominajo na ranjkega „Pavliho“.

V Gorici — kot rečeno, je umrla „Domovina“ (ž njo tudi „Görzer Wochenblatt“) za jetiko, a isto leto je začel izhajati „Gospodarski list“ za kmetijstvo, svilorejo, obrtnijo in druge deželne potrebe. Zakladala ga je kmetijska družba Goriška, uredoval pa ga je znani učitelj kmetijstva Fr. Povše v Gorici, pozneje pa Kuralt, sedanji tajnik kmetijski družbi v Zagrebu. Izhajal je po dvakrat v meseci ter s VII. tečajem konci 1876 prenehal. Prenehal, pravimo, je bil, ne nehal, ker mu je vsled raznih strankarskih in osebnih razmer primerjeno polje na Goriškem odtegoval drugi gospodarski list rekše „Kmetovalec“. Leta 1881 dne 15. julija

se je „Gospodarski list“ z nova oživel, kot „glasilo kmetijskega društva v Gorici“; uredoval ga je Klobučar. Imenovani „Kmetovalec“ (urednika E. Klavžar, Kuralt) je doživel le poltretje leto ter je z listom od 30. dne junija 1877 nehal izhajati.

Leto 1870 nam je obrodilo dva za naše slovo-
stvo preimenitna časopisa. Prvi časopis „Pravnik
slovenski“, list za pravosodje, upravo, in državo-
slovje je izhajal v Ljubljani po jedenkrat (pozneje
po dvakrat) v meseci. Zalagal in uredoval ga je
jeden izmej najboljših in najčistejših slovenskih rodo-
ljubov, dr. J. R. Razlag. Po prerani njegovi smrti
je prenehal „Pravnik“, dokler se neso odredili mlajši
pravniki, ki so nekdanjega „Pravnika“ zopet oživili.
„Slovenskemu pravniku“ urednik je znani
rodoljubni odvetnik dr. Alf. Mosché, in obžalovati
je, da se je gosp. urednik zaradi preobilih poslov
in gmotne škode odločil, ustaviti ga z novim letom.
Pri tej priliki naj omenimo še dve drugi začasni
tiskovini, ki ste po zadržaji in besedi prevelike ime-
nitnosti za naše pravnike in za vse narodno urado-
vanje po slovenskih deželah. Prva teh tiskovin se
zove „Državni zakonik“ (vsled dualizma) za

kraljevine in dežele v državnem zboru zastopane. Izhaja od leta do leta na Dunaji v veliki četvorki; ureduje ga učeni naš M. Cigale, nekdanji urednik Slovenije, in nekaj tudi profesor Stritar. „Deželni zakonik“ za vojvodstvo Kranjsko se imenuje druga začasna tiskovina, ki tudi v četvorki izhaja v Ljubljani. Uređoval ga je poprej znani profesor iz „antediluvijanske dobe“ — po svoje, po starem kopitu (kot je nekđaj — od 1849 do 1851 uređoval „Celjske novine“ — le da je takrat bil poln mladostne čilosti in prave narodne navdušenosti; — ta se mu je pozneje popolnem izkadila v teku let v tem prozajičnem življenji in v borbi za vsakdanji kruh, — katerega je bilo več in več potreba), tako da so ti letniki iz njegovih rok glede na slovenščino kaj dvomljive vrednosti. Skrajni čas je bil, da mu je slavna deželna vlada vzela to pretežko breme ter je naložila novim čilim ramam. Zato je naš deželni zakonik sedaj pisan v tako gladki pravilni slovenščini. Če se izučeni in izkušeni pravnik spotika sedaj pa sedaj ob kak izraz, mogoče mu je popraviti ga v „Slovenskem Pravniku“ ter vsakej nenatančnosti ali dvoumnosti v okom priti.

Drugi časopis iz leta 1870 je bil „Zvon“, ki je izhajal na Dunaji po dvakrat v meseci. Uredoval in zalagal je ta lepoznanški list prof. J. Stritar. Tukaj je res firma, res ime porok, da se je list po svojej vsebini, po tvarini jednako odlikoval, kot po lepoglasnem izbornem jeziku. A pisatelju teh vrstic manjka besed, da bi primerno ocenil ta prvi tečaj Dunajskega „Zvona“. Odkar je bil umolknil Janežičev „Glasnik“, potrebovali smo Slovenci takega leposlovnega lista kot riba vode — in vender ga je urednik ustavil konci leta s prvim tečajem. Naveličal se je bil grdih zavratnih napadov na list in njegovo osobo. To pa ni res, kar sam urednik otožnega srca kliče: „diem perdidi, amici!“ „Zvon“ je premnogo koristil ono prvo leto svojega izhajanja in mnogo koristi še sedaj. Mlad izobražen prijatelj, ki je videl in skusil že mnogo sveta in sedaj zopet potuje po novem in starem svetu, rekel mi je prečitavši izposojene mu starejše tečaje: „prvi mi mej vsemi dopada najbolj“. Leta in leta smo ga močno pogrešali, — a nazadnje (leta 1875) se je vender z nova oglasil — Dunajski „Zvon“; gonil in nabijal ga je isti vešči in spretni urednik; skozi 6 let

neprestano je zvonil po vseh slovenskih pokrajinah v največje veselje starim in mladim ljudem. Dve leti je skušal celo s podobami ozaljšati svojo zunanjo obleko. Najbrže se mu ta poskus ni bil posrečil na nobeno stran. Pisatelj teh vrstic že takrat ni odobril tega podjetja, ker pri naših slovenskih razmerah napravlja izdatelju premnogo sitnostij in premnogo troškov, lahko celo gmotno škodo. Nam Slovencem pa je pred vsem potreba berila, berila in še berila! Da bi se oddahnil, nehal je Stritar goniti Dunajski „Zvon“ ter je poskrbel, da so udani mu spretni prijatelji v našem mestu ulili „Ljubljanski Zvon“, ki kot „leposloven in znanstven list“ v mesečnih zvezkih po 4 pole in več obsežnih izhaja pri nas od leta 1881 do današnjega dne. Na čelu ima zapisane svoje urednike, le da mej njimi že od srede prvega tečaja manjka nekdanjega prvega Ljubljanskega zvonarja, mnogostranskega J. Jurčiča.

Prej smo bili omenili, kako so osebni zoperniki ogrenili delovanje prvemu Dunajskemu zvonarju, tako, da je ta bil koncem prvega leta izhajanje „Zvona“ ustavil. Ker pa vsi ti ozkosrčni in za-

slepljeni zoperniki neso mogli narodu ustvariti drugega lepoznankega lista v Ljubljani, pomogli so tej potrebi vsaj leta 1872 nekateri štirski rodoljubi ter so jeli izdajati list z imenom „Zora“ (časopis za zabavo, znanost in umetnost). Izhajal je v Mariboru po dvakrat v meseci, prvi tečaj v nepripravni četvorki, poslej pa v prikladni veliki osmerki. Svoje urednike je jako menjaval — istinito pa le dvakrat — kot tudi svoj naslov „Zora“, (časopis zabavi in poduku). Nazadnje je bil prišel list v pest Janku Pajku, ki sedaj na Moravskem nemške otroke pita z latinskimi koreniki. „Vestnik“ se je zvala znanstvena priloga „Zori“; a „Vestnik“ se je pri življenji ohranil le par let. „Zora“ sama doživela je vsaj sedmega tečaja, ko jo je 29. sušca 1877 vslep poloma ustavil nje urednik, založnik in tiskar Janko Pajk, ter svoje naročnike oškodoval s svojimi „Izbranimi spisi“.

Ker smo zgoraj omenili letnike „Ljubljanskega Zvona“, sklenemo naj tu pregled leposlovnih slovenskih časopisov — s „Kresom“. Tako se zove „leposlovni in znanstveni list“, ki ga od leta 1881 sem s sodelovanjem prof. dr. Greg. Kreka in žup-

nika Dav. Trstenjaka ureduje in na svetlo daje dr. Jak. Šket v Celovci (v snopičih po 3 pole vsak mesec); zaklada in tiska ga tiskarna družbe sv. Mohora. Slovencem gotovo ne škoduje, da imajo dva tako obširna in jedrnata leposlovna in znanstvena lista, naj le nadaljujeta in napredujeta še mnogo let! Pisatelj teh vrstic je že od začetka naročen na „Kres“ in na „Zvon“ ter pri vsakej priliki spodbuja ljudi k naročevanju obeh listov ali pa vsaj jednega izmed nju. Pri takih prilikah se mu je že po gostem zgodilo, da so privrženci „Kresa“ zabavljali „Ljubljanskemu Zvonu“, češ, ta je kasneje prišel ter je po nepotrebi jel „Kresu“ konkurencijo delati. Stvar naj se jedenkrat v kakem slovenskem listu očitno dožene ter dokaže, da v Slovencih ni bilo o „Kresu“ ne duha ne sluha, ko je že davno Dunajski „Zvon“ sprva naganjal poslej pa obečal, da v Ljubljani pride nov leposlovanski list na svetlo. Toliko o tej nepotrebnej pravdi vsem onim, ki so kratkega spomina!

Mimogredé omenimo naj še tri slovenske liste ki so l. 1870 zagledali beli dan. „Slobodni Slovenec“ (po domače pisana priloga k „Tagesbote

für Untersteiermark“), kateremu „urednik in opravnik“ je bil E. Janžič; izhajal je v Mariboru od meseca septembra vsako soboto, a umrl je kmalu za naglo jetiko. Drugi list je bil „Pomorstvo i trgovina“, ki je izhajal v Trstu po dvakrat v meseci, a ohranil se je le do drugzega leta (1871), ko je vsled pomanjkanja tečne hrane poginil. Tretji je bil, če se še dobro spominjam, „Slovanska lipa“, ki je zastopal federalistična načela, ter je po dvakrat v meseci izhajal na Dunaji. Posušila se je ta Lipa že tekom leta 1871.

Naslednje leto (1871) smo zopet dobili nekaj novih slovenskih časopisov — a kot prej povedano, tudi poginilo jih je nekaj. Zaradi posebnosti naj stoji tu na prvem mestu „Južni Sokol“, telovadsko-vojaški list, kateremu lastnik je bil J. Z. Vesely, urednik pa znani bukvovez A. Kremžar. Izhajal je v Ljubljani v četvorki po dvakrat v meseci; isto leto je tudi umrl, ker se je bil vsled narodnega navdušenja pretegnil. Slovenci v Trstu so bili izgubili dva lista (petletnega „Ilirskega Primorjana“ in „Pomorstvo i Trgovino“), a za nja dobili „Primorca“. Ta „politični in podučivni list“

izhajal je po dvakrat v meseci in zalagal ga je in uredoval Vekoslav Raič, po Ljubljani in po slovenskem Štirnem znani zastopnik raznih zavarovalnic; sedaj baje Tuzljanom v Bosni dela pravico (!), kot mi je neki prijatelj iz Štirskega oni dan pripovedoval. A tudi s tem listom mož ni imel sreče, kajti poginil je že tekom leta 1871.

Po smrti „Domovine“ je bilo Goriško brez slovenskega političnega časopisa. Ko se je leta 1870 začelo živahnejše gibanje mej Slovenci, ustanovili so si ti kmalu posebno politično društvo, ki je imelo narodno zavest širiti mej prostim ljudstvom in braniti narodne pravice. V ta namen si je društvo ustanovilo lastno glasilo, rekše „Soča“, (organ [glasilo] slovenskega političnega društva goriškega za branbo narodnih pravic). Ta list je prvo leto izhajal po dvakrat v meseci, pozneje pa po jedenkrat v tednu na celej poli. Ta časopis, zvest svojemu prvemu programu, izhaja neprestano še dandanašnji ter je tekom minulih let neizmerno koristil slovenskemu prebivalstvu Goriške pokrajine. Ohranil se je čvrst v raznih borbah, tudi takrat, ko so ga domačini sami hoteli ugonobiti. Sloga jači, pokazalo

se je pač najočitneje pri „Soči“. In prav so imeli goriški rodoljubi, da vsled raznih pogajanj in tudi na onem shodu v Nabrežini neso hoteli nekaterim Tržaškim sebičnežem v korist opustiti „Sočo“ in okleniti se Bog ve kakega lista v Trstu. Dokler bode Soča tekla od Triglava po slovenskih tleh in mimo Gorice na zahodnji strani Krasa v morje, ne pa prek Krasa v Trst, ostala bode Gorica naravno središče in stočišče vsem goriškim Slovincem, izimši jugovzhodne Kraševce goriške grofije. Kolikor so pisatelju teh vrstic znane razmere v Trstu in na Primorskem sploh, lahko trdi, da Trst ne more postati središče primorskim Slovincem, vsaj toliko časa ne, dokler bode cvetoče skladišče obširne, svetovne trgovine. Floreat, crescat ne Trst, ampak goriška „Soča“!

Koliko zelo je prvo desetletje ustavne dobe slovenščina napredovala, koliko zelo se je narodna zavest kljubu vsem naravnim in še večim uradnim oviram razširila mej ljudstvo, mej prebivalce po mestih, trgih in vaseh, spričuje posebno „Vrtec“, časopis s podobami za slovensko mladost (pozneje „mladino“). Od početka sem zalaga in

ureduje ta prevažni list Ivan Tomšič, učitelj na Ljubljanski c. kr. vadbici; izhaja pa „Vrtec“ po jedenkrat v meseci v veliki osmerki, ter ima od leta do leta ličnejše podobe, glajše in mičnejše berilo, po vsem prav primerno učečej se mladini slovenski. Kot pred par leti prepričal sem se letos znova, ko sem o času deželne razstave kupil več zvezkov, letnikov „Vrtca“ za neko kmetsko hišo. S kolikim veseljem so jih prebiralı otroci, dečki in deklice, a tudi odrasteni so o praznikih radi segali po njih! Res, ko bi Tomšič ne imel drugih zaslug za šolstvo, veseliti bi se morali že zaradi uzornega „Vrtca“, da je cesar sam priznal njegovo slovstveno delovanje ter mu podaril križec za zasluge. Mej vsemi slovenskimi listi pač „Vrtec“ jedini nema mej Slovenci nobenega nasprotnika, najočitniši dokaz, kako močno ustreza vsem terjatvam mladini namenjenega časopisa.

Tudi leti 1872 in 1873 ste nam porodili nekaj novih, bolj ali manj važnih in bolj ali manj potrebnih listov. Že dalje časa je vsled osebnih mrženj, nekaj tudi vsled različnih političnih načel bilo opazovati neko dvojenje mej delujočimi silami v Slo-

vencih. Brez obotavljanja se navadno stori po prvem koraku drugi korak; in ker se dotični merodajni močje na obeh straneh neso toliko ozirali na pravi blagor skupnega slovenskega naroda, ampak so pri svojej trmoglavosti bolj služili svojim slepim strastim, unel se je bil oni nepotrební, nenaravni in skupnemu narodu toliko škodljivi boj mej usiljenima, ponarejenima strankama, ki ste se širokoustni klicali staroslovenska in mladoslovenska. Pisatelj teh vrstic je bil in je še za zmerni redni napredek (ne za tisto polževo postopanje polno ozirov na vse strani), vender nikdar ni mogel odobravati onega nepremišljenega skakanja tako zvane mladoslovenske stranke; še manj pa je odobral tako zvane staroslovenske stranke ozkosrčno postopanje in priklepanje ob zastarela načela. Ta prisiljena borba v narodnem taboru je le ugajala potujčevalni vladi, ki je po svojih glasilih celo hujskala stranki drugo nad drugo; ustavovercem sploh pa je ta žalostni ravs in kavs vzbujal neizmerno veselje. Sedaj močje voditelji obeh strank, kolikor jih je še mej živimi, pač lahko mirnim srcem sodijo in obsojajo svoje tadanje ravnanje; nadejam se, da ni ni

jednega mej njimi, ki ne bi priznal, kako pretirane so bile obojestranske zahteve, kako nepremišljeno je bilo kričanje na obeh stranéh.

Iz tega ravsa in kavsa se je bilo oni čas porodilo nekaj listov, ki ali še sedaj izhajajo, ali so pa že davno poginili. V Gorici so bili tako zvaní Staroslovenci — nasprotniki so jih psovali „nazadnjaki“ — sredi leta 1872 (18. dne junija) ustanovili časopis rekše „Glas“, ki je izhajal v četvorki po jedenkrat v tednu. Kako nevarno je bilo, narodne sile dvojiti ob laški meji! kako nenaravno je bilo strankarstvo zasejati mej razmerno malo število goriških Slovencev, kajti prav za prav so morali goriški Slovenci sami nositi prevelika bremena, ki so jih dotični časopisi in druge strankarske zahteve jim nakladali. Ko so se razdivjane strasti nekoliko polegale, spregledali so rodoljubi obeh strank svojo pretiranost in prenačlenost ter se mej seboj lepo porazumeli in pogodili. „Glas“ je prenehal in „Soča“ je od leta do leta krepkejša, ker jej redoma naraščajo narodni podpiratelji in sodelavci.

Pri nas — v Ljubljani — ustanovila je ista stranka (staroslovenska) poseben list, ki je imel mej

narodom pobijati in spodrivati „Slovenski Narod“. „Slovenec“ se je imenoval ta „politični list za slovenski narod“. Prvi izdajatelj in odgovorni urednik mu je bil neki Pevec, pravi urednik pa neki polnolični pogumni duhovnik, ki je že marsikdaj Nemce in nemškutarje klestil, časih pa tudi le kratkočasil. Izhajati je jel ta list, po zunanji obliki močno podoben nekdanjemu „Celovškemu Slovincu“, 14. dne oktobra 1873 in sicer je od početka sem do srede letošnjega leta izhajal po trikrat v tednu, če ni ravno raznih praznikov prerad porabljal in praznoval. Koliko nepotrebnih bojov sta tekom let mej seboj bila „Slovenec“ in „Slovenski Narod“! A boj je življenje, pravi neka tuja prislovica. Ko hitro ne prestopata spodobnih mej med izobraženimi ljudmi in ne škodujeta skupnim koristim skupnega naroda, hudoval se pravi narodnjak ne bode ne nad prvim, niti nad drugim. Tako se pa je včasih godilo, n. pr. o priliki zadnjih volitev v deželni zbor, ko smo imeli svetu pokazati najostrejšo disciplino, največjo složnost. Kateri list je takrat kahl to složnost, tukaj ne bomo preiskavali.

Ne gledé na druge neprilike obžalovali smo mi pred vsem, da se je dal celó naš stari „Fric in excelsis“, pravi fant od fare, o tako resnobnem trenutku porabljati za oživljenje strankarske namere! — Čudno, da se pri nas neste doslej stranki popolnoma pomirili in zjediniли kot v sosednjej Goriškej! Res imamo pri nas mnogo več duševnih, delavnih sil, a koliko se bi dalo ž njimi doseči, ko bi vse se zjediniли in delale na istem polji. „Slovenski Narod“ vendar že leta in leta tako mirno in pre-mišljeno pretresa razne stvari in razmere, da misle-čemu duhovniku gotovo nikdar ne da povoda, jeziti se nad njim. Tout comprendre c'est tout pardonner — kdor vse razmeri, ničesar ne zameri, pravi neki francoski modrijan. Izključno cerkvene ali duhovni-ške stvari se bi pa naj primernejše obravnavale v vrli „Zgodnji Danici“, ali pa v „Laibacher Diöcesanblattu“, ki prijavlja tudi slovenske sestavke. Pri tej priliki se spominjam, kako sem pred par leti naganjal mladega, kaj nadarjenega in zeló izobraženega duhovnika (žal, da so ga iz Ljubljane prestavili nekam na Gorenjsko!), da bi se združil s somišljeniki ter nekaki znanstveni cerkvéno-duhov-

niški list slovenski ustanovil. Takega nam je potreba. Človeka narodnjaka srce boli, ko vidi, da naši delavni izobraženi duhovniki tako radi spisujejo nemške razprave in sestavke za nemške cerkveno-duhovniške liste. Koliko bi s takim časopisom, tednikom, štirinajstdnevnikom ali celó debelejšim mesečnikom napredovalo slovensko slovstvo! Koliko se bi duhovskemu naraščaju delo olajševalo! V to Bog pomози in blagi naš vladika!

Skoro celih 10 let je „Slovenec“ neprestano hodil po trikrat v tednu na dan. Po tolikratnem napenjanji se mu je sredi sedanjega leta (1883) posrečilo preroditi se v pravi dnevnik. V torek, 10. dne julija, je 80. številka končala njegovo staro delovanje.

V sredo 11. dne julija je s cesarjevim prihodom v našo deželo z 81. številko „Slovenec“ postal dnevnik. Znani kurji dohtar mu je v to svečanost poslal lepo pesen. Sedaj izhaja „Slovenec“ kot „Slovenski Narod“ vsak dan, izvzemši dneve nedelj in praznikov, kar je prav primerno, ker po novejši obrtniškeji postavi tudi mi časnikarji in stavci moramo svete dneve počivati.

Znane so pritožbe štirskih naših bratov zoper štirsko kmetijsko društvo v Gradci. V njem vladajo Nemci ustavoverci, katerih namene in namere je tudi štirska deželna vlada zmirom podpirala. Ker tej Graški svojati ni bil poušeč vrli „Slovenski Gospodar“ (katerega so pa tudi očka zaradi konkurence kaj pisano gledali!), ni ga hotela podpirati — a tudi „Slovenski Gospodar“ je stal na preveč trdnih nogah, kot da bi pri tujcih podpore moledoval. Da bi se onim pritožbam vsaj na videz prišlo v okom, jelo je bilo kmetijsko društvo že l. 1869 izdajati poseben slovenski list rekše „Štajerski Gospodar“. Izhaja ta list od početka sem do današnjega dne v Gradci po dvakrat v meseci. A zaman se je doslej pehal, da bi spodrinil rodoljubnega „Slovenskega Gospodarja“, ki je za politično in rodoljubno gibanje štirskih Slovencev največje imenitnosti.

Daleč od slovenske domovine, gori v zlati Pragi, kjer mi je najdražji prijatelj zadnji čas preživel nekaj veselih dnij, ustanovili so izobraženi rodoljubi „Slovansky svět“, ki je obravnaval politiko, narodarsko gospodarstvo in zadeve in koristi

slovanskih narodov. Izhajal je leta 1872 in 1873 po dvakrat v meseci ter prinašal sestavke v poljskem, českem, maloruskem in slovenskem jeziku. Poleg tega občeslovanskega časopisa ima primeren prostor

„Slavjan“. Časnik slovstveni i uzajemen za Slavjane književne in prosvetljene. Ureduje in na svêtlo dava Majar v Celovcê. Izhajal je ta list desetkrat v letu, od začetka 1873. Zmerom je vredno največje pohvale gojiti lepe uzore, še večje hvale pa je vredno, ne-prestano živeti in delati zanje. Vzajemnost slovanskih narodov in približevanje posamičnih slovanskih narečij sta dva taka uzora, za katera je M. Majar (Ziljski), „mož bodočnosti“ kot ga ranjki Razlag imenuje, deloval in pisal tudi v naznanjenem časniku. Sodba o listu pa ne pristoja pisatelju teh vrstic.

Prej omenjeno strankarsko cepljenje mej Mlado- in Staroslovenci kazalo se je tudi mej slovenskimi učitelji. Za milost božjo! tako malo jih je in takrat jih je bilo še precej manj od danes. Najbrže so še nekateri delovali mej njimi na ono nesrečno dvojenje — a tukaj jih nečem pre-

iskavati in naštevati, ker bi moral nehoté nekatere še sedaj na narodnem polji delujoče učitelje pikati. Zadosti, razcepili so se bili. Novotarska stranka je zapustila dobro ukoreninjenega „Učiteljskega Tovariša“ (ki ga je do 1872 uredoval mnogozaslužni A. Praprotnik, od onega leta do sedaj pa še bolj pogumni M. Močnik) ter je ustanovila svoj poseben list, rekše „Slovenski učitelj“. Ta „list za učitelje, odgojitelje in šolske prijatelje“ je uredoval in zalagal I. Lapajne, tedaj učitelj na Štirkem. Izhajal je v Mariboru po trikrat v meseci, a s prvim letnikom srečno nehal konci leta 1873. Potem se je nekaj prelevil, kajti naslednja leta do njega smrti, konci petega tečaja (1877), je bil „Slovenski učitelj“ „glasilo učiteljskega društva za slovenski Štajer“. Izdavalo in zalagalo ga je rečeno društvo v Ljutomeru po dvakrat v meseci; natiskaval se je vedno v Mariboru.

Da bi „Novicam“ nekoliko pot zgradili mej prosto ljudstvo, ustanovili so drugi narodnjaki od skrajne levice „Slovenski Tednik“, ki je izhajal od 4. dne julija 1873 po jedenkrat v tednu in sicer v četvorki. Kdo je uredoval ta „politični in

gospodarski list za kmetško ljudstvo“, o tem so čivkali vrabci po strehi Kogeljnovе hiše (?). Za uredništvo odgovoren pa je bil I. Semen (od „Slovenskega Naroda“), pozneje pa M. Stergar. Da je „Tednik“ slovenski pozneje pozebel, tega veselili so se očka pač najbolj, vsaj jim ni bilo treba več žolca razlivati nad njim.

Da smo Slovenci bili že od nekdaj pridni in razumni čebelarji, znano je v obče; minolo stoletje je že Marija Terezija to priznala. Ko se je vse združevalo, kdo bi se čudil, da so se združili tudi čebelarji. Prav naravno je bilo in blagim namenom prav primerno, da je čebelarsko društvo osnovalo poseben list. Imenuje se „Slovenska čebela“ ter izhaja od leta 1873 do sedaj v Ljubljani po jedenkrat vsak mesec. Takih listov bi morali imeti Slovenci več, že zato, ker močno pospešujejo narodno vzajemnost po vseh slovenskih pokrajinah. „Slovenska čebela“ je družbeni list za prijatelje čebelarstva po Kranjskem, Štajerskem, Koroškem in Primorskem. Zakaj so se Goriški pevci in pospešitelji cerkvenega petja pred 14. dnevi odločili od Cecilijinega društva

v Ljubljani ter osnovali posebno društvo za goriško nadškofi, o, nikakor ne morem razumeti. Pa vsaj ni temu zopet krivo ono proketo domačinstvo? Blaga stvar sama, cerkveno petje, s tem trpi. A naj gredó rakom žvižgat in ribam gost vsi Cecilijanci s svojim latinskim petjem! Že nam duhovnikom tuje zvoni v ušesa, v srce pa nikakor ne sega, ne gane. Kako pa zvoné te tuje pesni prostemu ljudstvu, tako kot Bramanom njih kozje molitvice, katerih ne razumejo. In kako se bodo slovenski pevci počutili v društvu s furlanskimi ali italijanskimi pevci! Duhovniško semenišče v Gorici bi tudi pri sedanjih razmerah vedelo o tem marsikaj povedati. Pa zadosti, ker s temi besedami ne mislim ugovorov izvabljati. Pisatelju teh vrstic gre pred vsem za narodnost. In koliko ravno po onem odcepljenji trpi ideja narodne skupnosti!

Od leta 1875 smo dobili še nekaj slovenskih časopisov; in nekateri so se ohranili do današnjega dne. Tako so primorski, zlasti Tržaški Slovenci po raznih poskusih ustanovili „Edinost“, kateremu listu pa po dosedanjem ravnanji nasproti slovenskim časopisom sploh, zlasti pa nasproti Goriškim Slo-

vencem in njih glasilu nikakor ne pristoja lepo njegovo ime; kajti ta Tržaška „Edinost“ ni nikdar pospeševala narodove jedinosti ali narodovega zjedinenja, ampak sejala je zlasti zadnja tri leta le nejinost mej Slovenci, mej slovenskimi pokrajinami, mej slovenskimi strankami, mej slovenskimi časopisi. Glejte jo, kako se sedaj obrača in vije nasproti dogodjajem v našem deželnem zboru! S prva je zaropotala, a kar nenadoma je iz Ljubljane prek Krasa tje proti Trstu potegnil drug veter — in Tržaška „Edinost“ je h kratu pozabila prejšnje besede in trditve, ter sedaj ali molci ali pa ravno nasprotno trdi. Prosit! Iz „Slovenskega Naroda“ (št. 277) današnji dopis iz Gorice potrjuje resnico poprej rečenih besed. Prikazala se je ta „Edinost“ leta 1876 ter je s prva izhajala le vsako drugo in četrto soboto v meseci, poslej je izhajala po jedenkrat v tednu. O času glasovite Tržaške razstave je skušala svoje ljudi jediniti po dvakrat v tednu in tekom sedanjega leta je končno izprevidela svoj važni poklic ter redoma po dvakrat v tednu izhaja. Kdo jej je bil prej urednik, o tem molčimo že zato, ker je včasih tudi za „Slo-

venski Narod" skoval kak dopis; sedaj jo ureduje Viktor Dolenec, nekdanji trgovec v Trstu.

Celjski in štirski rodoljubi so sprevideli tekom mnogoletnega boja s Slovenci, da s samimi nemškimi listi ne opravijo dosta mej njimi. Dobro poznajač moč časopisja celo mej prostim ljudstvom, sklenili so volka v ovčji obleki poslati mej kmetske Slovence na Štorskem. Ustanovili so poseben list rekše „Kmetški prijatelj“, ki izhaja v Celji po dvakrat v meseci. Štirski rojaki morajo skrbno paziti da jim ta poslanec ustavoverskih in brezverskih liberalubov ne zatrosi lulike mej lepo setev narodnega probujenja. Dolžnost, sveta dolžnost vsakemu rodoljubu je, paziti na nevarnost ter porabiti vsako priliko, kedar koli more spodkopati sovražno nam podjetje grdih in sebičnih nemškutarjev, pa tudi naravnost spodrivati škodljivi list. Res pravi volk v ovčji obleki je ta „Kmetški prijatelj“.

Mej našimi obrtoiki se nahaja nekaj malo tako zbeganih ljudij, ki bi radi poteptali ves dosedanji red mej človeškim rodom; na mestu dosedanje bede si domišljajo nek solnčni raj, po katerem se med in mleko pretakata. Ta raj bi radi ti skrajni radikalci

v najbližnji žlahti z nepopoljšljivimi šnopsarji in petrolêrji napravili tudi našim slovenskim obrtnikom in težakom. Gradivo si radi celo iz tujega sposojajo, ne oziraje se na to, da ga niti sami ne znajo ne otesati niti okresati. Ta stranka — če se malo-brojni privrženci te zbegane petorice smejo stranka imenovati, — osnovala je svoj tiskan organ, rekše „Ljudski Glas“. V Ljubljani izhaja ta glasoviti list po dvakrat v meseci. Zadnjič ga je bil mraz tako hudo pretresel, da se je vsled tega bila ga prijala jetika, za katero je imel poginiti žalostne smrti. A v največjo srečo so bili nemški in nemškutarski zdravniki zvedeli za njegovo revo in nadlogo, ter mu, blagosrčni kot so, priskočili v pomoč. Vsaj ljudje so po našem mestu tako govorili, da so ga le blaženi sovražniki slovenskega življa zopet k življenju obudili; a za jetiko, prav za prav zoper jetiko ni leka — zato bo „Ljudski Glas“ tudi vsled te razupite kure, vsled one glasovite finančne operacije, — po domače se bi reklo beračije — le nekaj dalje hiral. Po njega smrti ga gotovo ne bode nikdo pogrešal.

Vse druge vrste list je „Obrtnik“, ki je pred par meseci začel v Ljubljani izhajati po jeden-

krat v meseci. Pregledujé tega najmlajšega slovenskega lista gradivo, vidimo precej, da ga vodijo pridni in delavni obrtniki, dobro vedoč, da se s sanjarijami ne pomaga obrtnikom. Na svojo največo srečo naši domači obrtniki in delavei še neso toliko okuženi od tujega duha (ki ga je nameraval „Ljudski Glas“ mej njimi širiti), da bi precej ne spoznali svojih pravih prijateljev. Zato obračajo hrbet „Ljudskemu Glasu“ ter se oprijemajo dobrohotnega in praktičnega „Obrtnika“. Najočitnejše znamenje da obrtniki še neso zagazili v pogubonosen komunizem. Žal, da pri vsem tem tudi „Obrtnik“ nima dovoljne podpore in da bode baje prenehal.

Že prej — nekaterim morda na neprimernem mestu, — sem bil omenil Cecilijno društvo za cerkveno glasbo. To društvo izdaje od leta 1878 sem svoj poseben list, „Cerkveni glasbenik“ imenovan. Ta „organ“ (že beseda kaže, kako zelo je merodajna večina Cecilijancev zaverovana v tuje, narodu nerazumljivo latinsko petje), izhaja po enkrat v meseci in vsakemu listu je priložena muzikalna priloga, obsegajoča po 4 strani v osmerki. Radoveden sem, koliko nepotrebnih troškov si bode

delalo Goriško društvo? Ali bode segalo po naše proizvode — ali si bode tudi slovenske posebe izdelovalo? Morebiti se v tem ohrani stara vzajemnost — in potem bi naši slovenski Cecilijanci Goriški skladali le denarje za laško-furlanske koristi! Vi merodajni in v takih rečeh zvedeni gospod Adolf! oglasite se in pojasnite nam vse te razmere. Že prej smo poudarjali, koliko velike vrednosti so nam taki strokovnjaški listi kot je „Cerkveni glasbenik“; velike vrednosti so za napredek dotične stroke, a pri naših razmerah še večje vrednosti za razvitek in razširjenje ideje narodne skupnosti (vseh Slovencev), in v to svrho bi morali vsi ti listi delovati. Zato sem postavimo še drug strokovnjaški list „Jugoslavenski Stenograf“, katerega je bil jel izdavati in uredovati Anton Bezenšek v Zagrebu leta 1876. Pisan je bil list prve tečaje v slovenskem in hrvaškem jeziku, ter je izhajal vsak drugi mesec po jedenkrat. Pozneje se je njega slovenski urednik preselil iz Zagreba v Sredce (Sofija) na Bolgarskem. V tem mestu sedaj izhaja nekaj prestvarjen „Stenograf Jugoslovanski“ ter donša slovenske, hrvaško-

srbske in bolgarske pesni in članke. Narodnostna ideja se je v tem listu lepo in razmerno razširila ter obsega vse jugoslovanske rodove. Živi, živi duh slovanski!

Koroški Slovenci, njih voditelji — in tem na čelu njih starosta, neutrudljivi in pogumni A. Einšpieler so sprevideli, da nasproti sovražnim napadom nemških listov ne morejo izhajati brez lastnega političnega glasila. Zato so si začetkom minolega leta ustanovili časopis z imenom „Mir“. Zvest svojemu imenu „Mir“ res nikdar ne napada Nemcev na Koroškem, ampak kaj vrlo odbija tuje nemške in nemškutarske navale. Sprva ga je uredoval prej imenovani prvotoritelj koroških Slovencev, a sedaj ga ta le vodi, odgovorno uredništvo pa je prevzel Lipe Haderlap, prejšnji urednik „Slovenca“, potem „Ljudskega Glasu“ v Ljubljani. Izhaja „Mir“ v Celovci in sicer po dvakrat v meseci.

Kar je „Mir“ koroškim Slovincem, „Soča“ goriškim, „Slovenski Gospodar“ štirskim, to je prekomurskim Slovenom (v starodavni Panoniji) „Priateľ“ (znanoszt razserjüvájocze meszecsne novine), ki je bil leta 1875 začel izhajati v Buda-

Pešti. „Podgovoren reditel“ mu je bil rodoljubni Augustich Imre, narodnjak izmej ogerskih Slovencev, katerih štejejo še okoli 66000. Izbajal je ta list v ogerski slovenščini, v ondotnem ljudskem narečji pisan prvega dne vsak mesec. Ali dan danes še izhaja ta mesečnik, pisatelj tega podlistka ne more povedati.

Pred tremi leti je v Gorici začel izhajati časopis rekše „Cvetje z vrtov sv. Frančiška“. Pisan je ta „mesečni list“, kot sam na čelu pravi, „za verno slovensko ljudstvo, zlasti za ude tretjega reda sv. Frančiška“. Jednako ta mesečnik sam poudarja, kako poln je blagoslova nj. svetosti papeža Leona XIII, njegove ekscelencije kneza nadškofa Goriškega in prečast. generalnega ministra celega frančiškanskega reda. S tem naslovom je pač dovolj označen list, ko bi tudi ne imel druge firme pritiskene na čelu; uređuje ga namreč oče Evstahij Ozimek, mašnik frančiškanskega reda na Kostanjevici. Zakaj se ta spretni pisatelj slovenski imenuje „pater“ (P. padre), ne pa pošteno in spoštljivo po domače oča, mi je neznano, neznana mi je tudi prej podčrtana beseda generalni mi-

nister, mesto dobre in kratke slovenske glavar in poglavar. A pustimo to „Cvetje z vrtov sv. Frančiška“ v miru, saj je je moj sodrug v današnjem podlistku „Slov. Naroda“ (št. 274, naslov: „Kaša“) dovolj ocenil, zlasti njega slovnične opazke in novotarije na žolto-rujavem papirji. Ljubeznivemu uredniku moramo že zato izreči posebno hvalo, da uči in vadi priprosto ljudstvo čitati ter v njem vzbuja ljubezen do nadaljnega izobraževanja v domači besedi. Zato naj cvete „Cvetje z vrtov sv. Frančiška“ še nešteta leta ter naj se tudi nekoliko razvija! Gotovo ne bi prestopalo svojih mej, ko bi našemu ljudstvu sem ter tja podalo kako cvetko manj pobožnega pa bolj praktičnega duha.

V iste solnčni Gorci izhaja tudi „Šola“. To „glasilo goriških učiteljev“ se je jelo oglašati z letom 1880 ter se še sedaj oglašča v zvezkih vsako četrto leta. Tak list, četrtnik, je gotovo vreden vse pohvale in podpore, ko hitro goriškim učiteljem ne zmanjkuje duševnega gradiva zanj in pa gmotne zaloge.

Tam v Celji, v tem močno ponemčenem mesteci Štorskem, pa izhaja „Popotnik“, list za šolo

in dom in sicer 10. in 25. dne vsakega meseca. Tudi ta šolski časopis je še leta 1880 zagledal beli dan. S „Popotnikom“ tudi končamo zgodovinski pregled slovenskega časopisja. Kolik napredek v 40 letih, sem od 1843, ko smo dobili ter leta in leta imeli jedine „Novice“, do sedanjega časa, sedanjega leta, ko probujenemu slovenskemu narodu po raznih deželah in v raznih krajih izhaja 27 do 28 slovenskih časopisov (brez „državnega in deželnega zakonika“)! Potem pa naj še trdi kakov tujec ali nemškutar, da slovenski narod ne napreduje, da se narodna ideja mej njim ne razvija čim dalje in dalje. Zato prvaki in težaki k daljnemu in neprestanemu delu! Prvaki naj ne prvačijo preveč, da mi težaki ne opešamo ali se vsaj ne naveličamo vašega golega prvačenja. Kdor v borbi za narodni obstanek živi le ob tuji slavi, kdor živi le od lastne ali najete hvale, ta ni naše gore list, tega izmej prvakov porinemo v kot. Sinoči je mladi moj prijatelj v Čitalnici živo naslikal pravega prvaka, ta naj bode podoben prvaku izmej ranjkih prvakov, umrlemu Janezu Bleiweisu. Reznica kolje v oči; a rojak, dobro si jim povedal! Prva se ve da je, ravnaj

se sam po njegovem izgledu in priplezal bodeš na častno prvaško polico!

Ko bi bil pisatelj teh podlistkov izurjen statistik, razvrstil bi slovenske časopise prejšnjih dob, zlasti pa zadnjih let po njih zadržaji in po njih namerah; potem bi izurjen statistik nabiral razne podatke, suhoparne številke, ki bi kazale, kako so se slovenski listi razločevali po politiki, naprednjaški in nazadnjaški, leposlovji, raznih znanostnih strokah, po raznih gospodarskih in obrtnijskih oddelkih. Pri vsem tem bi moral stopiti še v administrativno kuhinjo posamičnih listov, kjer bi poizvedel, koliko naročnikov so imeli in še imajo. Res, da teh stvari časniarski podjetniki ne razobešajo na beli dan, a vsaj glavne podatke o teh razmerah morajo izročati državnemu pravdniku. In povprek so ti podatki tudi zanesljivi. Izveden statistik naj nam po njih razjasni, koliko naročnikov so razmerno imeli naprednjaški, koliko pa nazadnjaški slovenski listi? Kako je po raznih letih število naročnikov posamičnih listov sedaj rastlo, sedaj pa pojemalo? Vse to bi močno zanimalo čitajoče občinstvo, ker bi v številkah izraževalo raznovrstni napredek slovenskega naroda v

politiki, po raznih strankah, v raznih strokah, na leposlovnem, znanostnem, gospodarskem in obrtniškem polji. A vsemu temu more, kot rečeno, ustreči le izučen statistik, ne pa okoren pisatelj teh podlistkov.

Sedaj lahko prestopimo k drugemu delu svoje naloge ter svetu pokažemo, kako se časopisi delajo — pišejo, kako se po njih mej narodom, mej ljudstvom napravlja in razširja tako zvano javno ali ljudsko mnenje. Tudi tukaj ne mislimo listom popevati posebne hvale, kar bi bilo tudi odveč, ker si listi že sami le preradi lastno hvalo pojó. Razkrivali bomo rajši znane njih hibe in vse one naprave, ki so Slovencem le malo znane ali pa polnem neznane.

Kolikokrat se dandanes poudarja beseda samostalnost, nezavisnost. Ta lepa lastnost bi morala pred vsem značiti vsakega časopisatelja, vsakega izdatelja časopisov, njegove stalne sodelavce in sploh vse one može, ki za ljudstvo nabirajo in prijavljajo novice ali ljudstvu po časopisih pojasnujejo razne dogodke in sedanje njega stanje in njega bodoče naloge in dolžnosti. Le nezavisni možje zamo-

rejo kot zgodovinarji pravično in resnično poročati o raznih vsakdanjih dogodkih, in tudi le nezavisni možje zamorejo prav po svojem prepričanju razlagati razne zadeve, razna vprašanja v vsakdanjem političnem življenji. Le oni časnikar spolnuje svojo dolžnost, ki po listih prijavlja samo resnične dogodke ter razna vprašanja pojasnuje le po čistem svojem prepričanju. Errare humanum, pravi stara prislovica, a neodpustljivo, hudičevo je, če kdo po listih pisari zoper svoje prepričanje, nasproti znani mu pravici in resnici; najgrša sleparija je, če časnikar občinstvu prijavlja stvari, ne kot so v resnici, ampak kot jih hoče kakov drug naslikane imeti. Zato bi moral vsak časnikar odgovoren biti za vse, kar svetu prijavlja. Gola poštenost bi ga morala voditi pri njegovem delu, preteča sramota bi ga morala odvrčati, káko stvar neresnično poročati ali zvijaško in dvoumno razlagati. Vsak časnikar bi moral odgovoren biti za vse, kar v časopisu prijavlja. Koliko sleparij in zvijač se šopiri po naših časopisih, ktere uredujejo ali pri katerih sodelujejo nevestni ali le malovestni ljudje. Vsi čitatelji nikakor ne morejo spregledati namerovane sleparije, in časih jo

pozna le lačenberger pri uredniški mizi, kateremu pa samo razširjanje sleparije, zakrivanje resnice koristi.

Tej strahoviti napaki po naših časnikih se bi vsaj nekoliko prišlo v okom, ko bi se po listih ustanovila brezizjemna navada, da se vsak pisatelj, naj bode že goli poročevalec, dopisnik ali pa pravi publicist, podpiše z lastnim imenom. To dosedanje brezimenstvo gotovo zelo krati veljavo časopisom. Ko bi se uvela navada, da je podpisan pisatelj porok za pravico in resnico poročila ali razprave, pridobili bi vestni, spretni, izvedeni in učeni časnikarji in dopisniki časniški mnogo veljave pred svetom; iz časnikov bi pa izginile vse one slepe vešče, ki po njih brkljajo brez vsega namena, izginili bi iz njih vsi oni nespretni in nevedni mazači in oni sleparski pisarji, ki za par kebrov ali pa za vsakdanji kruhek čitajoče občinstvo sleparijo. Občinstvo bi se potem kmalu privadilo ločiti luliko od dobrega žita, prazne pleve od zrna. Koliko takih puhlih časnikarjev in urednikov, praznih ali celo zvijaških pisarjev rogovili sedaj po slovenskih novinah! Nič jim ni za resnico in pravico, velja jim jedino le, kar polni prazni že-

lodec njim in njih nedolžni rodovini. Ko bi se ti morali podpisovati pod svoje proizvode, pisali bi gotovo polovico manj, pisali bi drugače — ali bi pa pisanje celo opustili, ker bi nikdo ne čital šušmarij z njih popolno firmo. Bilo bi potem polovico manj časnikarjev in ti sami bi bili boljše plačani, bolj čislani. Občinstvo samo bi potem kmalu spoznalo značajne može, svoje prave boritelje in branitelje ter jih tem lažje podpiralo v njih boji zoper sleparijo in laž; občinstvo samo bi tudi spoznalo one brezvestne ali širokovestne pisarje po časnikih, one politične veterne in omahljivce, ki se mu hlinijo, da je lažje prevarajo, ki bi tudi dušo prodali, ko bi jo le kdo — če tudi vlada — za mali denar kupiti hotel.

Starejši čitatelji novin, ne slovenskih, ampak tujih se bodo gotovo še dobro spominjali leta 1850, ko se je to vprašanje v francoskem državnem zastopu živahno razpravljalo. Takrat je bil de Fingny nasvetoval, da mora vsak pisatelj v novinah prijavljeni sestavek političnega, modroznanskega in verskega zadržaja podpisati s svojim pravim imenom. V imenu levice je proglasil Lavergne,

da se ujema z rečenim nasvetom, a s tem pogojem, da bode ta podpis jedina ograja tiskovni svobodi. A kljubu temu je zanj glasovalo le 313 poslancev, zoper njega pa 281; vzprejet je bil, za razmerno malo večino. Ta sklep je bil jako moder, kajti koristi te postave zelo prekrivajo vse nje ne-
 prilike in napake. Pokazalo se je to najočitnejše za časa samovoljnega vladarstva Napoleona III., ko so se francoski časopisatelji mej vsemi odlikovali po svojej uglajenosti, prebrisanosti in spretnosti. Te postave, te navade se francosko časopisje drži še dandanašnji. Po Francozih so se tudi drugodi radi ravnali. Tako nosijo vsi veliki, veljavni italijanski listi pod sestavki in članki trdsko dotičnih pisateljev, da se izrazim z besedo Tržaške „Edinosti“. Pri teh veljavnih italijanskih listih ne mislim na Goriškega „Corriera“, na „Cittadino“, „Indipendente“, „Osservatore“ (Adria) v Trstu, na „Bilancia“ v Reki in razne laško pisane liste v Avstriji, mislim pa na one liste iz kraljestva italijanskega: na „Roma“, „Riforma“, „Opinione“ in „Fanfulla“ iz Rima, „Perseveranza“ iz Milana, „Opinione Nazionale“ iz Florence itd. Jednako ravna jo

španski veljavnejši listi n. pr. „Epoca“, „Globo“, „Imparcial“. Drugi narodi se pa neso hoteli poprijeti francoske navade in njih časnikarji ne podpisujejo sestavkov v novinah. Tako novinopisci angleški, nemški in avstrijski (pri raznih narodih) ne podpisujejo člankov in dopisov v časopisih. Tako tudi v Slovencih le malokdo podpisuje svoje časnikom namenjene proizvode.

Ko bi bile ugodnejše naše politične razmere, priporočali bi toplo našim časnikarjem ono francosko navado; a za sedaj tega nikakor ne moremo, ker so politične razmere narodnemu slovenskemu časopisju posebno neugodne. Pri velikih narodih je na ostajanje duševnih sil, ki se rade skušajo in kažejo po časopisih; drugače je to v Slovencih. Naše razmere so tako malostne, da časopisje mora preživeti le malo ljudij. Že Brenčelj je v predzadnji številki o tem breščal — iz lastne skušnje:

Osel je, kdor časnike piše,
On le suho kravo molze,
Čakajo naposled ga solze.

Zato je pri nas neobhodna potreba, da v časnike pridno pišemo tudi drugi, ki se ravno ne ži-

vimo s peresom, s časnikarstvom. Vse hvale so vredni naši odvetniki, uradniki, duhovniki, učitelji in profesorji in drugi zasebniki, obrtniki, trgovci, ki nekateri redoma, nekateri neredoma razne članke in dopise pošiljajo slovenskim novinam. Mej temi časnikarskimi prostovoljci so gotovo pri vseh slovenskih listih c. kr. uradniki in učitelji (tuje besede profesor ne bodem rabil poleg lepe domačinke) najmnogobrojniši in najpridniši. Vsi ti pridni pisatelji bi morali odložiti pero, ko bi pri nas brezizjemno obveljalo, da mora pod vsakim člankom in dopisom stati pravo ime dotičnega pisatelja. Po dosedanjih zakonih je c. kr. uradnikom prepovedano dopisovati v novine. To prepoved je posebno zabičal in poostril ministerski ukaz od 6. dne junija 1854. Nikdo naj se ne šali in tolaži, češ državna ustava je odpravila in pogazila vse take naredbe in ukaze iz časa prejšnjega absolutizma. Teh ustava nikakor ni odstranila, še omajala jih ni. Skoro gotovo se vsi čitatelji dobro spominjajo, da se je v državnem zboru že parkrat sprožilo, naj bi se za državne in javne uradnike sklenila ustavi primerna službena pragmatika, („službeni red“ — zlatega konja za dobro primerno

besedo slovensko!). A do tega še nismo prišli. Ministerstvo ne stori ničesar, nikakor ne pospešuje take pragmatike, ki bi mu c. kr. uradnike vsaj nekoliko izvila iz njegovih samooblastnih rok. Oni ukazi starega absolutizma služijo ministerstvu vsake stranke. Sedanje: ministerstvo jih lahko vsak trenotek rabi zoper nasprotujoče mu uradnike, strastne privržence ustavoverne stranke; prejšnje ustavoversko ministerstvo jih je pa rabilo zoper nasprotujoče mu uradnike, ki so vlekli s konservativno stranko. Skratka vsako ministerstvo jih vsak trenotek lahko rabi in to brez najmanjše odgovornosti zoper c. kr. uradnike, naj držé že s to ali ono stranko.

Po tem pojasnilu bode pač vsak lahko razumel moje prejšnje besede, da pri sedanjih političnih in službenih razmerah slovenskemu časopisju nikakor ne ugaja zahteva, da bi vsak svoje članke in dopise podpisaval z lastnim imenom. Podlistkar pozna nekaj profesorjev, ki so po slovenskih političnih listih napirali pač desetkrat več nego neka dvojica, napadali in izpodrivali so lastne predstojnike, više gosposke, deželne vlade in ustavoverska minister-

stva, a nikdar jim ni prihajalo v misel, pod take vsakdanje sestavke za vsakdanje liste in tednike postavljati svojo firmo. Nikdo jih ni preganjal, ker jih nikdo ni poznal; a gorje njim, ko bi bili tako neprevidni, da bi z lastnim podpisom svetu kazali, da so se pregrešili zoper ona stara, a še zmerom veljavna ukaza od 6. junija 1854, od 22. nov. 1852 (in zoper §. 12 tiskovnega zakona od 1852 in zoper tiskovno novelo od 27. novembra 1859). Kjer ni zločinca ni toženca, ni obsojenca. Die Weisheit ist die Mutter der Vorsicht, ali kako se že glasi pri-slovica.

Tukaj moram omeniti še neko drugo grdo razvado mej nekaterimi slovenskimi časnikarji. Sedaj pa sedaj nastanejo po listih razpori in boji. Neki-krat sem že opazoval, kako so nekateri časniki pri takih bojih rabili prepovedano, nepošteno orožje. Ko v svojej slepej strasti nasprotnika neso mogli ugnati ter pravde dobiti za se, jeli so vprašati po imenu svojega nasprotnika v drugem listu, jeli so bolj ali menj očitno kazati na ime, na osebo svojega nikdar ne podpisanega nasprotnika. Kako nespametno, kako nepošteno! S takim zlob-

nim ravnanjem svoje že na pol izgubljene pravde neso bolje podprli, svojih ugovorov neso pomnožili, ne utrdili. Zlobna strast jih k temu napeljuje. Češ, z našimi razlogi smo pri konci, vse nam je brezimni nasprotnik v nasprotnem listu spodkopal — končajmo boj s tem, da bode nasprotnik moral molčati, ovadimo ga visoki c. kr. vladi, ovadimo vladi ime c. kr. uradnika ali profesorja, ki piše nasprotne nam članke. Prav naravno, da c. kr. uradnik ali učitelj, če je dovelj previden, vsled one grde ovadbe obmolči. Večina čitateljev domernih listov pač ne ve, zakaj je nasprotnik obmolčal — iz gole previdnosti, — ne pa, da bi mu primanjalo bilo resničnih in izdatnih ugovorov; obmolčal je zaradi ovadbe njegovega imena, ki pa s pravdo ni imelo najmanjše zveze. Grda je vsaka ovadba, še grša je v razmerah našega časopisja. Ovadnik rabi nepošteno orožje, ki hoče osobo ugovornika uničiti, ne pa njegovih ugovorov in razlogov. Tako ravnanje v nekaterih naših listih ni le strastno, ampak zlobno, ker namerava nasprotnika v osobno ali gmotno škodo poriniti. Besede tega odstavka naj si za ušesa zapišejo sedanji in bodoči časnikarji slovenski.

Iz zadnjih dveh odstavkov bode pač vse raz-
 loge sprevidel naš častiti rojak I. H., zakaj sem
 mu vsakokrat načeloma ugovarjal in se protivil nje-
 govni nameri, da bi na čelu novega tednika svetu
 proglasil s programom tudi imena raznih sode-
 lavcev. Nezavisni novi list, ki ga misli z novim
 letom mej slovenski svet pošiljati, pridobil bi pred
 svetom že naprej precej veljave, veliko zaupnost, ko
 bi ljudje videli, da je izdatelj in urednik g. I. H.
 v krog svojega lista zbral najspretnейše, naj-
 bolj izvedene in tudi najbolj učene pisatelje
 slovenske. In nadejamo se, da bodo pogumnemu in
 podjetnemu možu tudi zvesti ostali vsi obljubljeni
 sodelavci. A dokler g. I. H. ne odstrani prej na-
 vedenih ministerskih ukazov, dokler državni
 zbor ne sklene in ne proglasi novega službe-
 nega reda (službene pragmatike) za vse, kar se
 c. kr. podpisuje (v državnem zboru že par let živo-
 tari dotični odsek, a svoje naloge še sedaj ni izvršil
 — še celo pričel je ni), dokler se slavni vladi,
 c. kr. ministerstvu ne omeji dotična samovoljna
 oblast, ne svetoval bi nobenemu c. kr. uradniku
 ali učitelju, da naj svoje politične sestavke in do-

pise v novem listu podpisuje z lastnim imenom. Bodoči urednik nezavisnega novega lista naj nam v dejansko življenje uvede oni uzorni pogoj, oni uzorni sklep narodnega zbora francoskega, da le lastni podpis, lastno ime meji tiskovno svobodo, jaz bi rajši rekel pisateljsko svobodo. Potem mu bodo brez vse nevarnosti v list dopisavali c. kr. uradniki in učitelji. Pri naših razmerah, — bodimo odkritosrčni — bi naše časopisje brez teh kaj uborno izhajalo. S temi besedami ne namerujem nobenega žaliti in tudi ne slave peti onim c. kr. uradnikom in učiteljem, ki slovenskim listom dopisujejo; ti izpolnujejo le svojo narodno dolžnost. Vrag naj vzame one zaspance in bojazljivce mej njimi ki nikdar ne vzamejo v roke peresa, da bi z uma svitlim mečem pobijali nasprotnike ali pa našemu ubogemu narodu gladili pot do višje duševne naobraženosti ali pa do večega gmotnega blagostanja. Kdor se pri tem delu ne šopiri in po otroški sam ne kaže, ne nastavlja se nobeni nevarnosti. Prej narisanih grdih in sebičnih ova duhov pa tako le malo brklja po slovenskih novinah.

Časopisje nedvoumno močno pospešuje razvitek naše naobraženosti. Res se tudi v Slovencih

množi od leta do leta, vender se sedaj še ni bati, pa bi poplavelo naše slovstvo ter v kot porinilo vse knjige. Kot listje v gozdu menjavajo in vrsté se tudi časopisi. Gotovo ne morejo nobenega predmeta razpravljati tako samostalno, dovršeno in omejeno, kot ga razpravljajo knjige, res se menjajo od dne do dne, rekel bi, ginejo z vsakim novim dnevom, vender premočno uplivajo na vsakdanje življenje, na duševni in gmotni napredek slovenskega naroda. Da, časopisov upliv je navadno močnejši, njih uspeh splošnejši in skoro povsodi hitrejši od upliva in uspeha imenitnih knjig, merodajnih slovstvenih del; celó osoda preimenitnih knjig zavisi le premnogo-krat od časopisov. Prej smo bili že omenili, kako močno je časopisje cenil Napoleon I. Jednako je slavni Schlözer o njem sodil začetkom sedanjega stoletja (1804. *Theorie der Statistik*): „Časopisi — z občutkom globokega spoštovanja zapišem to besedo — časopisi so kaj imenitni posredniki one naobraženosti, po katerej smo Evropci Evropci postali; res vredni so, da se še sedaj Francozje in Nemci za čast prepirajo, kdo jih je iznašel.“ (Kot smo sprva omenili, iznašli časopisov neso niti Fran-

cozje niti Nemci. — Tudi Francozje ne, če prav ti preradi imenujejo zdravnika Theophrasta Renaudota, ki je spisal v Parizu prvo „gazette“ ter jo dal 1. dne aprila 1631 natisniti; že ime kaže na italijanski izvor.) „Top je človek, ki ne čita nobenega časopisa, še topejši pač oni človek, ki novico drži za resnično le zato, ker se nahaja v časopisu.“ Z zadnjimi besedami je slavni Schlözer kar naravnost omenil, kako po gostem se časopisje zlorabi.

Kdor kaj novega in koristnega izumi, izmisli, sestavi, iznajde in sploh napravlja, rad pripravlja in priporoča svoje delo po novinah. Slovenskim časopisom še ne ostaja toliko zelo grdiva, da bi se posebno branili sprejemati taka naznanila. Le če tujci ali pa mazači in razni trgovci silijo v njih predale, zahtevajo zato denarno odškodnino, prav za prav plačilo, ker odškodovati pri tej stvari ni ničesar. Trgovec A prodaja s peno pozlačeno blago za zlato. Da bi več kupcev privabil, ni mu dovolj, da svoje blago naznanja v listih. Sam si spiše daljšo ali krajšo pohvalo ali jo pa po drugih da spisati ter jo pošlje časopisom, ki njegovo

trgovino naznanjajo. Za veči ali manjši denar sprejemajo ti časopisi one navadno pretirane pohvale v uredniške predale. To je „reklama“. Beseda izvira iz latinskega (francoskega) ter pomeni znova klicati, večkrat, pogostem klicati, ker se ona pohvala v listu samem ponavlja, čitatelje v uredniškem delu lista vabi k trgovini, ki je že oglasnik sam naznanja. Beseda in naprava sama ste se porodili v Franciji okoli leta 1821, kjer so knjigam, romanom in pesnim najprej delali reklame. Knjigotržce so nagloma posnemali drugi trgovci in obrtniki in zlasti borsijanci, ki tržujejo z denarom, z akcijami (delnicami,) obligacijami in kar je druge take sodrge, k sreči Slovencem sedaj le malo znane. Sebični in lakomni časnikarji so jeli porabljeni rečeno napravo ter so za dragi denar hvalili ali dali hvaliti v svojih časopisih najneumniša podjetja, najbolj sleparske izdelke. Ti brezvestni časopisci se neso dosta menili, če so občinstvo s svojo sleparsko reklamo potisnili v veliko nesrečo. Da je le neslo, pa je bilo dobro. Pri tem sleparjenji se je najbolj odlikoval Emil de Girardin, pravi uzor pisatelju brez vesti. Pisal

je jako duhovito in gladko, a po potrebi tudi zbadljivo in ostro, svojo neznačajnost in brezvestnost pa je v reklamah prodajal po 3 franke vsako vrsto. To zlorabljenje časopisa za sebične in sleparske namere posamičnih podjetnikov se je kmalo razširilo med druge narode — v Slovencih se je začelo nekaj bolj okoli 1870. Od tega leta je rastlo do sedanjega časa, zlasti se prej imenovana „Edinost“ v bogatem Trstu močno s tem ponaša. Pošteni listi bi nikdar ne smeli reklame delati zdravnikom in raznim mazčem z njih čudodejnimi zdravili in mazili. Pošteni list bi nikdar ne smel reklame delati človeku, katerega namere so mu neznane in dvoumne. Tukaj v primer le jeden slučaj. Slovenske voznike v Bosni in Hercegovini sta Abendroth in Roussó (?) močno ociganila. Na to se spomni — Bog ve po kakej poti — neki trgovec H. v Trstu, ki se mu kaj trda godi. Pomagajo mu naj v stiski ubogi slovenski vozniki. Premeten mož naznani v nekem listu slovenskem, kje da stanuje (trži) in da hoče pomoči slovenskim voznikom do zasluženega plačila. Da bi jih več ujel na limanice, plača slovenskemu listu celó reklamo, ki je prav po navadi dotičnega

uredništva psovala in napadala celo poštenost in delavnost slovenskih poslancev v državnem zboru. Vse to je storilo uredništvo za denar, za ljubi kruhek ter nikakor ni vprašalo po razlogih onih grdih in neopravičenih napadov na slovenske državne poslance, niti po poštenosti onega tujega človeka, ki je baje po leti iz Trsta izginil kot nekdaž iz Pulja. Le škoda, da ga Novični redakter ni opisal slovenskemu svetu! Podatkov je imel dovolj. Slovenci bi bili z nova zvedeli in strmeli, kako nevestne reklame se po listih delajo za denar! A temu še ni bilo dovolj. Vsled ugovorov je spisalo uredništvo celo dopis iz devete dežele, da bi le olepšalo svojo neumno in nevestno reklamo ter ljudi lože slepilo. K sreči so naši dovolj zgodaj spregledali vse razmere — in upam, da se nesrečnih voznikov ni nobeden usedel tujcu na limanice. Le škoda za čas, za pota in za novce, ki so jih na potu potratili. Drugih primer o nevestni reklami mi pač ni treba navajati. Gorje ljudem, ki se dadó prevariti. Čitatelji ne morejo povsodi ločiti poštenosti od sleparije, zlasti če sleparijo uredništvo iz sebičnosti podpira in močno našoperi. Čitatelji so pogostem

tako blagosrčni, tako priprosti, tako nerazsodni, tako lehkokrvni kot otroci. Le pošteno uredništvo jih more varovati pred sleparjem. Pa naj bode zadosti o reklami.

„Urednišče,“ rekel je jedenkrat glasoviti časnikar v Beči, „je prodajalnica, kjer se očitnost prodaja“. Razni listi storé vse radi za denar, za darila, za gmotne koristi. Ženski največja čast je nje čistost, nje poštenost; nikdo je ne bode karal, da svoje misli in želje rada menja ter svojemu možu podreja. Pri moži se ne gleda toliko na ono čednost, njega čast, njegova poštenost sloni na čistem nepremeljivem značaji. Vlačuge, spridene ženske zaničuje svet, a ta svet je toliko popačen, da nikakor ne zaničuje moža, ki zarad dobička, zarad gmotne koristi dela zoper svoje prepričanje. In pisati se pravi tudi delati. Godi se ravno nasprotno. Taki podkupni pisatelji se celó povzdigajo po nečistem zaslužku, ker z novci zadobivajo več veljave. Kolikor plačaš, toliko veljaš, jim je glavno načelo; in da bi več veljali, prodajajo prav po kramarsko ali branjevsko hvalo in grajo v svojih listih. Po takem se ni čuditi, da se konservativni ali ohra-

nivni možje, zlasti duhovniki, toliko protivijo kupljivemu časopisju. Poštenega pisatelja, poštenega časopisca navdušuje njegovo delovanje, na pisateljsko njegovo čast in poštenost so obrnene vse njegove misli. Zato se toliko napenja, da bi same izvrstne stvari prihajale iz njegovega peresa. Reskdor piše za svoj časopis, pogrešati tudi ne more gmotnega zaslužka (vsaj ima kot vsak drug človek svoje potrebe); a ta gmotni zaslužek mu nikdar ne sme biti glavna stvar pri pisateljivanji; glavna stvar mu mora biti njegovo ime, njegova čast in poštenost, njegova osebna veljava, ki po dobroti ali slabosti njegovega časopisa raste ali pa pojema. S svojim listom bi imel blažiti svoj narod, pospeševati njega gmotni in duševni razvitek in s tem napredek skupnega človeštva. Nepoštenemu, kupljivemu časnikarju je dobiček, gmotni zaslužek glavna stvar pri njegovem časopisu. Ker prodaja očitnost („publiciteto“), mari mu je pač malo ali navadno prav nič, kako se občinstvo po njegovem listu slepi in slepari. Tak časnikar ne bode vprašal, ali njegov list občinstvu kaj koristi, ampak prašal le bode, koliko gotovega dobička njemu, časnikarju nese. Navadno

ne bode vprašal, ali so doneski, članki in dopisi kaj vredni, ampak prašal bode po doneskih, ki se ceno ali celó zastonj dobivajo. Njegova dobičkaželjnost zida na blagosrčnost, lehkovernost in nerazsodnost čitajočega občinstva. Temu ponuja večinoma jako abotno berilo. Če primanjkuje celó takega gradiva, ali pa da stavec (tiskar) ceneje in hitreje list napolni, razstavlja dobičkaželjni časnikar svoje abotne novice in dopise po dva do tri prste vsaksebi — ali, kot je pred par leti ravnal neki glasoviti slovenski list, prazni prostor mej novicami maši s tremi zvezdami.

V Slovencih se naslikane hibe še neso niti globoko ukoreninile, niti močno razširile. Razmere naše so bile doslej večinoma take, da so pri naših časopisih osebni podjetniki le bele vrane. Večina naših listov je ustanovljena od raznih političnih strank in raznih društev, katerih lastnina so še sedaj dotični listi. Stranke in družbe pa neso ustanovile listov, da bi jim prinašali kaj gmotnega dobička. Ti njih časopisi imajo le namen razširjati načela in nauke dotičnih strank in društev. Mej ostalo peščico slovenskih časopisov pa razsodni Slovenec

lahko s prstom pokaže na one, katerih uredniki in podjetniki iščejo z vsemi sredstvi lastnega zaslužka, lastnega dobička. Navadno ti listi plašč obračajo po vetru. Kdor toliko pazljivo opazuje počenjanje in nehanje slovenskih časopisov kot že leta in leta pisatelj teh vrstic, spoznal bode te tiče po njih menja-jočem petji. Imenoma jih tu ne bodem navajal, ker ne mislim izvabljati praznih ugovorov niti početi strastnih razporov.

Po zadržaji kaj priprosti so bili sprva časopisi. Posnemali so prav ona rimska „acta diurna“, ki so naznanjala smrt imenitnih mož ali žen, njih rojstvo, njih proslavljenje; poleg tega pa starešinske sklepe, cesarske ukaze, dela in naredbe viših gosposk, sodne preiskave, tožbe in razne mestne novice, ki so Rimljane posebno zanimale; vsaj zgodopisec Tacitus pravi na nekem mestu, da so po takih novicah najrajši segali („in urbe sermonum avida“). Te so tudi posebno zanimale potujoče Rimljane ali pa one, ki so v raznih, zlasti odleznih pokrajinah opravljali razne državne službe. Tem so jih v pokrajine pošiljali prijatelji v Rimu ali pa posebni opravitelji, ki so se s tem pečali in kruha služili.

Slavni Ciceron jih je kot namestnik dobival v oddaljeno Cilicijo ter je možno tožil, če mu neso dohajale o pravem času („habebam acta urbana usque ad nonas martias“). Take mestne novice, domače stvari so časopisi najrajši prijavljali, dobre so jim bile tudi razne dogodbice, celó anekdote, zlasti dovtipne.

Posebno radi so poročali o vojskah in drugih zelo očitnih dogodkih, katerih višja gosposka nikakor zakriti ni mogla. Le polagoma so se privadili priobčevati uvodne članke in druge obširnejše sestavke, v katerih so državne razmere in druga važna javna vprašanja razpravljali. Nemškutarji naj ne mislijo, da smo Slovenci s tem posnemali Nemce, nemške časopise. Posnemali smo le Francoze, katere so v tem posnemali tudi Nemci, kajti Nemci so komaj pred 45 leti jeli spisavati uvodne članke in tem podobne vešče sestavke. Ker vseoblastna vlada toliko pazi na novine, težavno delo je vsakemu naprednjaškemu in svobodomiselnemu pisatelju sestavljati listom uvodne članke, zlasti kočljivo je to delo pri nevarnih, pretečih tiskovnih zakonih. Večkrat mora pisatelj zamolčati poglobitve stvari, ker le tako reši

nepoglavitne, postranske pred državnim pravdnikom. Po gostem stvar tako zavija, da si mej vrsticami dosta več mislimo, nego po vrsticah čitamo. Da je ravno takim premišljenim člankom in sestavkom posebno nevaren naš tiskovni zakonik, omenili smo že v nekem prejšnjem podlistku, ki je govoril o razupitem subjektivnem in objektivnem postopanju sodne gosposke. Pozneje morebiti omenimo, kako je sestavljal neki mladi pisatelj članke za neki političen slovensk list; njegovi prijatelji so vselej že dan ali dva dni poprej vedeli, kaj bode obravnaval in obsegal bodoči članek. Pa pustimo to kritiko, ker bi nas ne spravila „v kraljestvo občutkov“, kot je zadnjič neki pisatelj v svojem slovenskem listu se izrazil. Pamet je res boljša ko žamet!

Bistvena stvar pri nobenem časopisu ni niti tisk, niti papir, niti oni opravniki, ki ga razpošilja in raznaša; bistvena, glavna stvar vsakemu časopisu je zadržaj, obseg, ki se natiskan razširja mej ljudstvom. Zaradi te bistvene stvari se časopis tiska, kupuje in čita. Rečeno je že bilo, da le nezavisni, spretni in vestni ureditelji in izdajatelji zamorejo preskrbeti listu veljavnega, uplivnega in dobrega

berila. Da si delo vsaj nekoliko olajša, skrbi ureditelj za dobre sodelavce, zlasti za stanovitne in zanesljive dopisnike. Pri naših — slovenskih razmerah so dobri dopisi prevelike vrednosti za vsak časopis. Ker so sedaj vse slovenske pokrajine, vsa slovenska mesta, vsi slovenski trgi in večji kraji mej seboj zvezani po pošti, moral bi vsak veljavniši slovenski časopis imeti stalne dopisnike po vseh imenitniših mestih. To zadevo slovenskih novin smo že drugokrat razpravljali, tukaj bi bilo pač odveč ponavljati vse nje podrobnosti. Kateri slovenski časopis bi imel po vseh imenitniših krajih stalne sodelavce, redne dopisatelje, pridobil bi s tem mnogo več veljave, razširil bi se bolj mej ljudstvom ter bi močno uplival na rešenje vseh političnih in drugih imenitnih vprašanj. Žal, da zlasti gmotne razmere branijo našim političnim listom, naprositi si v vseh večjih krajih stalnih inrednih dopisnikov. Se ve, da bi morali tudi ti redni dopisniki biti izobraženi, vestni in pošteni možje, ki bi z marljivostjo nabirali gradivo ter je z zgodovinsko objektivnostjo izročali časopisu in je sine ira et studio presojevali. Doslej imajo naši časopisi navadno le dopisnike-pro-

stovoljce mej različnimi stanovi in kaj različne vrednosti. Nekateri mej njimi so kaj spretni in pridni, vendar ne tako redni, da bi se časopis mogel zanašati na njih doneske. Zato so naši uredniki tako mučeni možje, večkrat zlasti pri dnevnikih v največji zadregi, ko je treba list napolniti. Silno se bi urediteljem naših dnevnikov delo olajšalo, ko bi v Mariboru, Celji in Ptuji, v Celovci, v Gorici, Trstu in Pazinu (ali kje drugje v Istri), v Kamniku, Kranji, Radovljici, Škofji Loki, Idriji, Postojini, Logatci, v Novem Mestu in Krškem imela naša dnevnika redne, najete dopisnike, ki bi jima vsak teden vsaj po jedenkrate, iz večjih mest po dvakrat ali trikrat poročali. S takimi rednimi dopisi bi časopisi tudi vzbujali radovednost mej ljudstvom, mej narodom, ki bi zmirom bolj in zmirom rajše segal po njih. Kjer primanjkuje takih izvirnih dopisov, ponarejajo se dopisi ter s pečatom Izv. dop. prijavljajo. Ponarejajo se ali po osebnih poročilih ali pa po poročilih drugih časopisov, včasih se celoma izmislijo. Mene so razna opravila zadržavala v Beči tudi ona leta, ko je izhajal krepki Tkalečev „Ost und

West". Poznal sem mladega Slovenca, mislim Ribničana, ki se je poleg učenja na vseučilišči pri rečenem časopisu služil pičli kruh. Poznal je znera slovanske jezike ter je za rečeni „Ost und West“ prestavljal razne članke, ali pa po slovanskih novinah sestavljal dopise, katerim so pritiskali razne pečate ter jih v „Ost und West“ prijavljali kot izvirne dopise iz Zagreba, Belgrada, Odese, Kijeva, Moskve, Petrograda, Prage itd. Da ne bode kdo rekel, da se izmišljam, povem ime spretnega Slovenca: — bil je ranjki Kožar, katerega tibega in marljivega človeka se njegovi součenci v Ljubljani in Zagrebu gotovo še dobro spominajo. Ugonobilo ga nam je stradanje in preobilo delovanje! — Da taki ponarejeni dopisi nemajo nikdar vrednosti izvirnih dopisov, pač ni treba očitno poudarjati. Časopisu polnijo prostor ter pomnožujejo njegovo mnogovrstnost; čitatelje naj bi pa slepil pečat, da je časopis po pošti dobil oni izvirni dopis iz oddaljenega kraja. Ker se časopisi navadno le površno in nagloma čitajo, zapazi pač redkokateri čitatelj rečeno sleparijo. Nikdo naj ne misli, da se to godi le v Slovencih, pri ubornih

naših razmerah; godi se to povsodi in dosta bolj še pri inostranskih velikih narodih.

Litografna korespondenca ali kamnotiskano dopisovanje (lithographirte Correspondenz) nema še v slovenskem časopisji nobenega mesta. Porodila se je ta časnikarska novotarija kmalu po uporabi v juliji in sicer v Strassburgu. Takrat je neki dr. Singer raznim, zlasti nemškim diplomatom v rednih pismih poročal o raznih imenitnih dnevnih dogodkih ter jih tudi pretresoval in presojeval. Ker listi niso bili namenjeni občinstvu, ampak le zasobnikom, pisal je v njih marsikaj, kar bi cenzura bila ostro prepovedala. Listov tudi ni dal staviti in tiskati, ampak pisal jih je s svojepisnim (autografskim) črnilom ter jih po mali potrebi odtiskal. Mož je baje imel le 21 ali 23 naročnikov, a vendar je nekaj časa kaj dobro shajal, ker je za liste zahteval in dobival kaj visoko naročnino. Med njegovimi naročniki je bil tudi vse-mogočni knez Metternich, avstrijski minister. Ako so se pomirili burni časi, prenehala je ta prva litografna korespondenca. Malo pozneje jo je nek žid zanesel v Pariz, kjer so leta 1832.

ustanovili kamnotiskano „Correspondance Garnier“, katerej letna naročnina je bila 600 frankov. Te se je kmalu polastila vlada Ludovika Filipa. Ta zanikerna vlada je narejala posnetke in izpiske iz časopisov vseh evropskih dežel, ter jih je pošiljala francoskim novinam; tako je vlada preskrbovala uredništva s poročili od vseh strani sveta. S tem je kraljeva vlada pod svoj upliv spravila vse francoske časopise, kajti nje velika, na videz nezavisna „Correspondance“ je poročala o vseh dogodkih prav po mislih, prav po volji kraljeve vlade vsem urednikom, vsem časopisom, ki so jo hoteli sprejemati; po njej je vladino mnenje vladalo vsaj deloma po vseh francoskih časopisih, ki so se ravnali po njej.

Ker so tudi tuji listi, zlasti nemški radi segali po njej, ustvarili so podjetniki poleg francoske še „Correspondance Allemande“ za nemške časopise, ki še sedaj pod imenom „Havas-Bullier“ po starej ceni (600 fr.) izhaja. Jednaka podjetja so se kmalu ustanovila po drugih državah. Tudi v Beči je kmalu jela izhajati jedna svojepisna in jedna litografna korespondenca, iz katerih so za-

jemali in še zajemajo vsi Dunajski časopisi razna poročila, zlasti krajne, mestne novice. Čitatelj je že gotovo zasledil, kako tudi največi Dunajski časopisi razne stvari, zlasti krajne in dvorne dogodke, prijavljajo z enakimi besedami, z enako obširnostjo. Vse izvirajo iz istega vira, iz iste kamnotiskane korespondence. Avstrijska vlada je kmalu sprevidela veliko imenitnost takih dopisovalnic ter je l. 1851 ali 1852 poklicala spretnega časnikarja Tuvoro iz Prage v Beč, kjer je ustanovil imenitno kamnotiskano „Oesterreichische Correspondenz“, pozneje „General-Correspondenz“ imenovano. Dunajskim in raznim drugim časopisom je prinašala razna poročila, zlasti pa izvestja iz Italije in iz vzhodnih dežel. Bila je leta in leta, kar je sedaj toliko draga „Politische Correspondenz“ (velja namreč 144 gold). Odveč bi bilo, zasledovati še jednaka druga podjetja. Čitatelj raznovrstnih novin je gotovo po gostem naletel na jednaka podjetja v ruskih, angleških, francoskih, španskih in italijanskih časopisih. Celo mogočni Magjari so si ustanovili jednako podjetje ter izdajajo „Budapester Correspondenz“ po dva-

krat na dan (in ta velja 300 gld. na leto)! Magjarskim novinam pa streže magjarska „Magyar Hirado“, ki izhaja po jedenkrat na dan ter velja 240 gold., izhaja v Beči tudi v francoskem jeziku, ter velja 202 gld. Da si kak radoveden slovensk bogatin ne bode delal nepotrebnih sitnostij, naj mu bode tukaj povedano, da „Politische Correspondenz“ se po pošti naročati ne more. Sprva so bila vsa taka podjetja, vse kamnotiskane novine namenjene le uredništvom tiskanih časopisov.

Poleg raznih vlad so se tudi bogatini poprijeli teh podjetij, po gostem z namenom, da bi lože molzli občinstvo. Ustanovili so posebne pisarne, najeli nekaj spretnih in več nespretnih pisateljev, zlasti takih, ki so znali več jezikov, ter so narejali take rokopisne novine, katere so tiskanim časopisom prodajali za drag denar. Njih pisateljevanje je bilo popolnem rokodelstvo. Za denar so prodajali „očitnost“. V takih pisanih novinah se nahajajo razni uvodni članki o najimenitnejših vprašanjih dotičnega časa, dotične dežele; nahajajo se v njih krajši ali daljši posnetki iz raznih, zlasti najveljavnejših časopisov, poročila o raznih shodih in

drugih javnih obravnavah, odlomki ali posnetki iz knjižur ali statističnih zbornikov, borsna cena raznih vrednostnih papirjev in druga borsna poročila, razne dogodbe in anekdote, s katerimi si časopisi v sili radi luknje mašé. Bolj imenitne kamnotiskane novine imajo tudi razne dopise iz imenitnejših mest. Kolike vrednosti je tak kamnotiskan list vsakemu uredniku, ki ga redoma vsak dan po jedenkrat ali celo po dvakrat dobiva! Pisan je le po jedne strani in mej vsakim poročilom je nekaj praznega prostora, tako, da je prav po volji lahko odstriže, ter h začetku ali h koncu pristavi par lastnih besed, par vrstic, par opomb. Če si drži „Agence général Russe des Correspondances“ iz Petrograda (velja 323 gld.), treba mu ni loviti dragih dopisov in pregledavati in čitati ruskih novin, v njej nahaja na ostajanje zanimljivega gradiva. V svojem časopisu navaja lahko posnetke cele vrste najimenitnejših ruskin novin, tako, da čitatelji mislijo, Bog ve koliko tujih ruskih novin uredništvo dobiva od dne do dne ter jih vse na drobno pregleda.

Pred mano leži list največjega takega podjetja „Correspondance universelle“, ki v Parizu

izhaja vsak dan ter velja v Avstriji 503 gold. V njej nabaja urednik tiskanega časopisa, karkoli le poželi njegovo srce. Posnetki in odlomki iz 37 najimenitnejših časopisov francoskih, angleških, ruskih, nemških, italijanskih (celo Španjci in Danci neso pozabljeni); potem so v njej dopisi iz Petrograda, Moskve, Odese, Stokholma, Londona, Liverpoola, Bostona, Novega Jorka, Madrida, Barcelone, Rima in Neapola, Dubrovnika, Belgrada, Aleksandrije in Carigrada, potem še iz dveh nemških in avstrijskih mest, pa iz peterih francoskih. Koliko strmé čitatelji tiskanega časopisa, katerega urednik jim po tej „Correspondance universelle“ ponudi le nekaj berila. Drzé urednika za najbolj zvedenega moža, ki je v zvezi s celim svetom! Rečeno dovolj pojasnuje, zakaj so čitatelji raznih listov na pr. o sedanjem potovanji nemškega kraljeviča na Španjsko čitali poročila, ki so si podobna kot jajce jajcu. Večinoma izvirajo iz takih kamnotiskanih dopisovalnic, posamična tudi iz takozvane „novinarske pisarne“ (Pressbureau), o katerej bomo pozneje govorili.

Po prejšnjem pojasnilu bode vsak lahko presodil vrednost raznih uvodnih člankov in dopisov v

časopisih. Iz takih kamnotiskanih dopisovalnic ponatisneni članki in dopisi so pravi izdelki plačanih pisarskih rokodelcev, ki delajo po navodih in ukazih vlade, ali pa po zapovedih bogatega podjetnika; čita-joče občinstvo se s takimi članki, dopisi in poročili le slepi. Koristolovstvo je glavni namen vsem tem podjetjem, naj občinstvo trpi še večjo škodo na duši in telesu. Brezvestnost je glavna lastnost takega pisarskega rokodelca, ker pisati ne sme po svojem prepričanju, ampak piše le par ordre du mufti ter vsako važno stvar zavija po danem mu mot d' ordre. Po rečenem presodi naj vsak, koliko je verovati časopisom, ki trdijo, da so k tem in tem shodom, k tem in tem slavnostim itd. poslali posebnega poročevalca, ki izključno njim pošilja izvirna poročila. V nas Slovencih, kot začetkom rečeno, se pri malostnih in ubornih razmerah še ni ustanovila kamnotiskana dopisovalnica — ter se najbrž nikdar ustanovila ne bode — v škodo urednikom raznih slovenskih časopisov, a v srečo čitateljev slovenskih novin. Ko ta ali oni slovensk časopis sedaj pa sedaj navaja tako kamnotiskano dopisovalnico (skoro izključljivo le Dunajsko „Po-

litische Correspondenz“) pač še ne smemo misliti, da jo njega urednik neposredno čita in za list porablja) (najbrž vseh dosedanjih slovenskih urednikov nobeden še nikdar v rokah ni imel take kamnotiskane korespondence), ampak v slovenskem časopisu jo navaja po drugih tujih novinah ali pa po telegramih. Kedar naši časopisi prijavljajo odlomke in posnetke tujih, zlasti nemških novin, mora jih čitati same ali urednik ali njega sodelavec. Posnetke, odlomke in izreke iz angleških, francoskih, španjskih in italijanskih novin pa navadno naši listi prijavljajo posredno po bolj bližnjih nemških časopisih, zlasti po Praški „Politik“ in Dunajski „Tribüne“. Neposredno se v naših uredništvih rabijo sedaj pa sedaj nekateri hrvatsko-srbski in česki časopisi, redkoma kakov ruski list. Vse prav primerno malostnim razmeram slovenskim! In ravno to mnogo ugaja čitateljem slovenskih časopisov, ker so ti odtegneni uplivu raznih vlad in kupljivih podjetnikov. Koliko sleparij in lažij pa napačnih mislij se po teh kamnotiskanih dopisovalnicah zatrosi mej občinstvo, ter zmiraj dalje širi! Ker se ista stvar ponavlja ali v raznih novinah ali pa v različnih oblikah,

smatra jo nazadnje večina čitajočega občinstva za popolno resnico. Ta popačeni motni vir je tem nevarniši, ker se kamnotiskane dopisovalnice popolnem odtegujejo javnej razsodbi, javnej kritiki. Že njih visoka cena brani, da jih zasebniki ne naročajo. Ne nahajamo jih v nobenem društvu, v nobenej čitalnici. Zaman bi se jih skušalo po knjigarjih naročiti, tudi po pošti ne, vsaj nekaterih zasobnik po pošti ne more naročiti. Poznajo in dobivajo jih le uredništva raznih časopisov. A če pomislimo, koliko dela ima urednik vsakega dnevnika in časopisa, ki v tednu vsaj po trikrat izhaja, zahtevali pač ne bomo od njega, da bi primerjal poročila kamnotiskanih dopisovalnic s poročili drugih nezavisnih listov. Da le stavcu napravi dovolj gradiva, delati mora urednik v naglici in še v misel mu navadno ne prihaja, da bi poročila ostro presojeval. Zato se Slovenci lahko veselimo, da naših časopisov uredništva nemajo takih kamnotiskanih dopisovalnic, ki bi uničevale in v stran potiskale neposredne njih dopisnike in članke. Kljub temu pa ne raste cena dopisom in uvodnim člankom, ker Slovenci smo malobrojni in ubogi narod, — ubogi zato, ker se je kapital nam tako rad doslej odtegoval in potujčeval.

Nasproti časopisom so za vlado bili zlati časi, ko so vladni možje pregledovali in presojevali vse občasne tiskovine ter iz časopisov izbrisovali vse, kar koli jim ni bilo po godu. Občinstvo ni smelo izvedeti, ni smelo čitati, kar je vladi bilo preveč zoperno. Tako ravna mej evropskimi državami še sedaj ruska vlada, ki kar s črnilom zamaže cele predale in cele strani, v katerih se njej nepovoljne stvari poročajo in razpravljajo. Zelo jednako ravnalo je Belgradsko ministerstvo ondan, ko je nevarni upor nameraval malomarnega in nespretnega Milana pahniti s prestola.

V onih zlatih časih je čitalo občinstvo uradni list, ki je bil merodajen gospodujočim krogom in tudi drugim novinam, katere so hotele po varnej poti hoditi. A vsi ti železni oklepi so popokali, nastopila je večja ali manjša tiskovna svoboda. Cen-zura so je odpravila in svobodno se je smelo govoriti in pisati. H kratu so strahom zapazile vlade, da se nikdo več ne meni za uradne novine, da nihče ne veruje besedam in poročilom uradnih časopisov. Prišlo je tako daleč, da nihče ni veroval celo pravičnim in resničnim poročilom, le zato, ker

so se prijavljala v uradnih listih. Potrosila je vlada mnogo novcev, da bi uradnim časopisom pridobila vsaj nekaj veljave, nekaj upliva. Prilagala jim je drage in mnogo cenjene znanostne priloge; a vse zaman! Spodkopana je bila vera v uradne liste.

V tej zadregi so Francozje prvi osnovali imenitno „novinarsko pisarno“, katerej po tuje pravimo „uradni pressbureau“ (zlatega konja za primerno slovensko besedo!) Ta naprava je leta in leta na skrivnem delala, tako, da se druge malomarne evropske države še menile neso za njo; podobna je, da je celo poznale neso, da neso spregledale nje velikega upliva na časopisje. Tako vsaj lahko sodimo po prvej okornosti, ko so jo uvele v raznih državah.

Kaj pa je ta uradna pošast, ki se kliče „novinarska pisarna“. To je neki urad, ki se peča samo z dopisovanjem v razne časopise, v avstrijske in inostranske. Francozje, kot povedano, so bili prvi osnovali tak urad. Razmerno pozno je bil tega načrt neki bistroglavi dr. Oelsner-Monmerque zanesel v Nemce, v Pruse, ter pruskemu ministru grofu Manteuffelu ponudil se, da bi mu

osnoval jednako novinarsko pisarno. Razložil mu je vse, ter ga za osnovo pridobil. A spretnemu možu so Prusi ponudili premalo plačila, zato se je vrnil v Paris. Ker je bil pruskemu ministru znan načrt, dobil je naglo par spretnih pisateljev, zlasti nekega R. Quehla, ki je osnoval osrednji novinarski bureau v Berolinu. Ta pisarna je s svojim mnogostranskim delovanjem Prusom najprej pridobila Nemčijo, nemško ljudstvo ter je ob enem Avstrijo izpodrinila iz „reicha“. To rastoče uplivanje na vse nemško časopisje je avstrijsko vlado najprej opozorilo na prusko novinarsko pisarno ter jo napotilo, da je v ministerstvu vnanih zadev napravila oddelek, ki se je imel pečati z novinarstvom, imel je zlasti v razne novine pošiljati dopise, ter jih skušati voditi v smislu avstrijske vlade. Ko se je oklicala ustava v Avstriji, napravilo je tudi ministerstvo notranjih zadev poseben oddelek, posebno novinarsko pisarno, ki se je imela pečati z avstrijskim časopisjem, z inostranskim le toliko, kolikor je ugajalo vladi, da so se nje načela zagovarjala pred inostranskim svetom. Pozneje — po odstopu glasovitega Schmerlinga — ste bili za nekaj

časa zjedinjeni obe novinarski pisarni, ona ministerstva zunanjih zadev in ona ministerstva notranjih zadev. Po razdvojenji našega cesarstva v Cislitavijo in Translitavijo, po tej slovenskej narodnosti pogubni ustavni osnovi, ustanovilo je odločeno ministerstvo zunanjih zadev zopet poseben oddelek, ki ima politiko skupnega državnega ministerstva zastopati in zagovarjati v avstrijsko-ogerskem časopisji zlasti pa pred inostranskim svetom v inostranskih novinah. Takrat je ustanovilo Dunajsko ministerstvo za dežele tostran Litave lastno novinarsko pisarno, katerej najviši načelnik je bil ob svojem času takozvani minister brez posebnega področja (brez portfelja), pozneje in današnji pa ministerski predsednik in minister notranje uprave. Da si je ogersko ministerstvo v Budimpešti osnovalo jednako novinarsko pisarno, pisatelju pač ni treba posebej poudarjati. Novinarska pisarna Dunajskega ministerstva ima pred vsem v avstrijskem (cislitavskem) časopisji širiti misli in namere tega ministerstva, v njem zagovarjati vse sklepe in naredbe, vsa dejanja istega ministerstva, ima pa isto nalogo tudi nasproti ogerskim in drugim inostranskim časopisom.

Častiti čitatelj naj ne pričakuje od pisatelja tega lista, da bi mu navajal plačane te časnikarje, ki pišejo po naročilu ministrovem v razne novine, ki ali ministerstva željam in nameram pot gladijo mej občinstvom ter zagovarjajo njega sklepe in naredbes, ali pa odbijajo napade ministerstvu sovražnih novin. Nikdo ne pozna vseh teh tičev, pozna jih le voditelj, ki jih v najem jemlje. Pisatelj pozna le imena nekaterih voditeljev, ki so imeli opraviti ali imajo še opraviti s tem poslom. Jako spretna sta bila začetkom dr. Weil in zaplaninski (ultramontanec — zlatega konja za dobro slovensko besedo!) Mayer. Močno slovel je baron Maks Gagern, ki je deloval v ministerstvu zunanjih zadev ter je do leta 1865 vodil časopisje. Po odstopu Schmerlingovega ministerstva bila je skupna novinarska pisarna podrejena ministru grofu Mensdorffu. Vodil jo je pa za malo časa ministerski svetovalec Fidler, pozneje pa poslanstveni svetnik Grüner, ki pa je kmalu zapustil svoje službo ter šel za generalnega konzula v Lipsko. Najbrže iz peresa tega Grünerja so v oktobru 1865 prijavile nekatere novine neko zanimljivo poročilo, ki čudo-

vito znači prejšnje delovanje rečenega urada. „Za-časni, a vendar kaj delavni načelnik novinarske pisarne, dvorni svetovalec Grüner, je za cesarja pripravil „doklad“ ali predlog, nasvetujoč, da imajo vsa ministerstva važne namere in naredbe, važne sklepe in dogodke, sploh vse važne stvari poročati novinarski pisarni, da bo ta lože in zmerom jednako navdihovala časopise ter jih z obilnejšimi dopisi ob- sipala. Ministerski zbor je že odobril ta predlog in za gotovo se je nadejati tudi cesarjevega potrdila. Tako bode navdihnjeno časopisje zopet zadobilo nek- danjo veljavo; to je bilo po pravici izgubilo, ker je za časa ministra Schmerlinga po gostem dogodbe napak zavijalo in tudi vsled navskrižnosti v mini- sterstvu pogostem celo nasprotujoča se poročila raz- širjalo; v najnovejšej dobi pa celo poznalo ni vsak- danjih dogodkov.“ Tako je novinarska pisarna bran- ila padlega Schmerlinga, prejšnjega svojega načelnika, le da je Grünerja proslavljala. To naj si čitatelj vsekakor zapomni, zapazil pa je gotovo tudi, da je novinarska pisarna Dunajska z rečenimi besedami obsodila vsaj prejšnje svoje delovanje. V marci leta 1866 se je novinarska pisarna zopet pre-

strojila ter zopet postala posebni oddelek ministerstva upravnega področja. Načelnik jej je bil ministerski svetnik Hell. S tem sta delovala ministerski tajnik Falke in dvorna svetovalca Lackenbacher in Weiss von Starkenfels. Malo pozneje jej je bil Falke voditelj, od leta 1873 pa dvorni svetnik Erb. Ministerstvo zunanjih zadev je imelo in ima še posebni oddelek za časopisje, katero baje še vodi baron de Pont.

Ako že načelnikov „novinarskega urada“ (morebiti je ta beseda primernejša od prejšnje) pisatelj ne more natančno naznaniti, tem manj more naznaniti razne najetnike, ki so zadnjih 25 let v Avstriji javno mnenje delali in pačili in sploh motili. Kdor koli krene z ravne ceste v stran, prej ali poslej, bolj ali manj zaide. Tako se godi povsodi najetim pisateljem novinarskega urada. Uzvišen je poklic pravega pisatelja. Pravi pisatelj pa ni oni, ki mnogo ali spretno in uglašeno piše, ter na vse strani svoje misli razvija; pravi pisatelj je le oni, ki pisateljuje, ker ga srce k pisateljevanju sili, ki je vestno seznanil se z gradivom, s predmetom, katerega ima obravnavati, ki piše, kot za-

hte va njegov predmet, ki piše, kot mu vele va srce, ki piše po svojem čistem prepričanju. Ne da se tajiti, da je imel in še ima novinarski urad mnogo kaj spretnih in zelo nadarjenih pisateljev, časopiscev. Pri raznih spretno osnovanih in dovršenih člankih (sestavkih in razpravah) občudujemo njih nadarjenost. A vse njih delovanje se nikakor ne strinja z bistvom pravega pisateljstva. Kdor ne pisatelji iz poklica, ampak pisari po zapovedi,, po danem mu npoavu zoper svoje prepričanje, ta je slepar. Tak pisun, naj bode še bolj spreten in zveden, ni samostalen pisatelj, ampak le orodje je v tuji roki, ni javni besednik (kot bi po svojej spretnosti lahko bil), ampak hlapčuje drugim. Po danem mu ukazu, po migljaji mora kako reč sedaj hvaliti, sedaj jo karati in grditi, sedaj jo svetu razpenjati, sedaj zakrivati, sedaj na široko in debelo o njej ropotati, sedaj pa o njej popolnem molčati, s kratka znati mora občinstvo mamiti z molčanjem in kričanjem, z besedami in njih pomeni. Takega pisuna prešine neki hlapčevski duh, da prestopa spodobne meje celo takrat, kedar zagovarja kako dobro stvar. Jednako tudi ravna, da bi se drugim prikupil, da bi si na-

klonil nekaj posebnega dobička. Če se že spretni pisatelji s tem plačanim delovanjem tako popačijo, kaj bi pač pričakovali od črede onih писаčev, ki brez vseh spretnostij, brez vsega poklica za pičlo plačilo kar naravnost radi lažejo in bedarije izmišljajo, da si le utešijo kruleči želodec. Kdo bi po tem povpraševal še po njihovih imenih!

Navedeno nam je označilo le pisatelje novinarskega urada, sledeče pa naj pojasnuje njih delovanje po časopisih. Dokler še ni bilo novinarskih uradov, pomagale so si vlade po drugej poti, da bi s svojimi namerami prodrle mej občinstvo, da bi prišle do večjega upliva v časopisji. Na skrivnem so si navadno za kaj dragi denar nakupile veljavne in razširjene časopise, ki so potem vladi pot gladili v javnem mnenji. Časih so pa vlade na skrivnem zase pridobile na videz nezavisne može, zlasti pisatelje, ki so z obilim vladinim t. j. državnim denarjem osnovali nov časopis ter ga v vladinem zmislju uredovali in na svetlo dajali. Vse te časopise, naj so bili vlade popolna lastnina ali ne, podpirala je vlada na skrivnem neprestano, pošiljala jim denarje, poštna belege in vesti, važna poročila,

ki so občinstvo posebno zanimala in katerih drugi časopisi vsaj tako hitro neso mogli dobiti. Navadno so vsaj za nekaj časa taki časopisi ohranili svojo navidezno nezavisnost v očeh čitajočega občinstva. Vladi je to posebno služilo, ker je v teh časopisih, na videz nezavisnih glasilih javnega mnjenja, svoje namere in naredbe zagovarjala in razširjala dosta lažje, kot v listih, ki nosijo cesarskega orla na čelu. Nobena prevara pa dolgo ne traja. S časom je občinstvo spregledalo razmerje mej vlado in na videz nezavisnim časopisom, pravim to razmerje je spregledalo občinstvo, t. j. več ali manj čitateljev, nikdar pa ne vsi. Da so ti prebrisanci odtegnili podpiranemu časopisu svoje zaupanje, pomagalo ni dosti, kajti časopis je bil že pregloboko se ukoreninil. Tem časopisom pravimo „oficiozni“ (pozlačenega konja za dobro besedo slovensko) ter jih ločimo od „oficielnih“ ali „uradnih“.

Da vlada popolnem svojevoljno ravna z uradnimi časopisi, znano je v obče; a po gostem ravna tudi z oficioznimi listi, jako osorno; po njenej volji morajo ti danes z vso navdušenostjo in z vsemi mogočimi besedami zagovarjati in lepšati isto stvar,

ki so jo včeraj ali pred jednim tednom srdito pobijali in zavračali. Ravno s temi oficijoznimi listi imajo pisatelji novinarskega ura da mnogo neprestanega dela. A glavna naloga novinarskemu uradu je vladnej politiki pot gladiti v nezavisne časopise; glavna naloga mu je pridobiti in preslepiti ureditelje in izdatelje nezavisnih zeló razširjenih in veljavnih časopisov, da sprejemajo in prijavljajo razprave, članke in dopise, ki izvirajo iz novinarskega urada ali pa prihajajo od navdihnenih pisateljev, za večji ali manjši denar služečih rečenemu uradu. Ti plačani navdihneni pisarji se obračajo s svojimi dopisi in članki do urednikov nezavisnih časopisov ter ponujajo svoje izdelke ali zastonj ali za pičlo plačilo. Res so ti najetniki prave marionete, ki po škrcih plešejo, a urednikom nezavisnih listov se vender prikupijo, ker jim poročajo o imenitnih ali nedognanih stvareh, katerih drugi pisatelji še ne poznajo, katerih tudi poznati ne morejo. Po svojih skrivnih zavezah z vlado in vladnimi krogi so večkrat lahko naznanjali uredništvu dogodke ali ministerske sklepe in naredbe, ki so jih pozneji uradni in „napol-uradni“ (oficiozni) časopisi potrdili. Tako se je

plačan časnikar pri uredništvu nezavisnega lista skazal kot dobro poučenega poročevalca, ter je s tem navadno pridobil popolno zaupanje. Tako so se ti plačani tiči ugnezдили v razne novine ter jim brez najmanjše ovire, brez najmanjšega spodtikanja pošiljalo članke in dopise; o katerih celo presleparjeni uredniki ne vedo, da izvirajo iz novinarskega urada. Po gostem, pravim, celo urednik nezavisnega lista ne ve, da njegovemu dobro poučenemu sodelavcu drugi pero vodijo, da ta kuje njegovemu časopisu dopise po tujej zapovedi, po vladnem naročilu; ker urednik ne pozna te razmere, zanaša se na odkritosrčnost in poštenost pridnega sodelalca. Po rečenem potu najeti pisarji novinarskega urada po gostem izpodrinejo pri raznih časopisih zares nezavisne poročevalce, po polnem samostalne sodelalce, ker ti, kot naravno, neso tako dobro poučeni, ker se časih celó motijo. Razni nezavisni časopisi sprejemajo tudi radi dopise in poročila, članke in razprave iz novinarskega urada, ker se ti jako ceno ali celó zastonj dobivajo. Ko so se jedenkrat ugnezдили v nekatere nezavisne časopise, gladijo si po teh pot v druge. Sklicujejo se na te in te dopise, na te in te članke,

ki so jih ti in ti nezavisni časopisi prijavi in kateri so se po vsem uresničili, in uredniki teh novih novin so kmalu pridobljeni, da sprejemajo in prijavljajo od novinarskega urada navdihnena poročila teh novih zvedenih pisateljev v svojih časopisih. Ta prevara se jim tem prej posreči, ker si vsi ti najeti pisarji roko držé, pri svojem sleparskem delovanju podpirajo drug drugega. Tako delajo ti pisarji novinarskega urada javno mnenje mej občinstvom, prav zaprav le širijo v svet vladno mnenje — a ker se ista stvar sto in stokrat ponavlja in povdarja po raznih novinah, po zavisnih in nezavisnih, mislijo nazadnje celó misleči ljudje (razen malih zjem), da je to nepopačeno javno mnenje, da je to prava vox populi. Navadno dosta ne pomaga, da se semtertja nekateri nezavisni listi ne dajo oslepariti, ali da sleparjenje kmalu spregledajo, ter je zavrnejo; naj ti redki časopisi še tako krepko zastopajo pravico in resnico, malo misleča množica bo navadno pritegnila onim trditvam in besedam, ki se po stoterih glasilih neprestano razlegajo po deželi. Če ti najetniki že urednike nezavisnih listov po

gostem sleparijo, koliko ložje sleparijo občinstvo, koliko ložje temu delajo ali mu pačijo javno mnenje. Kateri čitatelj bi potem še sahteval od pisatelja teh vrstic, da naj te najete pisarje našteje. Nemogoče je vstreči tej zahtevi. Sedaj pa sedaj se kak tak ptiček spozna po svojem petji. Navadno se ti pisarji v svojih izdelkih (dopisih in člankih) silno šopirijo, mogočno napenjajo ter neprestano povdarjajo, kako natanko so poučeni o vseh stvareh, ki se v državi godé in o katerih poročajo. Poleg te baharije (ta beseda pač ni slovenska) pa pišejo na široko in dolgo o stvari, katero bi s kratkimi besedami bili lahko poročili. Nezavisen pisatelj se ne bode nikdar tako pruhtil ter bode s kratkimi besedami poročal: tako je ali pa o tem dvojimo. Pravemu pisatelju ni, da bi spisal dolg dopis, da bi prislužil nekaj več kebrov, njemu je čas predrag za kup besed. Zveden in samostalen pisatelj se tudi ne bode košatil nasproti uredniku, ki je tako zadovoljen, da od njega kakov dopis dobi.

V obče, upam, znano je, da imajo vse namestnije in deželne vlade tostran Litave svoje uradne časopise, v katerih zagovarjajo

svoje delovanje. Manj znano pa je, da imajo po vseh večjih kronovinah nekaj na videz nezavisnih novin, ki od vlade dobivajo ali naravnost dopise ali pa vsaj mot d' ordre, po katerem imajo zastopati vladine namere, pot jim gladiti mej ljudstvo in odbijati napade nezavisnih listov. Da tega sitnega opravila ne delajo zastonj, pač ni treba izrečno poudarjati. Ali so mej sedaj izhajajočimi slovenskimi časopisi tudi taki divji tiči, ki radi v vladno kletko na pašo hodijo, pisatelj tega podlistka ne bode dalje raziskaval; s tem bi izvabil le nekaj strastnih ugovorov, kajti prav naravno je, da bi se dotični časopis rotill in priduševal, da ne hodi k vladi na pašo. Miseria meretrix.

Še manj znano pa je, da vse namestnije in deželne vlade tostran Litave ministerstvu v Beč poročajo o vseh dogodkih v dotičnih deželah. Dogodki pa mi neso samo pretepi, kot so se o svojem času vršili n. pr. na Jančjem, ampak beseda dogodki mi pomenja vse, kar koli se važnega in nevažnega godi in misli, nameruje in sklepa v javnem življenji dotične dežele. O vsem tem — in večkrat celo o zasobnih razmerah —

poročajo deželne gosposke ministerstvu v Beč. Potem, mimogredé naj tu omenim, sodi lahko vsak, kako važno je za nas Slovence, kaki moške so načelniki dotičnim deželam. Naj bode ministerstvo nam po besedah še tako pravično, vendar mi ne bomo v dejanskem življenji dosegli popolne — po ustavi slovesno nam zagotovljene ravnopravnosti, dokler bodo o nas in naših razmerah ministerstvu poročali strastni Nemci ali nemškutarji. Vse druge posledice prepuščam razumnemu čitatelju. — Le malo komu pa je znano, da ministerstvo po teh poročilih ne uravnjuje samo svojega delovanja, svojih sklepov in namer, ampak skuša z raznimi sredstvi jim pot pogladiti mej prebivalstvo, ki želi in zahteva kaj drugega, kaj ministerstvu ravno nasprotnega. In mej temi sredstvi je najimenitniše časopisje. Sedaj pride na vrsto novinarski urad v Beči. Ta navadno ne dobiva celih — obširnih poročil deželnih vlad, dobiva pa ali važne odlomke ali pa daljše in krajše njih posnetke, po gostem pa le nekaj nastavnih besed. Po tem gradivu da načelnik novinarskega urada *ordre de bataille*; mameluki zgrabijo za orožje ter začno boj za vladine namere in sklepe, časih h

kratku vsi, navadno pa le polagoma, četa za četo in na raznih straneh, kajti po tem potu se nasprotniki lažje pogazijo in nerazumno prebivalstvo lažje prevari. In koliko razumnikov, koliko razsodnih čitalcev pa je mej enim milijonom prebivalcev, ki bi se ne dali prej ali poslej preslepiti! In nas Slovencev je vseh komaj jeden milijon in tri sto tisoč glav!

Par ordre de mufti pisarijo najeti mameluki v uradne in na pol uradne (oficiozne) novine, navadno pa najprej v nezavisne časopise, katerih predali so jim odprti. Prav naravno, če se je nezavisno časopisje dalo premotiti, zmagali so že najeti pisarji. Marsikateri čitatelj bode majal z glavo, a veruje naj mi, da mu resnico slikam z vsako besedo. Verba docent, exempla trahunt, pravi zastarela prislovica. Čitatelj se še dobro spomina čudovite nedoslednosti (pisatelju ni čudovito, ker dobro pozna onega deus ex machina, čudovita je le občinstvu!) večine narodnih poslancev v zadnjem našem deželnem zboru; gotovo se še spominja, kako se je petorica ali šestorica branila vladnega in nemškutarskega nasilstva. Poslanec Zarnik se je zaradi

tega odpovedal poslanstvu. O tem je novinarski urad porabil mnogo črnila ter je posebno hvalisal one poslance, narodno večino, ki so vrat uklonili, ki so izpozabili na prejšnje posvete in sklepe narodnega kluba, ki so izpozabili, da je doslednost prva in najimenitnejša lastnost narodnega možatega poslanca. Pred vsem pa je pri tej priliki novinarski urad hvalisal politiko ministerstva ter v nebesa povzdigoval deželno vlado, ki, po smislu ministerstva, tako skrbno in goreče pospešuje porazumljenje, pomirjenje, spravo mej narodi! Pa vseh teh dopisov in člankov iz novinarskega urada nečem staviti v vzgled njegovega delovanja, temveč le oni članek v stari dunajski „Pressi“ z napisom „Zarnik und Schrey“. Plačan pisar močno, kaj toplo podaja oba — sem ter tje tudi Zarniku pove kako gorko — ter ž njijinim odstopom naznanja občinstvu razpad nespravljivih skrajnih strank. Gotovo je članek pisan s kaj spretno roko, a na prvi pogled se mu vidi, kam pes taco moli. Temu še ni bilo zadosti. Dotična Pressina številka se je razposlala vsem veljavnim možem volilcem na Notranjskem. Namen je preočiten!

Možje — ali ne Tine? so čudili se, ko so z lepim in natančnim naslovom dobili dunajski časopis po pošti. Vsakemu prejemniku se zazdi — jaz sem pa jaz — celo na Dunaji me poznajo. List pregleda in čita — in marsikateri omahuje in nazadnje res misli: Ta Zarnik, prejšnji naš zastopnik, baje res ni prav dober poslanec!

Ali mi je treba še očitno poudarjati, po kateri poti je „Pressino“ upravništvo dobilo naslove notranjskih možakov. Vse je delo vlade in novinarskega urada. Tako se dela javno mnenje, tako se dela vladina politika, tako se jej pot gladi v najbolj odležne kraje naše slovenske Notranjske. Doslednost, čisto in neozirno narodno prepričanje je tudi najlepša lastnost narodnim slovenskim volilcem. Nevednost je najdražja reč na svetu, rekel je glasoviti Anglež Adam Smith. Zato naj vsak pravi rodoljub v svojem krogu spodriva nevednost, in širi naj po vsej moči vednost in zavednost, potem nas ne bodo motili članki in dopisi iz novinarskega urada, potem nam ne bodo najetniki delali narodne, reči sem hotel nerodne, politike; narodno politiko bodo potem delali zvedeni in zavedni, nezavisni narodnjaki in njih zvoljeni poslanci. V to Bog pomози!

Kako se po novinarskem uradu širi in propaguje vladna politika, ta nam živo kaže volilni shod v Mengiši, o katerem bi se dalo mnogo govoriti in pisati, bodi si s političnega, bodisi s strokovnjaško-učenjaškega stališča. A odkar sem čital izjavo slovenskih poslancev Kranjske dežele in sem preverjen, da so vsi jednakega mišljenja, da vsem žila jednako bije, natančno 85 udarcev na minuto, in da, kadar bi kateri bil nekoliko bolj vroče krvi, h krati dobi na Turjaškem trga potrebni „antidot“, tudi jaz nečem delati zgage, temveč pospeševal bodem slogo, kjer koli mi bode možno in makari podpisal bi tudi omenjeno izjavo, ko bi bila le nekoliko bolj odločna, bolj obširna, bolj „en detail“.

Pa kakor bi rad, nekaj vender ne morem zamolčati. Pri omenjenem shodu zagovarjal je strokovnjak znanih 600 gld. s strokovnjaškega stališča, češ po onej dovolitvi bodo se otroci v ljudskeji šoli priučili drugemu deželnemu jeziku — namreč nemškemu! Za božjo milost, koliko globoko je zagazil strokovnjak, da se drzne pred svetom kaj takega ziniti! Strokovnjak zagovarja ono dovolitev, rekoč, potrebna je bila, ker nemščina dela našeje učečej se

mladini velike težave pri vzprejemnih izpitih v srednje šole. To je tisti „circulus vitiosus“, v katerem so se prejšnja leta in desetletja naši nemškutarji s ponemčevalno vlado neprestano vrtili. Slaba stvar se nikdar ne da zagovarjati z dobrimi razlogi. Zato se je tudi takrat strokovnjak le izmišljal ter nerazsodne volilce varal. Gotovo nikdo ne bode od brhkkih naših Gorenjcev pričakoval toliko izvedenosti v šolskih zadevah, zlasti toliko znanja o sedanjih naredbah o šolstvu, da bi bil katerikoli izmed njih zavrnil strokovnjaka. Pisatelj teh vrstic se je nekdam tudi leta in leta ukvarjal s šolstvom, a vendar se bi takih stvari ne upal nikdar trditi pred svetom. Kaj gospod strokovnjak ne pozna določeb o vzprejemnih izpitih v naše gimnazije v Ljubljani, Kranji in Novem Mestu. Kdor pri teh izpitih zahteva količkanj nemščine, ta dela nepostavno. In vlada, šolski nadzornik in šolski voditelji so zato, ali bi vsaj morali biti za to, da se postavne vladne nredbe izvršujejo. Za take nemške ali nemškutarske otroke, ki bi le radi v nemške oddelke naših srednjih šol ustopili, pa neso naše ljudske šole. Naše ljudske šole nemajo slovenskih dečkov pripravljati

za kočevsko nižo gimnazijo. Strokovnjak mi bode ugovarjal — „pa za realko:“ ne boš Jaka! Tudi tukaj ne velja tvoj razlog. Ne bodem te pobijal s tem, da tako malo naših slovenskih dečkov hodi v realko. Žalibog, da je realka še nemška, naši mladini, slovenskemu narodu, slovenskemu prebivalstvu na Kranjskem (in kaka peščica je Nemcev in nemškutarjev na Kranjskem v primeri z ogromnim številom nas Slovencev!) popolnem neprimerna, ne ugodna. Tukaj, tukaj je pravo stališče, na to se postavi ter zahtevaj, da se tudi realka toliko prestroji, da bode po osnovi ugajala slovenskemu narodu. Pač le temu je namenjena, le za tega je ustanovljena ne pa za peščico Nemcev v deželi. Zato drugikat bolj premišljeno: „soyez plutôt maçon — si c'est votre métier“.

Gospodine urednik, ne mislite, da zadnji odstavek ni v nobenej zvezi z mojim predmetom!

To sem moral napisati, ker občinstvo le prerado misli, da so strokovnjaki nezmotljivi. Pa saj poznate izrek Ciceronov: Haruspex. Kdor v javnosti išče časti in slave, kdor z javnim političnim delovanjem išče dobička, ta se ne more, ta se ne

sme odtegniti javnemu presojevanju. Njegova oseba je nerušljivo zvezana s pametnimi načeli pa tudi z manj prikladnimi dejanji, katera pred občinstvom, v javnem življenji zastopa. Measures, and not men, pisal je glasoviti Junius v minolem stoletji, is the common cant of affected moderation; a base counterfeit language, fabricated by knaves and made current among fools". Rečeni shod, pravim, je tesno zvezan z mojim predmetom. Ka li niste čitali št. 326 dunajske stare „Presse“ v katerej je na drugi strani „officiosus“ prijavil obširni (dva predela obsegajoč) dopis z naslovom „Zwei interessante Reden“. Pred vsem „officiosus“ hvalisa našo deželno vlado, nje spravljivo postopanje, dregne parkrat dosledne naše poslance in dr. Schreya, ter per longum et latum navaja dotična govora. Gospod urednik, vi kot opasni časnikar ste bili pri shodu; ali niste bili zapazili „officiosusa“ za vratmi, ki je stenografoval govora? Morebiti je upravništvo stare „Presse“ tudi dotično številko razpošiljalo našim slovenskim veljakom in možakom. Malokateri pa je zapazil, da so tudi drugi dunajski časopisi po rečenem „Pr.“

članku prinesli posnetke ravno onih odstavkov, ki ugajajo njih politiki. Nov dokaz, kako se dela javno mnenje, kako preobrača novinarski urad ljudsko mnenje. Naš Peter, ne mislim Petra Radicsa (ali kako se že piše mož, kateremu je neki leposloven list odprl celo svoje predale, če prav ne zna vrstice slovenski pisati, še svojega imena ne! Slovenci, slovenski uredniki, ne bodimo taki!) od „Laibacher Zeitunge“, ampak mislim onega Petra, ki je nekaj časa tudi „Slovenski Narod“ uredoval; naš Peter, pravim, bi vedel tudi marsikateri članek in dopis celo v nekem slovenskem časopisu navesti, ki ga je spisal „officiosus“ ter zagovarjal in hvalisal vladino politiko. „Nebeški mlini meljejo počasi, pa drobno in dobro“, je naslov nekemu takemu članku, da tu sem postavim vsaj jeden izgled.

Sprva sem bil omenil na kako različne strani pisarijo najetniki novinarskega urada cislitavskega. Izmej inostranskih listov pisarijo pred vsem v ogerske in nemške v „rajhu“, pisarijo pa tudi v angleške, francoske, italijanske in druge časopise. To delajo nekoliko, da zagovarjajo politiko tostranskega ministerstva pred tujim svetom.

Večkrat obsega ta politika pač take stvari, ki se dotikajo zunanjih držav, zlasti pa ogerskega kraljestva. Navadno se pa dejanje in nehanje tostranskega ministerstva zagovarja v inostranskih časopisih iz nekega drugega razloga. Da novinarski urad po svojej nalogi ložje moti javno mnenje, mnenje raznih avstrijskih narodov, piše najprej v one inostranske časopise, potem pa na te kaže in opominja v vseh v Avstriji njemu odprtih uradnih, napoluradnih in nezavisnih novinah. Avstrijski narodje! glejte in občudujte modrost in skrbnost tostranske vlade, celo inostranski listi jo priznavajo in odobravajo. Na to hvalisanje pa sledi ali posnetek dotičnega članka v inostranskem časopisu ali pa cel članek od besede do besede. Tako romajo članki, pisani v dunajski novinarski pisarni, na pr. v pariški „Figaro“ ali v „Debats“, s tema časopisoma se vrnejo v Avstrijo, kjer jih razni listi ali sami predstavijo ali jim jih pa predstavljene pošilja novinarski urad. In mnogo čitateljev je pač takih, da so jim ravno ti inostranski članki prava nezmotna resnica.

Kar smo doslej naveli o novinarskem uradu ministerstva tostran Litave, velja jednako o onem

v Budapešti in o novinarskem uradu skupnega državnega ministerstva v Beči. Pri zadnjem naj le omenim, da se pred vsem peča z dopisovanjem v inostranske liste.

Navedeno je gotovo tudi vsakega prepričalo o veliki važnosti novinarskega urada za vsako ministerstvo. Ker se ti najeti pisarji in njih voditelji ne menjajo od danes do jutri, ker ne odstopajo z vsakim ministerstvom, temveč kot uradniki služijo vsakej sistemi, razumel bode vsak precej, da ti najeti pisarji prihajajo po omenjenih spremembah v največe zadrege, v največe navskrižnosti. Danes morajo hvalisati in braniti novih ministrov načela in dejanja, katera so včeraj obsojali, grdili in zavračali. Pisači nižje vrste se pač hitro udajajo takim političnim načelnim premembam, težavnejše je to bolj spretnim in izobraženim pisateljem in njih voditeljem. Vsak pazljivi čitatelj dunajskih novin je pač zadnja tri leta, zlasti sprva po gostem zasledoval, kako so celo oficijozni časopisi napadali sedanje ministerstvo. Kdo bi se čudil temu? Vsemogočno in brezozirno ustavoversko ministerstvo je gospodarilo leta in leta (ne glede na kratko minister-

stvo Hohenwartovo) ves čas od leta 1866. V tem času se je novinarski pisarni najemalo le voditelje in pisatelje, ki so bili zagrizeni ustavoverci, strastni Nemci. Leta in leta so vsi ti najetniki delali po navodu, po ukazih ustavoverskih ministrov najhujših sovražnikov slovanskega življa. Kar nastopi Taaffejevo ministerstvo. Kako težko jim je bilo ločiti se od stare srajce, od košulje, košulje, bi rekel moj prijatelj iz Sodražice, ker oni izraz je nespodoben v olikani družbi. Ločiti so se morali od prejšnje njih družbe, od ustavoverskih časopisov, ki so jim dajali poprej največ zaslužka. In za zaslužek, pred vsem za zaslužek je tem jerebičarjem, ne, reči sem hotel prepeličarjem! Kaj hodiš po izgledu na Dunaj, ugovarja mi blagi čitatelj! Res, prav imaš, Ljubljana naša sama to spričuje. Kaka je bila prej naša uradna „Laibacher Zeitung“? Kako je začetkom pogostem klubovala novemu ministerstvu, novej deželnej vladi, sedanjemu deželnemu predsedniku! Kako je napadala in grdila narodne poslance, narodno našo stranko, ki so vsi podpirali novega ministerstva, nove deželne vlade politiko sporazumljenja! Nazadnje se je vender udala,

se ve da je zato potrebovalo načelne in popolne premembe v nje uredništvu.

Po slikanih, popolnem resničnih razmerah bode vsak lahko sodil te kupljene in kupljive pisatelje. Svojo dušo, — vesti tako nič nemajo — bi prodali za par srebrnjakov, ko bi jo le kdo kupiti hotel. Zato se s časom popačijo vsi ti pisatelji. Znači jih največa neznačajnost. Ker jim pri njih spisih manjka one naravne sile, katero jedina resnica, jezik resnice daje, hlastno po narejenih pomočkih in zvijačah, ki imajo ono pomanjkanje vsaj nekoliko zakriti. Slepivni prečudni lišp, leskeči namaz, skratka ponarejeno, umetno mora mu pomoči iz zadrege. Ker neprestano živi od neresnice, od laži, mora vrtavkati in strugati prazne besede, pačiti vsako stvar, ter jo po ukazu povzdigovati in napihovati. Tako se polagoma privadi zamotani in nališpani pisavi. Nazadnje postane pravi jezičnik, ki v navadnih novinarskih pisarnah prav po rokodelsko kruha išče kot vsakdanji težak na javnih trgih. Na take zbegane pisatelje je pač mislil kitajski modrijan Konfutsje če prav ne vemo, ali so izobraženi Kitajci že pred tisoč in tisoč leti imeli novinarske pisarne, v kate-

rih bi se bila ta gadja zalega odrejala. Rečeni vero-
učitelj je pri vsakej priliki poudarjal milosrčnost,
ki ima voditi vse človeško delovanje; zaznamoval
pa je tudi 5 naglavnih grehov, ki se nikdar ne
smejo odpustiti, ki se morajo brez milosti kaznovati.
Naglaven greh nakoplje si po njegovih besedah
vsak, ki se hlini, da govori resnico, a mej svet
trosi le obrekovanja in laži, ki ljudstvu škodujejo.
Dalje se istega naglavnega greha zakrivi vsak, ki se
za isto stvar sedaj poteguje, sedaj jo pobija, ki isto
stvar sedaj slika belo, sedaj pa črno, prav kot se
mu dozdeva bolj koristno. O blaženi Konfutse, zakaj
sedaj ne živiš mej nami Slovenci!

Sedaj upam, bodo tudi Slovenci poznali to
strahovito pošast, novinarski urad imenovano.
Nepotrebno bi pač bilo, še podrobneje slikati nje-
govo delovanje. Odveč bi tudi bilo, razkladati delo-
vanje enakih novinarskih uradov v inostranskih
državah evropskih. Le mimogrede naj omenim, da
zlasti pruska vlada, pruska novinarska
pisarna prerada stega svoje rogovile v avstrijske
(nemške) časopise ter v njih zalega svoja jajca. In
povsodi dobiva dovolj lačnih ali pa sebičnih in

strastnih časnikarjev, ki v svoje liste sprejemajo in prijavljajo izdelke pruske novinarske pisarne; navadno pa jih podkupuje z denarjem, da v avstrijskih novinah pišejo v smislu pruske politike. Da pruska vlada ve tako dobro ceniti delovanje take novinarske pisarne, da je prav s prusko drznostjo in nesramnostjo v Beči ustanovila podružnico berlinskega novinarskega urada. Vodi jo še sedaj neki Artur Levysohn, sourednik dunajskega „Neue Tagblatt“, prav isti žid, ki je pisal in uredoval „Versailleske novine“ oni čas, ko so Prusi (Nemci) oblegali Pariz. Ali je podlistkarju treba še kazati, kako so se pisatelji berlinskega novinarskega urada in njegove dunajske podružnice urinili v uredništva raznih nemških listov v Avstriji. Vsi ti najetniki neprestano delajo za prusko državo, za prusko vlado. Kdo bi potem še našteval one liste, ki so najbrže najeti za „travailler pour le roi de Prusse“, da se izrazim s pomenljivo francosko frazo. Ali čitatelj pozna „Bohemia“ v Pragi, „Neues Tagblatt“, „Deutsche Ztg.“ v Beči, „Grazer Tagespost“, „Marburger Zeitung“, „Triester Zeitung“ (da naštejem le nekaj najimenit-

nejših), ki dobivajo duševno in telesno hrano iz rečenega novinarskega urada. Ali se čitatelj spominja, kako hudo, kako trdo se je že večkrat godilo razupiti „Deutsche Zeitung“ v Beči sredi decembra leta 1871 porojeni; vselej jo je pogube rešil neki skriven deus ex machina. Rekel sem, da berolinski novinarski urad po raznih potih svoje najete pisatelje usiljuje uredništvom političnih novin. Kdo bi trdil, da ni sedanji izdajatelj ljubeznjive naše tetke „Triester Zeitung“, neki gospod Hugo v. Kościelski (poljsko ime naj nikogar ne moti), član svojati berolinskih pisarjev? Gospoda, prišel je ta Kościelski iz Berolina preko Dunaja tja v Trst! In kdor natanko opazuje to, Slovanom in zlasti Slovencem silno sovražno „Triester Zeitung“, pritegnil bode rad mojim besedam. In ravno v to „Triester Zeitung“ kot mi je prijatelj iz Trsta večkrat tožil, tržaški Slovenci prinašajo tako radi svoje skrbi in namere.

In leta 1870. Uplivna „Neue Freie Presse“ je kar h kratu premenila svojo politiko, ter je začela Francoze sovražiti in napadati, Pruse pa goreče zagovarjati in njih politiki pot gladiti. V du-

najskih pisateljskih krogih so se takrat le razpirali, ali je „Neue Freie Presse“ dobila 100.000 ali 200.000 tolarjev od Prusov. Pet let pozneje mi je celo neki pisatelj, prišedši iz Beča, trdil, da dr. Friedländer (prvi urednik in lastnik rečenega časopisa, drugi je bil Miha Etienne, — oba skup sta list ustanovila 1. sept. 1865) pač ni bil mož, da bi bil za tako malo denarjev udal „Neue Freie Presse“ pruskej politiki, nekateri pravijo, da je dobil milijon tolarjev. Gotovo je, da so takrat velikanske vsote novcev iz severne Nemčije prihajale v Beč in v Budapešto. Zakaj, misli si lahko vsak čitatelj, če prav je neki nemški nezavisni list („Volksstaat“) konci leta 1872 prijavil, da je ono leto (1870) pruska vlada v Budapešti najela, prav za prav kupila vse imenitne nemške liste („Ung. Lloyd“, „Pester Journal“, „Neues Pester Journal“, „Pester Tagblatt“) in grof Bethlen je v Beči in Budapešti izdajal na pruske stroške neko pozneje zamrlo „Diplomatische Wochenschrift“! Izid tedanje nemško-francoske vojne in zadržanje našega cesarstva mej to vojno povrnila sta Prusom tisočero velikanske troške, ki so jih takrat imeli z inostranskimi (avstrijskimi) časopisi.

Mej evropskimi državami ne gledé na Črno goro baje jedina Belgija nema nobenega novinarskega urada. S tem pa ni rečeno, da se belgijska vlada nikakor ne utika v časopisje. Starejši čitatelji najglasovitejšega belgijskega časopisa „Independence belge“ (ki v Brueselju izhaja vsak dan — zjutraj in zvečer) se bodo morebiti še spominali nekega poročila, ki priča o največji časnikarski zvijači belgijske vlade. Da bi republikance in njih načela lože pobijala in zavračala, ustanovila je bila kraljeva vlada celo neki demokratski (ljudovladen ali republikansk) časopis. S tem je prvič spoznala vse može, ki so delovali za demokratske novine ter jih naročali in čitali, drugič je po svojem skrajno-demokratskem časopisu zbegala same prave demokrate in jih pri prebivalstvu spravila na glas, da s svojimi namerami in zahtevami prestopajo vse dovoljene in državi ugodne meje. Neslišana premetenost! Slučaj le svari naše mlade in neizkušene pisatelje v časnike, naj se nikar ne dajo nepremišljeni zapeljati od vsakega srakoperja na tuje li-manice.

Pri nekdanji cenzuri je bilo vladi pač lahko v časopisih zabraniti vsako škodljivo, vsako nepri-

jetno jej besedo. In še dan današnji se nahaja mala stranka, ki bi najrajše oživila ono nekdanjo oblast vladi. Ti zagrizeni starokopitneži in malopridni sebičneži so primerni onim, ki bi radi vse sode polne vina v državi dobili pod ključ ter s tem zabranili vse pijančevanje. Pa kdo bi se po „Edinosti“ potem mogel povzdigniti „v kraljestvo občutkov“. Bedarija! Ozkosrčne, absolutne vlade so tudi preganjale malo jim udane pisatelje v časnike. Res tako se jim je zadnjih dve sto let le redkoma godilo, kot se je godilo učenemu Italijanu Gaetanu Volpinu. Ta kaj glasoviti leposlovec bil je dopisnik cesarskemu Wiener-Diariju. Ko je jedenkrat v svojem dopisu papeža Klementa XI. malo ostreje poprijemal (koliko ostro, lahko si vsak misli, ker je vladni cesarski list Wiener Diarium prijavil dopis), dal ga je sveti oče zgrabiti, kot hudodelnika obsoditi in ob glavo dati! Hvala Bogu, da ne živimo več v takih prečudnih časih, drugače bi večina dopisnikov in urediteljev „Slovenskega Naroda“ že davno ležala **tam za** sv. Krištofom! Glasoviti pruski kralj Friderik II. je bil vzlic svojim načelom o neomejeni vladavini že pametnejši, ko ni

hotel nikakor preganjati časopisov rekoč „naj le pre-sojajo, da le ubogajo“.

Neki prejšnji podlistek je govoril o razglasu od 6. dne julija 1851, ki je upeljal nevarno sistemo o posvarjenji časopisov v Avstriji. Ta na-redba tudi ni izvirno avstrijska, niti izvirno nemška, ampak je izvirno francoska. Od Francozov, omenil sem že, so tudi širokoustni Nemci dobili vse naprave in razmere, tudi vsa imena, kolikor se do-tikajo časopisja. Liberalni poslanci v narodnem zboru francoskem so se jej močno protivili, a brez uspeha.

Kot o revoluciji prerokoval je tudi o tej na-redbi neki francoski poslanec: „L' avertissement fera le tour du mond.“ Koliko nevarna in po-gubna je bila ta naredba slovenskim novinam, po-vedano je bilo pri Ljubljanskem časopisu „Na pre j“ in pri Celovškem „Slovenci“. Vse druge ovire, ki so sledile iz posvarjevanja časopisov, zlasti pa ono samovoljno pačenje subjektivnih hudodelstev v objektivne ter obsojanje in zatiranje raznih časopisov, narisali smo bili že v nekem prej-šnjem podlistku. Za nas bi bilo le posebno zanim-

ljivo pokazati statistična razmerna števila, kolikokrat so bili slovenski listi zarad tega ali onega prestopka posvarjeni ali pa obsojeni. Meni neučenemu statistiku ne pristaja to delo, tudi bi za podlistek pro-uzročilo preveč kaj suhoparnega nabiranja ali raz-iskavanja. Kdor bi hotel to statistično črtico o živ-ljenji slovenskih časopisov sestaviti in prijaviti, na-mignem mu lahko, kje ima iskati dotičnih virov. Ni mu treba hoditi v upravno kuhinjo naših sedanjih listov, — v kuhinjo zamrlih bi tako ne mogel, — ampak za slovenske liste na Kranjskem nahaja vse potrebne podatke v uradnem oglasniku naše nepo-trebne „Laibacher Zeitunge“, jednake podatke o slovenskih časopisih na Štorskem, Koroškem, Goriškem in v Trstu bi moral iskati v uradnih oglas-nikih dotičnih uradnih novin. Vse te vladine zapreke so silile naših časopisov urednike biti jim jako opas-nim. A vzlic tej skrbnej opasnosti so še prepogo-stem zapadali neizprosljivemu državnemu pravdniku. Res bi bili večkrat želeli, da bi se bili naši časopisi pri sestavljanji nadzorovali kot nekdanja rimska „acta diurna“. Teh spisovanje, kot ve vsak zgodo-vinar povedati, so za časa republike nadzorovali

še s prikupljivimi besedami: Od dobro poučene strani smo dobili sledeči sestavek, ki to in to vprašanje temeljito razpravlja in kaj modro rešuje. Da urednik lista nikakor ne prijavlja glavne skrivnosti, namreč, da sestavek izvira iz vladnih krogov, pač ni treba izrečno poudarjati. Ko hitro bi to naznanil občinstvu, izgubil bi sestavek vso uplivno veljavo, a tudi časopis sam bi izgubil zaupanje pri občinstvu, zlasti, če je prej to zaupanje užival le zato, ker so čitatelji zidali na njegovo nezavisnost od vlade. — Zopet nov dokaz, kako se pogostem pači javno mnenje — kako se mesto čistega, pravega ljudskega mnenja mej ljudstvom dela in širi vladino mnenje.

Preveliko upliva na časopisje ima dandenašnji dalekopis. Z našim predmetom bi ne bilo v nobeni zvezi, ko bi hoteli dalekopisa začetek in razširjanje tukaj popisavati. Kaj zanimljivo pa je, da časopisi s prva neso hoteli nič vedeti o dalekopisih, o dalekopisnih poslanicah, o telegrafskih poročilih. Bili so jim zoperni, kot so še sedaj Kitajcem. Angleški časopisi so pred tedni poročali, kako je neki imeniten kitajski list („Kitajsko cesarstvo“) v Šang-

cenzorji in edili (aediles) pozneje, za časa cesarjev, pa nadzorniki erarija. Vsaj bi bili imeli naši časopisi dosta manj sitnosti, in nobene škode.

Francoska vlada je tudi izmislila takozvane „communiqués“, katerih so se kmalu poprijele druge vlade evropske. Sedaj pa sedaj — se ve da po redkem — zašlevi kak tak communiqué tudi v slovenske časopise. Imenujejo se pa tako oni vladni sestavki, poslani ali „izročeni“ raznim veljavnim novinam, ki jih ne morejo lehko zavrniti ter jih navadno celo na važnem mestu prijavljajo. Z rečeno besedo zaznamujejo tudi vladina naznanila nekaterih vladi neugodnih člankov, katerih naj bi časopisi ne sprejemali, ne ponatiskali. Ali je katerikrat taka prepoved (da primernejše imenujemo ono naročilo) osrečila kak slovensk časopis, podlistkar ne more povedati. Le uredniki naših novin bi to vprašanje lahko potrdili ali pa zanikali. Vsekakor ta naprava pričuje, da vlada pozna predobro upliv časopisja na prebivalstvo vsake države, ter ga skuša sebi na korist uporabljati. Ker časih razen urednika nikdo ne ve, da communiqué izvira iz vladinih rok, slepi močno čitajoče občinstvo, zlasti, če ga urednik upelje

haju sodil o dalekopisih in njega poslanicah. Obsodil jih je, ter sklepal svojo obsodbo z besedami: „Vsakdanje življenje bilo bi mnogo prijetnejše, ko bi učenjaki ne bili iznašli električnega telegrafa!“ Kaj prebrisano!

Francozje so v Evropi prvi napravili dalekopis; v Parizu se ga je prvi polastil Havasov urad za kamnotiskane korespondence ter je jel telegrafske poslanice razpošiljati in prodajati. Havas in neki drug podjetnik Bullier (pozneje združena Havas-Bullier) sta se tudi pri tem podjetji popolnem udajala francoski vladi, ter sta iz svoje kovačnice v Parizu mej svet pošiljala le take telegrame, ki so bili vladi po volji. Kljubu jako nizkej ceni, po katerej sta dalekopisne poslanice prodajala časopisom, ustanovila se je kmalu neka druga upravnica za dalekopisna poročila „Agence continentale“ imenovana. Po primerjanji poslanic obeh upravilnic so inostranci naglo spregledali, kako zelo se v Parizu poslanice po vladini volji pačijo, kako malo se jim more verovati. To primerjanje in presojanje je bilo vladi udanemu uradu Havas-Bullierovemu jako neljubo, jako

neugodno, jako škodljivo. Kar je samovoljne francoske vlade minister Persigny meseca septembra 1862 zatrl „agence continentale“! Tako sta se Havas-Bullier iznebila sitnega in neugodnega priglada, ter se zopet brezozirnejše udajala migljajem in opominom francoske vlade. Da sta se Havas in Bullier bila mej seboj popolnem pogodila in združila, priča tudi to, da oba skup v istej hiši delata, ta v prvem nadstropji, oni pa v drugem. To delovanje in kupčevanje je v Parizu spoznaval neki Nemec Reuter, ki je tudi tam izdajal neko kamnotiskano dopisnico. Zapustivši Pariz, ustanovil je v Aachenu telegrafsko upravnico jeseni leta 1849, ko je bila odprta telegrafska črta iz Aachena v Berolin. Ker Aachen še ni bil po dalekopisu sklenjen z Bruseljem, dobival je ta podjetni mož poslanice iz Bruselja po golobih. Ko so se telegrafske črte nekoliko raztegnile in mej seboj zvezale, prestavil je glavno svojo upravilnico v Verviers, potem pa v Quievrain; še pozneje pa v London, ko so bile vsaj glavne dalekopisne črte angleške, francoske in nemške dovršene. In od leta 1851. dela v Londonu ta glasovita „Reuters Agence“ ali „Office“.

kar nam pričujejo telegrami v vsakem velikem političnem časopisu. V Nemčiji je glavni tak urad za poslanice v Berolinu. Osnovel ga je Wolff, nekdanji pisatelj v pruskem novinarskem uradu, lastnik raznih časopisov (mej temi je tudi „National-zeitung“). S tem imenom je berolinska upravnica telegrafskih poslanic še sedaj znana mej svetom — zlasti po velikih novinah, katere prijavljajo dalekopisna poročila. Da so poslej (1865) nekateri bogatini — borsijanci za velik denar kupili od njega upravnilnico, čitateljem pač nič mari. Jednako imenitno upravnilnico imajo naši severni bratje v Petrogradu, ki listom pošilja svoja poročila, v „Agence générale Russe des Télégrammes“, pa dvakrat dražjo „Agence générale Russe des Télégrammes et des Correspondances“. V Italiji se taka kovačnica za dalekopisne poslanice imenuje „Agenzia Stefani“. Sprva je bila v Turinu ter je po čudovito nizkej ceni (za 200 lir vsako leto) listom pošiljala litografske dopisnice in telegrame. Pozneje se je z italijanskim ministerstvom bila preselila v Florence in sedaj je v Rimu. Laški vladi je popolnem udana ter pogostem prav brezozirno, da ne

rečem, nesramno pači in ponareja in prenareja dalekopisne poslanice. Nje drznost in nesramnost je časih tako velika, da o obravnavah italijanskega parlamenta ne poroča tega, kar se je zares govorilo, ampak ravno nasprotno. Ko se je Italija zjediniła, znala je ta razupita „Agenzia Stefani“ za se pridobiti vse italijanske časopise, tako da sedaj brezizjemno vse zaklada z dalekopisnimi poslanicami.

Pisatelj tega podlistka je že pred mnogo leti na drugem mestu popisoval, kako so v Avstriji upeljali dalekopis leta 1847 in kako so se dalekopisne črte razmerne naglo raztegnile do vseh imenitniših mest in tržišč v cesarstvu. V petdeseterih letih je naša vlada ustanovila takozvani „Correspondenzbureau“, katerega vsak čitatelj novin nahaja zaznamovanega pri tiskanih dalekopisnih poslanicah. Kot vsaka vlada dobivala je tudi avstrijska vlada dalekopisna poročila o vseh važnih političnih dogodbah, zlasti pa o razmerah in dogodbah v raznih avstrijskih deželah. Od teh poslanic je odbirala in še odbira vse one, katere se jej za občinstvo primerne dozdevajo. Take odbrane poslanice izroča avstrijskim časopisom, da jih prijavljajo svetu.

Druge neprimerne ali vladnim načelom in nameram škodljive pa za se pridržuje. Po tem potu vlada skrbi, da se vsi dogodki hitro razglasé, da se vse novice nagloma razvedo in h krati je tudi pregledovala dalekopisna poročila, ter za se pridržavala vsa, ki jej neso bila po godu. Začetkom leta 1863 je ustanovil neki zasebnik, kaj podjetni žid Scharf (pogumne podjetnosti, bistroglavosti in neumorne delavnosti zlasti pri nekaterih stvareh pač nikdo ne bode odrekal prepeličarjem, žal, da je s temi lastnostmi navadno zvezana brezozirna dobičkaželjnost, premetena zvijačnost in skrajna brezznačajnost) v Beči jednako podjetje, jednaki urad, ki je avstrijskim novinam dajal telegrame, navadno jim jih je izročal mnogo več nego vladni „Correspondenz-bureau“ (zlatega konja za primerno slovensko besedo, ki se pa mora ločiti od prej označenega „novinarskega urada“, od „novinarske pisarne“! podlistkar bi rekel „novinarska dalekopisovalnica“). Prav naravno je, da je Scharf obsipal časopise s premnogimi dalekopisnimi poslanicami, kajti ni mu bilo treba ozirati se na vladna načela in vladne namere, po takem tudi ne telegramov od-

birati, dalje je skušal dobiti več poslanic, ko je mogoče, da je mogel tekmovati z vladnim uradom. Odveč bi bilo opomniti, kako pisano so vladni krogi gledali Scharfovo podjetje (Scharfsche Correspondenz) ter so celo javno trdili, da Scharfovi telegrami neso posebno zanesljivi; gotovo pri marsikaterem važnem političnem vprašanji njegovi telegrami neso izvirali iz tako zanesljivega vira kot vladni, a na drugej strani Scharf sprva ni imel nobenega uzroka, kak telegram zakriti, zamolčati ga ali celo prenarediti.

Našteta velikanska podjetja so svetovne vele-moči, priznana od vseh držav in vlad. Pravim svetovne vele-moči, ker imajo (zlasti Havas in Reuter, dosta manj Wolf, avstrijski Correspondenzbureau in Agenzia Stefani) svoje podružnice po celem svetu, po novem in starem, po vseh vladnih središčih in bolj imenitnih tržiščih. Taka svetovna podjetja se mej seboj nikdar tako ne popadejo kot sta se bila popadla pred leti Bontoux in Rotschild, katoliška Union générale in židovska borsna zadruga Rothschildova. Tako tndi rečena svetovna podjetja ne tekmujejo mej seboj, ter si ne delajo nobenih sit-

nostij in zavir, kar bi le njih dobiček kratilo. Porazumeli so se mej seboj ter si drugo drugemu strežejo in pomagajo. Najprej so se zložili Havas (ker sta Havas in Bullier že začetkom se bila zjediniła, imenovali bomo to francosko dalekopisno podjetje po francoskih in drugih novinah skratka: „Havas“), Reuter in Wolf ter si delokrog mej seboj razdelili in omejili. A temu še ni bilo dovolj. Po osodepolni vojski leta 1866 so se konci septembra in začetkom oktobra bili zbrali zastopniki štirih največjih podjetij (Reuter, Havas, Wolf in avstrijski Correspondenzbureau) v Berolinu ter so si Evropo mej seboj razdelili in natanko omejili vsakemu svoj delokrog. Havas je bil tudi za se pridobil „Agenzio Stefani“, dokler se ta ni bila otresla francoskega upliva, ter se kot samostalna svetovna moč pridružila prej naštetim podjetjem.

Zaznamovana telegrafska podjetja, kot rečeno, imajo svoje podružnice in posamične najetnike po vsem svetu, po starem in novem, po celini in po otocih. Karkoli imenitnega se kjerkoli na svetu zgodi, poroča se nemudoma v središčne urade v

Londonu, Parizu, Berolinu, Rimu in Dunaji, kjer se poročila naravnost izročajo časopisom in se tudi dalje brzojavijo v razna mesta, raznim podružnicam in novinam. To se le zgodi, ker imajo rečena podjetja povsodi svoje podružnice ali svoje dobro plačane najetnike, ki prežé na vse nove imenitne dogodke ter jih tndi nemudoma v središče poročajo, brzojavijo, ne gledé na časih kaj velike stroške.

Poleg tega držé središčni uradi kot njih podružnice preveliko časopisov, katere morajo hitro prečitati ali vsaj pregledati, ter vse posebno važne novice in članke dalje brzojaviti. Še druge, navadno najvažniše novice jim pa izročajo razne vlade ali pa posamični ministri. Da vlade tega ne dejalo zastonj, pač ni treba posebej povdarjati, vendar ne smemo misliti na kako plačilo v denarjih, temveč misliti moramo na naklonjenost dotičnega podjetja nasproti vladi, na njegovo zavisnost od vlade. V Avstriji tega nikdo ne skriva, ker je „novinarska dalekopisovalnica“ (Correspondenzbureau) v Beči c. kr. urad z navadno nastavljenimi uradniki. In to velja tudi o vseh podružnicah njenih. V Ljubljani nemamo take podruž-

nice, ni je tudi po drugih slovenskih mestih (ne v Mariboru, ne v Celovci, ne v Gorici — manjših mest mi še naštevati ni treba), le veliki imenitni Trst jo ima. Čudno — kot je v Avstriji marsikaj čudnega — je bilo posebno to, da je avstrijski „Correspondenzbureau“ se vrstil mej telegrafske urade ter bil v področji kupčijskega ministerstva. Zadnji dve leti je to drugače. Minister Taaffe je c. kr. Correspondenzbureau odlušil od kupčijskega ministerstva ter ga pridružil ministerstvu notranjih zadev. Tako sta sedaj v področji upravnega ministerstva prej opisani „novinarski urad“ in ta „novinarska dalekopisovalnica“ (Hirschfeld je nje sedanji načelnik) z vsemi svojimi podružnicami in najetniki ter po ukazu ministerstva vzajemno delata in pačita javno mnenje.

Nekaj priletniši čitatelji časopisov (ne mislim na slovenske, ker naši tedniki ali štirinajstdnevnik tako neso mogli misliti na telegrame, temveč mislim na italijanske, nemške, francoske itd.) se najbrže še dobro spominjajo, kako redki so bili sprva telegrami v novinah. Prvi so se prikazali v prvih letih šestega desetletja (le škoda, da mi čas ne do-

pušča poiskati, kateri slovenski časopis je prijavil prvi telegram). Časnikarji, uredniki neso dosta marali zanje, že zato ne, ker so jih z istimi besedami prijavljali tudi drugi časopisi; a nazadnje so se morali jim udati, ker so čitatelji kmalu po vseh novinah najbolj iskali dalekopisnih poslanic. Najprej so se temu udale francoske novine, potem sredi oktobra 1858 tudi angleške in kmalu so jih posnemali časopisi drugih dežel. Konci istega leta je Reuter svoje podjetje pri časopisji in občinstvu najbolj utrdil, ko je nepričakovano naglo na vse strani brzojavil glasoviti (Avstriji pa močno sovražni govor) cesarja Napoleona III. na Novega leta dan 1859. Pozneje so časopisi zmerom bolj segali po telegramih ter jih nagloma prijavljali; in sedaj si velikega in imenitnega časopisa, dnevnika, brez telegramov skoro misliti ne moremo.

Povsodi vlade uplivajo na prej imenovana telegrafska podjetja, v Avstriji, kot rečeno, je „Correspondenzbureau“ c. kr. urad, neposredno podrejen ministerstvu notranjih zadev. Tem lože streže vladi nasproti občinstvu ter prav po nje mislih dela javno mnenje; brez priglada (kontrole) lahko prav samo-

voljno krajša in daljša dalekopisne poslanice, je pre-nareja in ponareja, kot ravno vladi ugaja. Premnogo — časi zelo važnih telegramov naravnost zamolči, zakrije, časopisom občinstvu ne prijavlja. Opazujem čitatelja, kako mi nameruje ugovor: zakaj pa časopisi ne naročajo in ne dobivajo posebnih telegramov, katerih vlada ne sme nikakor pačiti, ko hitro se njih zadržaj ne pregreši zoper kak kazenski zakon. A to je lože izrečeno nego storjeno. Posebni, neza-visni od „Correspondenzbureaua“ nepregledani (ne-recenzovani) telegrami so še dandanašnji silno dragi, tako, da jih posamičen, še tako bogat časopis more le razmerno malo naročiti in prijaviti. Kako rada bi „Slovenski Narod“ in „Slovenec“, sedanja naša dnevnika, prijavljala obilo brzojavnih poslanic, a nju pičla zaloga tega nikakor ne pripušča. Tri-vrsten telegram, stavljen kot jih stavlja „Slovenski Narod“ šteje že 12 do 15 besed, ter velja iz slovenskih mest ali sploh iz avstrijskih krajev „Slovenskemu Narodu v Ljubljano poslan že 72 do 84 krajc. in ker je za vsak telegram plačati 1 gld. provizije, 1 gld. 72 kr. do 1 gld. 80 kr. In deset takih telegramov, to je 30 tiskanih vrst ali 120 do

150 besed velja že 17 do 18 gld. Telegrami iz Bosne in Črne gore so že razmerno dražji in še dražji so iz drugih dežel.

Tako velja kratek telegram, obsegajoč samo 10 besed, poslan v Ljubljano

iz Nemčije	—	gld. 84	kr.
„ Črne gore	—	„ 90	„
„ Belgrada	—	„ 84	„
„ Sofije v Bolgariji	1	„ 34	„
„ Italije tostran Pada	—	„ 64	„
„ Italije onostran Pada	1	„ 4	„
„ Francije	1	„ 80	„
„ Velike Britanije	2	„ 55	„
„ Rusije evropske	2	„ 40	„
„ Tiflisa v Kavkaziji	3	„ 60	„
„ Turčije v Evropi	2	„ 10	„
„ Turčije v Aziji ob morji	3	„ 90	„
„ Turčije v Aziji iz notranjih mest	5	„ 25	„
„ Aleksandrije v Egiptu	8	„ 40	„
„ Tomskega v Sibiriji	8	„ 70	„
„ Kjahte v Sibiriji	14	„ 30	„
„ Bombaja v Indiji	28	„ —	„
„ Kalkute v Indiji	29	„ 30	„

iz Kočinčine	43	gld.	80	kr.
„ Šang-haia	50	„	—	„
„ Novega Jorka v Ameriki . . .	15	„	20	„
„ St. Franciska v Kaliforniji . .	20	„	40	„
„ Rio Janeira v Braziliji . . .	82	„	40	„
„ Lime na Peruvanskem . . .	164	„	90	„
„ Sydneya v Avstraliji . . .	65	„	80	„
„ Aucklanda na Novem Zelandu .	71	„	80	„

Tako dragi so še sedaj zasebni telegrami, ki jih sedaj pa sedaj dobivajo slovenski časopisi; poleg tega moramo še pomisliti, da pri poslanicah iz inostranskih dežel beseda ne sme presegati 10 črk, če jih presega, štejejo jo dalekopisni uradi za dve besedi. Kako bi bil mogel „Slovenski Narod“ na pr. lansko leto iz Egipta, iz Aleksandrije prinašati obširne telegrame o ondotnih borbah in bojih mej Angleži in Egipčani. Kako rad bi bil „Slovenski Narod“ o zadnjem turško-ruskeji vojski prinašal izvirne in obširne telegrame iz Bolgarije, a zmogel ni velikih troškov, ko bi bil imel tudi svojega poročevalca pri ruskeji vojski. Zaradi draginje je še manj mogel naročati izvirne dalekopisne poslanice iz ruskega bojišča v

Kavkaziji. Po prijavljeni vrsti sedaj veljavnih cen za dalekopisne poslanice bode čitatelj lahko presodil, da naš dnevnik ni mogel dobivati posebnih izvirnih telegramov na pr. iz Petrograda o strahovitej smrti cara Aleksandra osvoboditelja ali lansko leto o kronanji sedanjega ruskega cara Aleksandra III. v Moskvi. Kdo bi v našem dnevniku bil lani o času vojske mej Ciljani in Peruvanci pričakoval posebnih in obširnih telegramov, ko kratka poslanica 10 besed obsegajoča, iz Lime v Ljubljano velja 164 gld. 90 kr.! Ali more dobivati izvirne telegrame iz Zadnje Indije o sedanjih krvavih zmešnjavah mej Anamjani in Francozi. Kdo bi od „Slovenskega Naroda“ pričakoval, da bi iz Kantona, Šang-haia ali Amoja na Kitajskem prinašal izvirne posebne telegrame, ko bi se Francozje s Kitajci skavsali? Naše razmere duševne, zlasti pa gmotne so take, da naši slovenski časopisi ne bodo mogli nikdar zmagovati tolikih troškov. Vsaktero čeznaravno napenjanje pa je škodljivo, — škodljivo pri podjetjih kot pri posamičnikih. Tudi pri nas se nekateri kričači napenjajo čez svoje sile — — —

Dalje imeti bi moral „Slovenski Narod“ v vseh zaznamovanih mestih svoje poročevalce, ki bi mu bili o rečenih važnih dogodkih nemudoma brzojavili. In to vsi vemo, da lastnih poročevalcev v oddaljenih krajih nema nobeden slovensk časopis in jih tudi ne more imeti.

Velikanske troške za obilico posebnih telegramov morejo prenašati le svetovni listi, ki imajo po 30.000, 40.000, 80.000 in še več naročnikov, na pr. angleški „Times“, „Daily News“, „Daily Telegraph“, „Star“, „Standard“, potem „New-York Herald“, (daily edition) in „Tribune“ (tudi v Novem Jorku), nekoliko nemška „Kölner Zeitung“ in „Neue Freie Presse“ v Beči, „Siècle“ in „Republique française“ mej francoskimi listi, nekoliko tudi „Opinione“ mej italijanskimi dnevniki. Zlasti angleški listi z imenovanima amerikkanskima potrosijo velikanske vsote za posebne telegrame iz vseh krajev sveta; zgodilo se je že, da je tak list o kakej hudej in Angležem zelo imenitnej borbi, o kakej vojski plačal za jeden sam obširen telegram po 5000 do 8000 glđ.! Drugi listi imajo razmerno le malo posebnih tele-

gramov; da ceneje izhajajo, dobivajo te iz prej naštetik kovačnic dalekopisnih poslanic. Uradni listi v našem cesarstvu dobivajo zastonj telegrame iz „Correspondenzbureaua“; zastonj ali pa po jako nizkej ceni jih dobivajo tudi vsi napol-uradni ali oficijozni časopisi. Roka roko umije je star slovensk pregovor. Ali se čitatelj še spominja zamrlega „Tagblatta“, ki je vsak dan tako surovo in nesramno butal v nas Slovence (zato smo ga bili krstil „Ljubljanski butelj“, katero ime je podedoval njega dedič „Laibacher Wochenblatt“?) Ta na videz nezavisni „Laibacher Tagblatt“, razupito glasilo naših razupitih nemškutarjev, je razen družih dobrot tudi dobival z „Laibacher Zeitungo“ vred zastonj vse telegrame iz iste kovačnice dalekopisnih poslanic. Temu se ne bomo čudili, pomislivši, da so naši nemškutarji bili z ustavoversko vlado iste krvi in iste duše! Zato ga je pozneje prečudno naglo posmodila in vzela slana! O ljuba nezavisnost, kje si doma! In vender so nemškutarji v zvezi z vlado s to sleparijo močno slepili poštene Nemce, zlasti pa kratkovidne našince po vsej Kranjskej.

Omeniti moramo še neko drugo napravo pri sestavljanji dalekopisnih poslanic v časopisih. Nekaj bolj opasni čitatelji raznih novin so gotovo že zasledili v zelo imenitnih in velikih novinah opombo ali prav za prav debeli naslov: „telegrami po naši posebnej žici“. Nikdo naj ne misli, da je kak list od daleč potegnil posebno brzojavno žico“ (Spezialdrat). S tako se je posebno bahala „Wiener allgemeine Zeitung“ in nekaterim čudnim tržaškim Slovencem k srcu prirastena, Slovanom toliko sovražna „Triester Ztg.“ da navedem vsaj dva, našincem bolj znana časopisa. Prva je iz Berolina imela svoj „Spezialdrat“, druga pa z Dunaja v Trst. Nobena kot rečeno ni imela lastne brzojavne poteze. Da pred svetom kaže svojo nezavisnost, ali pravo ali pa le navidezno, najame si časopis pri c. kr. brzojavnem uradu neko določeno črto za jedno, dve ali tri ure itd. s kratka za določeni čas vsak dan. Ta čas ne more nikdo določene telegrafske žice rabiti, ampak le dotični najemnik, dotični časopis. Določeni čas jo lahko rabi neprestano, neprenehoma lahko po njej dobiva poslanice in jih tudi lahko odpošilja. C. kr. brzojavni

uradnik mu ne pregleduje niti šteje besed in črk, ampak brzojavi mu vse — tudi največo neumnost in malenkost, ko hitro se ta ne pregreši zoper kazenski zakonik. In vse o rečenem času po zaznamenovanej žici prejete telegrame prijavlja časopis najemnik z naslovom „poslanice, došle po naši posebnej brzojavnej žici“. Take poslanice je dobivala „Wiener allgemeine Zeitung“ iz Berolina, kjer pa je morala imeti zvedenega, marljivega in zanesljivega zastopnika, ki jej je res mogel marsikaj posebnega in zelo imenitnega brzojaviti, kar je „Correspondenzbureau“ ali zamolčal ali pa po svoje presukal. Čitatelji so tudi lahko primerjali poslanice c. kr. „Correspondenzbureaua“ s posebnimi poslasticami časopisa; pogostem so zapazili, kako c. kr. „Correspondenzbureau“ po vladnih željah in namerah zavija, krajša in daljša poslanice o imenitnejših dogodkih. Ko je vsemogočni Bismark v Nemčiji prepovedal rečeni dunajski časopis, opustil je ta „Spezialdrat“, nekoliko tudi za to, ker so mu bili troški preveliki. Znano je, da se temu listu v gospodarstvenem oziru kaj hudo godi. „Spezialdrata“ se pa v bahavasti „Triester Zeitungi“ gotovo

še vsak spominja. Prej, za časa ustavoverske vlade ga jej pač ni bilo treba, kajti onikrat je „Triester Zeitung“ z njo imela iste misli, iste želje in nade; vladni „Correspondenzbureau“ jo je ceno (morebiti še celo zastonj) obsipal z obilico raznovrstnih telegramov. To se je premenilo za Taaffejevega ministerstva — in c. kr. „Correspondenzbureau“ v Beči nema celo vsemo- gočni De Pretis, namestnik tržaški, ničesa ukazovati. Zato si je bila „Triester Zeitung“ najela „Spezialdrat“ — in sicer jedno potezo iz Beča v Trst. Pogojeni čas je imela od polunoči do dveh zjutraj. V teh dveh urah jej je nje zastopnik, nje zaupnik, nje privrženec iz ustavoverskega tabora v Beči lahko brzojavil največe neumnosti, vladi še tako neuščne dogodke ter govore in izreke ustavoverskih poslancev in ustavoverskih listov. A vzlic prebogatim kumom tudi ljubeznjiva naša tetka v Trstu ni mogla prenašati velikih troškov (za dve uri po noči — od dvanajstih do dveh — je plačevala za „Spezialdrat“ baje 800 gld. na mesec) ter si s svojim posebnim dratom tudi ni mogla pridobiti novih naročnikov — in stari so toliko redki! —

zato je čez tri ali štiri mesece opustila ono posebno dalekopisno žico iz Beča v Trst. Če „Triester Tagblatt“ prijavlja brzojavne poslanice z naslovom „Spezialdienst des „Triester Tagblatt“ naj se čitatelj ne da prekaniti slepljivim besedam premetenih židov, ter naj nikar ne misli, da si je rečeni časopis najel posebno brzojavno žico iz Rima v Trst! Pa dovolj o tej za časopisje jako važni napravi. Slovenska dnevnika jo pri malostnih naših razmerah nikakor ne zmoreta.

Ni še mesec dnij, ko je neki liberaluški nemški časopis v Linci obdolžil svojega klerikalnega brata, da se polastuje njegovih telegramov ter jih za svoje objavlja čitateljem. Prav ista tatvina, ki se je že 1865. leta v Kolinu na Pruskem pred sodiščem spričala in obsodila. Bolj zanimljivo pa je, da si nekateri časopisi telegrame kar izmišljajo ter jih lahkovernemu občinstvu prijavljajo. Jednaka sleparija, kot smo jo prej omenili o izvirnih dopisih. Kaj zanimljiv tak slučaj so imeli minolega leta novembra meseca v Londonu. „Central-News“ so obdolžile in zatožile izdavatelja časopisa „Judy“, da prijavlja brzojavne poslanice iz Kanade, kate-

rih nikdar ni prijel. Sodna preiskava je zatožbo spričala ter tudi pokazala, da znani „Reuters Office“ po gostem razširja in razteguje dobljene telegrame tako zelo, da so petkrat do desetkrat daljši nego so bili oddani! Pri tem naj nikdo ne misli na kratke, jedrnate telegrame brez vseh nepotrebnih ali lahko umljivih besed, da si prihranimo nekaj poslanine. Kako pa nekdanji urednik „Ljubljanskega butelja“ sestavlja in pogostem tudi izmišlja telegrame ter jih pošilja raznim novinam, peterim, šesterim, časi celo osmerim dunajskim novinam, znano je v obče: isti telegram z osmerimi naslovi! Prav tako, kot bi imel svoj „Correspondenz-bureau“. Tako se dela javno mnenje! In taki možicelni delajo javno mnenje v Ljubljani in po časopisih v Beči! In kdo rabi tega zbeganca? Naši nemškutarji, ki so v zakup vzeli kapital in inteligenco!

Zadnji odstavki pač očitno pričujejo, kako opasnim nam je biti nasproti kratkim dalekopisnim poslanicam. In vendar vse poslanice pri čitajočem občinstvu — še bolj pa pri nečitajočem — imajo neko slepo vero, kot bi v njih bila gola in čista

resnica. Tako vero je pri občinstvu nekdaaj imelo vse, karkoli je bilo tiskane ga, dokler neso prišle v pregovor besede: laže, kot bi iz bukev bral. In koliko časa se bodo morali celó razumni čitatelji novin begati, da se bodo iznebili one slepe vere v telegrame, da jih bodo premišljevali in z nezaupnostjo presojevali; morebiti bode jedenkrat tudi postala prislovica: laže, kot bi brzojavil! S tem pa ne mislim reči, da so telegrami časopisom nepotrebni, škodljivi. To nikakor ne, kar nam spričujejo vsak dan že površni pogled v novine. V teh zapazujemo od dne do dne več telegramov, in imenitniši in bolj razširjen ko je časopis, tem več in tem bolj različnih jih redoma prijavlja. Praška „Politk“ jih ima dosta več nego Dunajska „Tribüne“, mej Dunajskimi listi pa „Neue Freie Presse“ zopet največ. Slovencem toliko sovražna „Grazer Tagespost“ dobiva po gostem celó telegrame iz Berolina iz Wolffovega bureaua, ki skoro jednako slepo služi pruski (nemški) vladi, kot Havas francoskej ali lažnjiva Agenzia Stefani italijanskej. Kaki duh se pa širi po „Grazer Tagesposti“? Navihana pa je ta „Grazer Tagespost“; da bi le nevedne čita-

telje slepila, pristavlja pred posamične telegrame gole črke C. B.; R.; W.; Wg.; H.; ali pa St., da nevedni, nerazumni čitatelji mislijo, da je prišla toliko lastnih dalekopisnih poslanic od svojih posebnih poročevalcev: ti, mislijo nevedni čitatelji, so zaznamenovani z onimi kraticami. In vendar one kratice pomenijo le prej naštete, od raznih vlad zavisne kovačnice dalekopisnih poslanic: C. B. = Correspondenzbureau; R. = Reuters office; W. = Wolff; Wg. = Wagnerjeva kovačnica dalekopisnih poslanic v Frankfurtu na Menu (prav za prav prusjaška podružnica Wolffovega bureaua v Berolinu); H. = Havas; St. = Stefani. Vulgus, vult decipi, ergo decipiat.

Občudujmo koristno iznajdbo dalekopisa, ki radovednosti človeški tako naglo ustreza. Kar se je zgodilo v raznih glavnih mestih in tržiščih obširne Evrope, zvemo že čez par ur — ne ravno mi v Ljubljani, ampak naši rojaki v Trstu; še dalje čez par ur že te najnovejše novice raznašajo časopisi mej ljudstvo. Pri naših šlovenskih, še kaj skromnih časopisnih razmerah se to ne more goditi, ker si doslej še ne moremo nakladati velikih stroškov.

Zato pa našemu časopisju — „Slovenču“ ali „Slovenskemu Narodu“ — posebno ustreza, kdor mu brzojavlja važne dogodke. Vsak razumnik precej vidi, da so telegrami le dnevnikom potrebni in primerni. List, ki bi izhajal v tednu le po enkrat, dvakrat ali trikrat, ne bode kmalu prinašal telegramov, ker so zanj skoro brez vsega pomena, brez koristi, če jih ne dobi ravno zadnji trenutek pred tiskom.

Razumnik čita telegrame z veliko previdnostjo in nezaupnostjo, nekaj zato, ker pozna prej omenjeno zavisnost dalekopisnih kovačnic, a že telegram sam mora mu vzbujati previdnost. Ker je brzojavljenje še zmirom tako drago, brzojavijo se povsodi najkrajše vesti. Čitatelj, sprejemnik telegrama mora vse dostaviti in dopolniti, kar je počiljavec opustil ali izpustil. Ne glede na dvoumnost in nerazumnost posamičnih telegramov, dobivajo časopisi po gostem nepričakovane telegrame, ki se nikakor ne skladajo s prejšnjimi, znanimi dogodki; nikdo jih ne razume, vse se jim čudi, ker došli so kot strela iz jasnega neba. Obširno poročilo pa takemu telegramu sledi časih mnogo dni dozneje.

Časopisni čitatelj izvedel je po telegramu dogodek, ter se poslej malo briga za njegove posamičnosti; navadno poslej dosta ne misli na to, kako se je dogodek jel vršiti, kako se je vršil. Po telegramu naznanjeni dovršeni dogodek — fait accompli — se tako močno vtisne njegovemu duhu, da stvari nikakor dosta ne premišljuje in da je, kar se po gostem godi, celo napačno presojuje. Nekaj zaradi tega je prej omenjeni kitajski list v Šang-haiu bil oni dan obsodil iznajdbo električnega telegrama. Kolikokrat sleparija in zvijača premagati za nekaj časa najpoštenejše namere ter se šopiriti z hipnim uspehom, z nenadno zmago nad odkritosrčnim in pravičnim delovanjem. To sleparijo in zvijačo, nji nenadno zmago pospešuje dalekopisna poslanica, ker molči o namerah in izvrševanju dogodka, ter s svojim kratkim poročilom podpira sleparskega zmagatelja. Svet je že tak, da po dogodku sklepa, da se je dotično vprašanje prav po poštemem potu pravilno, pametno in končno rešilo. Sleparija in laž se rinete v javno mnenje, pravica in resnica pa se umikate in trpite. Po prvem utisu presojujemo vsako stvar, in to

13*

moč prvega utisa ima zmeraj za se dalekopisna poslanica. Ta prvi utis se le redkoma poravnjuje in izbrisuje po pozneje sledečih obširniših obravnavah in razpravah. Javna sodba se je izrekla po došli brzojavni poslanici, javno mnenje se je po njej ustanovalo, na neko stran obrnilo ter pot pokazalo vsemu nadaljnemu razmišljanju. Čitatelje spominjam le na dotične telegrame o dohodu španskega kralja v Pariz, ali da navedem izgled iz ravno minolih dni, na telegrame v raznih časopisih o novej knjigi Curcia: „Il Vaticano regio, tarlo superstitute della chiesa cattolica“. Agenzia Stefani je prav v smislu italijanskega ministerstva raznašala rečene telegrame zlasti v francoske in nemške liste. Cerkvene liste je kar pretresla mrzlica, ki jih je še huje vila, ker je že naslov novej knjigi res zbadljiv — „tarlo“ = kucec, škodljivi mrčes v naših gozdih. Sledeča, obširna poročila o knjigi se že neso glasila tako hudo — in sedaj knjiga sama zanima vsakega mislečega izobraženega katoličana, ko hitro mu ni naglaven greh razpravljati izgubljeno posvetno oblast svetega očeta v Rimu. Utis knjige bil je določen po prvih brzojavnih poslanicah, nekaj

dni pozneje sledečega poročila že ni prijavil vsak časopis, in mnogo čitateljev se vsled prvega utisa za nje še zmenilo ni. Njih sodba o knjigi je bila in je ostala določena po brzojavni poslanici. Ker se čitatelj dosta ne meni za sledeča pojasnila in obširne obravnave, temveč se da voditi le po kratkih telegramih, mora tudi razvitek denašnjega časa le površno opazovati ter razvitek dandenašnje zgodovine le površno presojati. Čitatelj se še spominja obravnav v zadnjih avstrijsko-ogerskih delegacijah. Grof Kalnoky je govoril o razmerah Avstrije proti inostranskim državam — govoril je tudi o razmerji mej Avstrijo in mogočno Rusijo. O tem so telegrami švigali na vse strani. Moji prijatelji — celo oni pri tihi maši — so iz kratkih, iz prekratkih telegramov sklepali, da se bode nenadoma, nemudoma začela vojska mej Avstrijo in Rusijo, — grof Kalnoky jo je očitno napovedal. Zaman sem jim ugovarjal, da se vojska tako hitro in brez vsega uzroka ne začinja, da počakajmo brzo-pisnega (stenografičnega) poročila ali zapisnika ministrovega govora, potem bomo še le sodili, ali je Kalnoky res Rusom napovedal vojsko. Pozneje

so se prepričali o resnici mojih besed, če prav se neso mogli popolnem iznebiti prvega utisa, katerega je brzojavna poslanica na nje napravila. Umirila so jih še le Kalnokyjeva nova pojasnila.

Po vsem tem bode vsak čitatelj, nadejam se, znal presoditi, koliko velikanskega upliva imajo prej omenjene pisarne za brzojavne poslanice. Njih kratka poročila zanimajo vsakega, vsak je čita, vsak je ohrani v spominu, saj pač vsak čitatelj časopisov hoče izvedeti in vedeti najnovejše dogodke. One od raznih vlad in držav, pa tudi od raznih strank — zlasti od nevestnih borsijancev zavisne kovačnice brzojavnih poslanic ž njimi delajo javno mnenje, pa čijo naravno ljudsko mnenje ter o kakem imenitnem vprašanji za se pridobé narod, predno je ta začel spoznavati in trezno presojevati dotično stvar. Razumni čitatelj brzojavnih poslanic se ne bode dal premotiti, češ one kovačnice so nepristranske, češ vodijo jih le kupčijski oziri, ker dajó poslanice časopisom raznoličnih, popolnem nasprotnih si strank.

Ti velikanski zavodi nikjer ne trpé prigleda ter bi najrajši prepovedali, da nobeden zasebnik nema pošiljati brzojavnih poročil. Kedar jim pri-

manjkuje gradiva, posnemajo najbolj plitve državno-zborske govore in časopisne članke ter jih pošiljajo iz središča v razna mesta. Čitatelj se gotovo še spominja, kolikokrat se je že jedrnata „Politik“ v Pragi jezila nad takim počenjanjem c. kr. Correspondenzbureau-a. Drugokrat pa je naš lačemberger pristransko in plitvo posnel važen, prevažen članek „Slovenskega Naroda“ ter ga je brzojavil v ustavoverske časopise v Beči. Po teh pristranskih in plitvih, popolnem napačnih posnetkih so oni Beški časopisi delali nam Slovincem sovražno javno mnenje mej Nemci ter po gostem iz njih snovali velikanske članke, sovražne napade na stiskani naš narod. Taki sovražni telegrami so se kovali in se še kujejo ter pošiljajo v Graške in zlasti Dunajske novine; vedno pritrjujejo, da so resnični posnetki merodajnih člankov slovenskih časopisov, ter našim političnim kolovodjem podtikajo Bog ve kake zločine in zločinske namere na državno ustavo in na nje branitelje — ustavoverske Nemce in nemškutarje. Prav na take zvijačneže in njih sleparske telegrame mislil je glasoviti Fouché z „les paroles sont faile, pour cacher nos penées.“ In taka

sleparija se je kot čista resnica, kot goli dogodki urinila v merodajne Dunajske in druge nemške novine ter po teh v javno mnenje — nam Slovencem v največjo škodo. Sledečih obširnih in jasnih člankov slovenskih časopisov poslej mej Nemci za nemške novine nikdo ne prestavlja, nikdo ne čita, da bi se po njih napačno, ponarejeno javno mnenje popravilo, da bi se laž strastnega ali pa lačnega posiljatelja telegrama odkrila in resnica v pravej svetlobi pokazala. Pa dosta, dosta o telegramih in njih imenitnosti za časopisje.

Časopisi vodijo javno mnenje, imeli bi je le voditi, a žalibog prepogostem časopisi tudi delajo javno mnenje. Vsak neuradni časopis zove se samozavestno nezavisno glasilo naroda, samostalno glasilo narodnega, javnega mnenja. A koliko je v tem ponarejenega, za občinstvo izdelanega v posebnih občinstvu neznanih zakritih kovačnicah! Ona poudarjana nezavisnost je prepogostoma le našoperjena laž, ki se uklanja državnim oblastem, državnemu denarju. Državna oblast pa sili in tira duba časopisa, po njem zastopano javno mnenje na pota, ki jih samovoljnost dela. Zarad strankarskih,

po gostem pa zaradi osebnih — sebičnih ozirov tepta časopis v svojih predalih pravi blagor naroda ter slepi narodovega duha in ga zapeljuje v pogubne strani. Tako se je jeden naših listov zvezal z našo deželno vlado ter skuša mej narodom širiti vladnega duha in ob jednom pobijati in spodrivati vsaktero samostalno delovanje naroda na političnem polji. Spravljivost mu je le lažnjiva krinka. Mari mislite, da dela zastonj? Kali? Slavna vlada naj rajše ustanovi posebni novinarski urad, ter naj najme nekaj pisarjev, ki bodo po njenih mislih in željah pošiljali svoje izdelke vsem neopasnim in zavisnim slovenskim časopisom. V jeden tak postranski časopis že sedaj dva pošiljata — včasih celo s ponarejeno marko — svoje dopise, ki sedanjih načel naše vlade ne morejo dosta prehvaliti. Lačen konj se utika v vsake jasli! glasi se neka ribniška prislovica. Tudi v drugi list, v slovenski časopis tam ob strmih bregovih deroče Soče so ti tiči hoteli zalegati svoja jajca, a „Soča“ s svojimi značajnimi in v resnici nezavisnimi voditelji zavrnila je vse ponudbe ter naravnost odbila dopise naših vladnih mož. Tako je pošteno, tako je spodobno

listu, ki je v obče priznано glasilo Goriških Slovencev, glasilo ondotnega političnega društva. Kako malomaren, kako nepreviden je drug slovenski časopis, ki se tudi pri vsakej priliki in nepriliki širokousti, da je nezavisno glasilo nekega političnega društva, a vendar se vsak trenutek zlorabi — v največjo škodo dotičnemu političnemu društvu, v največjo škodo našemu narodu.

Že na nekem mestu smo poudarjali imenitnost časopisja. Gotovo naši časopisi v stoterih razmerah blagodejno uplivajo na naš narod ter pospešujejo njega duševni in gmotni napredek. A poleg tega ne smemo pozabiti, da le prepogostem širi se po njih neki zloben duh, neka hudobna moč, ki bi rada narod prevzela ter ga rabila za temačne in sebične namene njunih začetnikov. Mi čitamo dan za dnem vsaj po jeden list, mnogo pa jih je, ki čita po več listov. Ta vsakdanja hrana, ki nam jo časopisi dajó, je gotovo velik imeniten del naše duševne hrane. Za premnogo čitajočih ljudij pa je ta hrana iz časopisov skoro jedina duševna hrana, ki jo sploh uživajo. Jasno je, da je za vsak narod največje imenitosti, kako duševno hrano dobiva po svojih

časopisih. Plačani, zavisni, neprestano lačni časnikarji, kot jih nekaj tudi po slovenskih novinah muhe lovi, ne morejo in nekoliko tudi ne smejo narodu dajati tečne naravne t. j. nepokvarjene duševne hrane. Taki časnikarji zamolčujejo imenitne stvari ali jih komaj mimogredé omenjajo; nasproti pa vodijo mišljenje čitajočega občinstva v zatuhle kote, razjarijo mu domišljenost in usilijo mu izmišljene ali neresnične stvari, tako da najbolj naravnega, najbližjega ne opazuje več z naravnimi zdravimi očmi. Občinstvo je nazadnje tako zmočeno, da misli, da samo in nezavisno presojuje usiljeno mu stvar, ter še zapazuje ne, kako se je dalo najetim srakoperjem zapeljati in voditi. Le nikdo naj ne misli, da se tako godi le neizobraženim čitateljem naših časopisov. Koliko pa je mej tako zvanimi izobraženci res razumnih, presodnih čitateljev raznih časopisov, ki se ne bodo vsakemu možicelju na limanice vsedli? Spominjam se iz zadnjega ali predzadnjega leta, ko je izhajal še „Laibacher Tagblatt“, ta lepo-dišeči cvet naše nemške inteligence, ter tudi redoma prinašal poročila in kratke presodbe nemških predstav v gledališči. Bil sem jedenkrat pri takej

predstavi sredi nemške inteligence mlade in stare. Konci jedne predstave vprašam dva nemška gospoda, kako jima je dopadalo to in ono. Spravil sem ju bil v zadrego s svojim vprašanjem, vila sta se nekoliko ter nazadnje rekla, „pa videti hočemo, kaj bode jutri „Tagblatt“ poročal o predstavi in kako jo bode sodil.“ In vendar sta se ta dva gospoda vrstila mej cvet nemške inteligence! Potem mi pa naj čitatelj pove, česa se imam nadejati o tako zvanih naobražencih. Bazen malo razumnih presodnih čitateljev bodo tudi ti izobraženci tulili v isti rog, iz katerega se po časopisih neprestano razlega lažnjivi glas.

Slabi časopis, popačeni duh časopisa pokvari polagoma celej vrsti naroda nravno in politično prepričanje ter okuži mu vso razsodnost o razmerah in ljudeh. Že rečeno je bilo, kako preprosta, kako lehkoverna je večina čitateljev raznih listov; ker ti listi od dne do dne, od tedna do tedna neprestano isto napako in zvijačo drzno trdijo, nazadnje res pridobé vse nerazsodne čitatelje zase; ti nazadnje res mislijo, da je čista gola resnica vse, kar na skrivnem kupljen časnikar prijavlja. Ne da

bi listi poročali mirno in nasebno o raznih novih dogodkih in razmerah, ampak pačijo jih po višjih ukazih ali pa po strankarskih namenih; ne da bi dogodke in razmere pojasnovali, čitajočemu občinstvu gladili pot do prave razsodnosti in do prave trdnje volje, temveč motijo je rajši ter zapeljujejo v pogubna pota grde neznačajnosti. Tako se pri nas časopisje po gostem zlorabi pri političnih bojih nasprotujočih si strank; a še huje, prav hudičevo pa kedar se časopisje zlorabi pri osebnih in posebnih razporih. Večkrat sem zadnja leta opazoval, kako je plačani ali najeti časopis očitno resnico zakrival ter na nje mesto neprestano postavljaj neresnico, laž, sleparijo. Večkrat je najetega lačenbergerja prevzela toli slepa strast, da je kot besen mahal okoli sebe. „Durch heftigkeit, rekel je že Göthe (Tasso), ersetzt der irrende, was ihm an wahrheit und an kräften fehlt.“ Tako nevestni, hudičevi so nekateri časnikarji, da so zaradi strankarstva zagovarjali očitno, formalno oznanjeno sleparijo! Tako zlobni so bili drugikrat, da so v svoj časopis kot poslano sprejemali polemiko, ki je po njih prepričanji imela občinstvo slepiti in umazanost prati ali vsaj zakrivati.

Vse drugače so minolo leto v enakem slučaju delali Kitajci. Kratka, kaj poučna povest je ta-le: V Na-ža-si blizu imenitnega tržišča Šanghaia živel je mandarin z devetimi kitami. Jedenkrat je bil za visok denar v zakup dobil mišnino, mačknino, pesnino in čajnino. (Čitatelj naj si zapomni, da Kitajci pijó čaj, kot mi Slovenci vino, ter od njega plačujejo čajnino, kot pri nas vinarino; jednako od kraja jedo miši, mačke, pse in druge živali ter morajo od njih dačo plačevati, kot plačujejo naši mesarji dačo od telet, volov in krav, od ovac in koz in prašičev), a kupčija se mu ni ponesla in izgubil je veliko denarjev. V tej zadregi je beračil pri merodajnih mandarinih s trinajsterimi kitami v glavnih mestih dotičnih pokrajin, da bi mu izgubljene vsote povrnilo iz državne blagajnice ali mu jih pa odpustili. Ker jim je nebesa obečal, usmilili so se nesrečneža ter celo v Pekingu, v kitajskem središču, pri vsemogočnem mandarinu z devetnajsterimi kitami izprosili mu milosti. Ker tudi Kitajcem velja pregovor roka roko umije, izpozabil ni hvaležni mandarin z deveterimi kitami svojih dobrotnikov. Uklanjal se

jim je, v njih političnih zadregah pri vsakej priliki priskakal jim na pomoč ter celo svoje sodeželane porival v škodo in sramoto, da je le svojim dobrotnikom ugajal. Ko so njegovo omahljivost in neznačajnost jeli v glavnem mestu Ca-go-ri odkrivati najel si je v Šang-haiu časopis, neznačajan kot je sam, ter se je skušal v njem braniti in oprati z vso mogočo zvijačo. A Kitajci v Ca-go-ri, dosta bolj prebrisani od naših Slovencev, so zavrnili vse njegove izgovore in zvijače, rekoč: Ti si bil kupčijski podjetnik, lahko si imel velik dobiček ali pa veliko izgubo kot pri vsakej kupčiji. Ko je zbor v Pekingu znižal tarifo (dačo), naznanili so ti isto premembo ter opomnili, da sedaj lahko odstopiš od pogodbe prej z njimi sklenene. A ti tega nesi storil, ampak odobril si prejšnjo pogodbo tudi pri nižji dači. Čista, suhoparna kupčija. Tej kupčiji nasproti, tebi kot podjetniku nasproti se nikdo, (tudi država ne) ni zavezal, da bi te odškodoval, ko bi ti imel kaj izgube. Da nisi imel nobene tudi najmanjše pravice ne, od države zahtevati kake odškodnine, kake olajšave, rekel ti je pač

advokat v Pekingu (čudni ljudje, ti Kitajci s kitami! odvetnike pa imajo bolj prebrisane od naših slovenskih), ko ni hotel tožbe zoper državo začeti; potolažil te je kot tolažimo pri nas nemirne otroke, da taka tožba bi predolgo trpela! Ka-li? In to si celo sam pri svojej kratkeji pameti v najetem listu Šang-haiskem priznal! Zato ti po vsej pravici in resnici očitamo, da si okolo viših mandarinov prosil miloščine ter je tudi našel; zato se jim sedaj sladkaš in klanjaš in želvinine čestitke naklanjaš — sovražnikom našega naroda. O ljuba nezavisnost, kje si doma? Pri mandarinu z devetirimi kitami v Na-ža-si gotovo ne. Amici, de vobis fabula narratur.

Po slabi družbi glava boli, pravi stara prislovica, jednako uplivajo na človeka, na narod slabi časopisi: spačijo mu vse mišljenje in čutje. Nikdo bi ne smel trpeti, da ta ali oni pisun na skrivnem kako reč prevrača in napak zavija, ali jo celo izmišlja ter svojim rojakom po časopisih laži za resnico prodaja ali mej njimi neumnosti širi. Sreča in blagor pa slava naroda zavisi od njegovega duševnega napredka. Ono počenjanje sleparskih in lačnih

časnikarjev pa zavira narodu duševni razvitek ter ga sili iz svetlobe nazaj v tmine. Razvitek ali pogin vsakega naroda, uči nas zgodovina, ravna se po tem, ali so mu osodo določevali najizobraženejši in najpoštenejši, s kratka najizvrstnejši možje ali pa le malopridneži in sploh možje nizke vrste. Že zato bi morali vsi poštenjaki in razumniki izmej lehkovernega občinstva spodrivati vse slabe in nepoštene časopise. V teh se najeti pisun hlina občinstvu, da je le lože prevari; za resnico, za pravi napredek mu nič ni, ampak le za vsakdanji kruhek, za ta se napenja dan in noč. Pač nanj je mislil zbadljivi Prati pisoč:

— — tu sudi
da capo a piè:
ma in grazia degli scudi
ti adatti a far — —

Hibe, razne hibe slovenskih časopisov, kot sprva rečeno, so me napeljale, da sem jel sestavljati te že predolge podlistke. Že na nekem drugem mestu sem govoril o uvodnih člankih, njih početku v francoskih novinah in njih razširjanji v časopisje drugih narodov. Uvodne članke prijavljajo tudi slovenski listi. In jeden izmej teh

slovenskih listov je očital parkrat „Slovenskemu Narodu“, da v svojih uvodnih člankih razpravlja irska in skandinavska vprašanja. Tine! ne zameri tega vprašanja tem plitvim pisunom, ki razen štirskega fízola in ameriškega špeha ne poznajo druge reči na svetu; sedanje svoje časnikarske dolžnosti se pa še ne zavedajo. Vsakemu časopisu, pred vsem pa dnevniku so primerni, potrebni uvodni članki. A uvodni članki v dnevniku se morajo bistveno ločiti od uvodnih člankov v časopisu, ki v tednu le jedenkrat ali k večjemu dvakrat izhaja. Zadnji ta časopis, če je dobro in pametno uredovan, razpravljajal bode v svojih uvodnih člankih le domače razmere, domača politična vprašanja. Dnevniku naloga sploh je obširnejša; pojasnovati ima svojim čitateljem ne le vsakdanje politično stanje naše domovine, ampak vsako imenitniše politično vprašanje na svetu. Prav primerno bi bilo, ko bi sedaj „Slovenec“ ali „Slovenski Narod“ v uvodnem članku slovenskemu čitateljstvu pojasnila razmerje mej Francozi in Kitajci glede na zamotano vprašanje v Zadnji Indiji. In prav je imel vselej

„Slovenski Narod“, da je sem ter tja obravnaval taka imenitna inostranska politična vprašanja, ki zanimajo vsakega izobraženega človeka. Naj se zaradi tega oni slovenski časopis še toliko ujeda — odpustite mu, saj ne ve, kaj dela; pesnik pravi:

„Črevlje sodi naj kopitar“.

Konci minolega stoletja občrtal je že Vodnik v predgovoru „Ljubljanskim Novicam“ imenitno nalogo slovenskemu časopisju:

Je kaša zavréla?

Al' pameti 'majo

Se trga kaj nit?

Po svetu kaj več,

Kaj sosed moj dela?

Al' druj'ga kaj znajo,

Sem prašati sit!

Ko hruške zgol peč'.

Od tega Novice

Ljubljanske pev'do.

Dnevnik, pravim slovenski dnevnik, se nikakor ne more in ne sme odtegovati svoje prave nalogi ter mora sedaj pa sedaj v svojih uvodnih člankih obravnavati razna imenitna politična vprašanja, ki se motajo ali rešujejo pri raznih naobrazenih evropskih in neevropskih narodih. Primerne in dobre uvodne članke spisovati za dnevnik pa je nekaj teže ko hruške peči. Žal, da nam sedaj še toli pomanjkuje spretnih moči za to nalogo! Da

bi bil dnevnik zmerom dobro preskrbljen, morali bi mu pomagati možje, ki se pečajo z javnimi razmerami, možje, ki opravljajo razna državna opravila, možje, ki zastopajo in vodijo razne stranke, pred vsem možje, ki se ravno ne žive pri uredniški mizi, ki se ravno ne preživljajo s časnikarskim peresom. Veliki in uplivni angleški listi „Daily News“, zlasti pa „Times“ in „Star“ so zadobili svojo veljavo ter jo tudi ohranjujejo, da jim možje pri raznovrstnih imenitnih opravilih in veljaki iz najvišjih krogov družbinskega življenja pošiljajo svoje članke. Ali zastonj ali za dobro plačilo, to vprašanje pustimo v strani, ker gmotne razmere slovenskega časopisja so pač take, da se prostovoljni sodelavec naših časopisov ne sme nadejati kakega plačila za svoje delovanje. Ravnajte se prvaki slovenski po izgledu angleških, francoskih in italijanskih veljakov. Naši državni in deželni poslanci so pač moralno zavezani, da bi sedaj pa sedaj poprijeli pero ter zlasti v slovenskih dnevnikih razpravljali najimenitnejša politična vprašanja in tako slovenskemu občinstvu pojasnovali načela, ki jih v javnem življenji

vodijo. A žal, da mej njimi ni vztrpnih, požrtvovalnih in delavnih moči, razen polnoličnega duhovnika, ki „Slovenca“ res redoma zaklada s svojimi doneski. Pa kaj! zaslužka tu ni, prazne slave tudi ne, ko bi se prvaki držali dosedanje navade, da bi svojih spisov ne podpisovali z lastno tvrdko. Takih člankov od zvedenih mož pa potrebujejo naši časopisi, dnevniki in tedniki. Ako pri dnevniku breme uvodnih člankov nosijo le jedne rame, ali če jih spisujeta redoma in neprestano tudi dva časnikarja, pretežavno delo je to za dalj časa: izpisariti se morata ter obnemoči, ker nemata časa, da bi nova politična vprašanja temeljito premišljevala ter za nje potrebnih podlog si poiskala in pridobljala. Zato so članki iz izpisanega peresa plitvi in razsodni čitatelj že po razmetanih vsakdanjih izrekih, po praznih besedah brez pravega pomena mahoma zapazi, da je moral biti spisan tolik in tolik članek, ki je na prvej strani časopisa določeni prostor zamašil. Manjka mu osebne sile, manjka mu jedrnatega jezika, ki ga piše mož doslednega globokega prepričanja pa trdne železne volje; manjka mu one oživljajoče moči, s katero nas vse naravno in zdravo

pridobiva. Bodimo odkritosrčni. Le redkoma se nahajajo pri našem časopisatelji združene vse one lastnosti, da more spisovati dobre politične uvodne članke. Spominam se oholega časnikarja, vsaj sam se za takega drži, ki se nasproti svojim prijateljem in znancem, celo proti mladim odvetnikom in beležnikom baha s svojo časnikarsko spretnostjo in politično izvedenostjo. Da bi svoje besede bolje podpr in samega sebe še nekaj bolj povzdignil, poudarja vsakemu, da je prečital vsega Voltairja in da še sedaj iz tega redoma zajema svojo modrost. Voltaire iz minolega stoletja pa denašnje časopisje, denašnje potrebe in razmere! Nevednežem nasproti se dela imenitnega ter se košati s svojo časnikarsko spretnostjo in politično zrelostjo, kateri pa v njegovem časopisu vsak razumnik kaj nizko ceni.

Temeljito in jedrnato, skratka dobre uvodne članke spisovati je silno težavno. Njih spisovatelju je pred vsem treba obširnih državoznanskih, zgodovinskih in statističnih vednostij, potem mora znati dobro pregledati in prav razumeti dejanske razmere javnega življenja; ko hitro se z rečenimi lastnostmi strinja še nekaj živahnega duha, bode dotičnik brez

posebne težave uzorni spisovatelj uvodnih člankov. Spretnemu člankopisatelju ni treba biti niti uradnik niti učitelj, niti odvetnik niti beležnik, kajti nobeno teh opravil mu ne podeluje prej zaznamenovanih lastnostij. Pri takem delu ne zadostuje, da kaka plitva uradniška duša brez vseh potrebnih vednostij oholo poudarja, mi jih lahko spisujemo, ker „smo od peresa“. Zato so pa članki teh „samoveščih“ ljudij od peresa tako plitvi in publi, večinoma le kup praznih besedij, res pravi pravcati sinovi njih očeta. Prej se je treba učiti, temeljito in obširno učiti, globoko premišljevati razmere in vprašanja političnega življenja narodov, s kratka, treba je znati nekaj več nego lešnike tretji in orehe robkati, potem lahko mirnega srca poprimemo pero ter rojakom pojasnujemo zamotana vprašanja sedanjega javnega življenja. Resno je sedanje javno življenje našega naroda, resno in trezno mora tudi vsak časopis — če je res glasilo narodovo — pretresati vsa naroda dotikajoča se vprašanja. Nespametnih in nevednih glumačev pa narodu ni treba v resnem časopisu. Najkoristneje bi bilo narodu, da bi za zmirom utihnil časopis, ki

„zdaj jezi se in priduša,
 ker ga nikdo ne posluša,
 ker ni abotnosti tak' debele,
 da bi v svoje je ne vzel predele;
 ker ni je sleparije tak' kosmate,
 tak' grde in robate,
 da bi lačenberger je ne zagovarjal,
 In svetu jo za resnico prestvarjal.

(„Škrat“ in „Brencelj“.)

O dopisih v slovenskih časopisih smo govorili že na drugem mestu toli obširno, da bi bilo odveč, tukaj znova jih poudarjati. Tukaj le omenimo jedno hibo, ki smo jo parkrat v dopisih zapazovali. Bile so to popolnem osebne, kaj odurne zadeve. Vsak pametni čitatelj bi jih bil prej iskal v kakej skrivnej, prepovedanej *chronique scandaleuse* nego v javnem slovenskem časopisu. Rimska „*acta diurna*“ neso smela nikdar kaj tacega prijavljati in sem od časa rimske oblasti minolo je mnogo stoletij, v katerih je tudi javna nravitost mnogo napredovala. Tej javnej nravitosti pa kar v zobe bijejo omenjeni dopisi polni osebnih umazanosti. To so res osebnosti, ki nemajo s stvarjo, z javnostjo, z javnim političnim življenjem nikakoršne

zaveze, nikakoršne dotike. Drugače je z očitno sleparijo in volkarijo; te nikakor, nikjer in nikdar ne moremo ločiti od sleparja in volka; zato je kaj nespametno, da se slepar in volk silita v javno življenje; narodu so taki ljudje v največo škodo in sramoto, zato se jih mora vselej braniti, ter jih v tmino in zatuhle kote zavračati, kjer bi imeli celo hvaležni biti ljudem, da jih ne tirajo v javnost. Prej omenjene besede pa nikakor ne zagovarjajo onih osebnih umazanostij, raznih človeških slabostij. Kdo je popolnem brez njih? Pisatelj tega podlistka je tudi v takih stvareh tako natančen, da bi (ko bi mu bilo mogoče) iz našega javnega življenja porinil vse one može, ki kažejo grde osobne madeže na sebi. A svet je privajen soditi milostljivejši ter prezirati take osebné napake, da svet celo zaupanje skazuje nekaterim osebno omadeževanim možem, ko hitro so v drugih stvareh res značajni in pošteni. Zato pravim, da je strahovito grdo, prav surovo v javnost, v časopise tirati take osebné napake, ki nimajo z javnim življenjem prav nič opraviti. Pri takih slučajih se nesem čudil toliko dopisnikom; čudil sem se tembolj urednikom dotičnih

novin, da so sprejemali osobne umazanosti v časopisne predele. Takta, takta je treba, (zlatega konja za dobro slovensko besedo)! Hvala Bogu, se ta grda hiba še ni toliko urinila v slovensko časopisje, mej širokoustnimi Nemci so jo vzgojili v posebno stroko, rekše „Revolverpresse“; mi Slovenci še primerneга izraza za to nemamo; tem izobraženim Nemcem, ki so pri vseh narodih vso inteligenco in ves kapital v zakup vzeli, pa še „revolverpresse“ ni zadostovala in v državnem zboru jim je neki poslanec ustvaril „Kanonenpresse“, ki si v velikej meri polni žep z onimi osebnimi umazanostmi.

Pohujšanje sicer mora biti, a gorje tistemu, ki pohujšanje daje; bolje bi bilo, da — — pravi sv. pismo. Zato ne moremo dosta ostro obsoditi nemarnega in nevestnega pisatelja in ureditelja, ki take grde umazanosti, take osebne slabosti in napake po časopisih občinstvu prijavljata. S takimi stvarmi se v političnem življenji ne dokaže ničesar, le svet se pohujšuje, zlasti mladina, jedina nada boljše naše bodočnosti, da se izrazim z besedami preslavnega Lamartina. S takimi osebnimi na-

padi časnikar nameruje pokončati le osobo nasprot-nega mu politika; nikakor mu pa ni spodkopal nje-govih morebiti kaj zdravih političnih načel, političnih načel, ki jih morebiti odobruje večina skupnega na-roda. S takim umazanim orožjem bojevati se zoper političnega nasprotnika, je tudi kaj nepošteno, je prav hudičevo za vsakega časnikarja, ker vsak pa-metni človek sprevidi, da se nasprotnik z enakim orožjem v časopisu braniti ne more, ali tudi braniti neče. In ko bi se hotel, kam bi zašlo slovensko časopisje? Odgovor temu vprašanju radi prepuščamo slovenskemu čitateljstvu. Zato bi imela biti ured-niku vsakega slovenskega lista sveta dolžnost, da bi vse take stvari, ki količkaj cikajo na osebne človeške slabosti, krepko in dosledno zavračal iz predalov svojih novin. Zasledoval sem tudi, da za tako umazano orožje grabijo le nesramne šleve in oholi publeži, ki ne poznajo drugih pametnih raz-logov, s katertmi bi svojega protivnika v kozji rog uganjali; le redkoma politična strast nekatere bolj plitve pisatelje toliko zaslepi, da kot besneži ma-hajo okoli sebe ter udrihajo tudi s prej zaznameno-vanim umazanim orožjem. Razumni čitatelji in raz-

sodni politiki na prvi hip spoznajo to ničevo bojevanje, ki pa npravitosti skupnega naroda silno škoduje; spodjeda mu zaupanje v vse svoje voditelje. Prav zlobni, prav — — — a zadosti, ker vem, g. urednik, da mi bodele že tako prečrtali zadnje ostre besede, ter me pri bodoči tihi maši znova karali, da imam „tako neusmiljeno grozno pero“. Naj le sega vsaka beseda do kosti; moj namen je pač pokazati razne hibe v našem časopisji in že začetkom sem poudarjal, da se ne bodem sladkal in lizal nobenemu časnikarju. Kdor pa hoče hibe nase obračati, po volji naj mu bode. Pomisli naj, kako imenitna stvar je narodu njegovo časopisje, kako sveta stvar mu je in „sveti stvari, pravi pesnik, sveto služimo!“

Že večkrat sem omenil, kako raznovrstne stvari obravnavajo po novinah njih dopisi in uvodni članki, v obče pa so jim glavni predmet politične in družbinske razmere. Nemam toliko prostora, da bi tukaj naštel vse posamične predmete, ki so se le zadnjih 15 let v uvodnih člankih in dopisih slovenskih časopisov vrstili, menjavali in ponavljali. Nezavisnim listom je pri do-

ločbah državnega zakona in pri napetih političnih razmerah (kot so na pr. ravno sedanje razmere pri nas v Ljubljani in sploh naše sedanje razmere na Kranjskem) silno težavno vsestransko in povoljno izvrševati svojo nalogo. Tu ne mislim na napete sile, ki delujejo pri nasprotujočih strankah. Boj je življenje sem že jedenkrat poudarjal, in ta boj, mej strankami bojevan v zmernih mejah, nika-
 kor ne škoduje narodovemu razvitku. Vse drugače pa mora o tem boji soditi vsak trezni politik, ko vidi in neprestano zapazuje, da se vsemogočna vlada utika mej stranki, da je jedno stranko pridobila za se, da je glasilo iste stranke, ki ima pobijati načela „Slovenskega Naroda“. Gospoda, to ni več enakomeren boj mej naravnima, narodnima strankama, to ni več pošten boj, ki zmerom in povsodi uri in čili narodove moči ter se zmirom in povsodi končuje s porazumljenjem dotičnih strank; kajti v boji se okrešajo vsi skrajni ogli in vsi ostri robovi; nazadnje se prepričati stranki, da obe hrepeniti po istej svrhi, le da ste do njega hiteli po nekaj različnih potih. Ta boj — in pisatelj teh vrstic ga

sodi tako nasebno, kot ga sodi blaženi Miroslav o zadnjem listu iz Olimpa — ni jednakomeren; vlada ga je nam usilila v največo škodo narodnej stvari. Ta boj je — le pokrižajte se cigovmigovci „Slovenčevi“ — pravi Darwinov „struggle of life“. Pohrustati hočete „Slovenski Narod“, zato celo po raznih zavodih (na pr. po duhovenskih semeniških) prepovedujete odraslim mladeničem, mladim možem naročati se na rečeni časopis! In ko bi ga tudi uničili, kar se pa ne bode zgodilo, če Bog da in sreča junaška! kaj bi imela konservativna stranka od tega? Le vlada se bi vam smejala, ker ste se dali jej tako za nos voditi. Narod, ne tiskani, ampak stiskani slovenski narod, bi pa vsled tega trpel največo škodo. Vi le hlapčujete, gospodujejo vam drugi. Gospod urednik, ne mislite, da sem zgrešil svoj pot. Nikakor ne. Z rečenim hotel sem čitateljem le pokazati neznan jim neovrgljivi faktum, potem pa v velikih potezah naslikati naše sedanje, kaj napeto politično stanje, v katero so nas par ordre du grand mufti zatirali toliko kratkovidni in nepremišljeni, kolikor upogljivi narodni poslanci. Doslednosti, pre-

mišljene doslednosi manjka, a taka doslednost ni trmoglavost! In glasoviti Cavour je rekel: „La plus mauvaise des chambres est encore préférable à la plus brillante des antichambres“.

Napeto sedanje politično stanje sredi toliko tlačnega naroda vznemirja pravega nezavisnega narodnjaka, vznemirja pa posebno nezavisnega časnikarja (kukovice se nagloma udajo vsemu, karkoli jim nese!) ter mu pri njegovem delovanju dela tisoč in tisoč zaprek. Svojega prepričanja ne more zatajiti, od druge strani pa ga žene sveta dolžnost, da narodu v časopisih pojasnuje pravo stanje, da narod svari pred zanjkami, katere mu vsemogočna vlada s pomočjo kratkovidnih prvakov nastavlja. Če se narodni, nezavisni časnikar v takih žalostnih razmerah neče ravnati po prej navedenih besedah razupitega Fouchéa, ter neče svojih misel skrivati pod neprimernimi besedami, mora s svojimi uvodnimi članki in dopisi biti v neprestanem nasprotju z državnim pravdnikom. In temu je na razpolaganje cela kopica nevarnih paragrafov kazenskega zakona in dolga vrsta dvoumnih besed, po

katerih poprijema časnikarja, ko hitro ta odkritosrčno govori k narodu, ter pogumno in vestno trga zvijaške spletke, katere imajo narod v pogubo in sramoto zapeljati. V takih razmerah je še najmanjša nesreča, če neizprosljivi državni pravdnik zgrabi zločinski list ter zapečati ves stavek, da se kočljivi dopis ali uvodni članek ne more širiti mej narodom. to je spisovatelju najbolj neljubo, ker ne spisuje svojih člankov za državnega pravdnika, ampak za svoj narod. Kako se pa počuti urednik zaseženega lista v takem slučaju, tukaj ne bodem poudarjal, ker bi mi vi, gospod urednik, gotovo prečrtali dotične besede. Premeteni časnikarji v takih napetih razmerah delajo, kar je pisatelj tega podlistka že delal leta in leta. Preostre sestavke — članke in dopise — je pošiljal ven iz dežele v druge liste, celo v nam prijazne nemške liste („Politik“ in „Tribüne“); po tem potu so priromali nazaj v naše središče, kjer so jih slovenski listi lahko ponatisnili le z golim pristavkom ali pa osoljenim uvodom, da ta in ta časopis je prinesel sledeči sestavek. Tako se tudi po ovinkih pride do naroda ter mu lahko glasno in odkritosrčno razlaga najbolj zamotano

vprašanje, najbolj napete razmere. Čudno je pri tem le to, da državna pravdnika v Beči in Ljubljani imata toli različno mero. Razmere, razmere so temu krive! Te skrivnosti pa nesem odkril za našega državnega pravdnika in nadejam se, da mu bode pri presojevanji slovenskih časopisov tudi v bodoče veljala dosedanja navada: kar je v Pragi in Beči dovoljeno, pač v Ljubljani ne more biti prepovedano. In hvala Bogu, toli pristanski pa naši državni pravdniki še neso, da bi se ravnali po latinski prislovice: *quod licet Jovi, non licet bovi*. Ona premetenost časnikarju napravljaja le nekaj več dela, navadno se mu to podvoji, napravljaja mu pa tudi nekaj troškov. A teh se ne sme strašiti vešč narodnjak.

Če prav pomislimo pravo nalogo vsemu časopisji, čudili se bomo tolikej ostrosti kazenskega zakona in državnega pravdnika nasproti časopisom. Nezavisen časopis je pač le glasilo skupnega naroda; narod se ne bode dal tako hitro ugnati v kozji rog, če prav mu surova sila vsemogočne države ugonobi tako glasilo. Neupogljiv narod si bode vselej napravil novo in nezavisno glasilo, skozi

katero se ima razlegati nepopačeni njegov glas. Vlada bi morala povsodi in zmirom preganjati le zavisne in kupljive časopise, ker le ti trosijo laži in zmote mej narod. Vidim, vidim vas, gosp. urednik, da se mi pri zadnjem stavku smebljate ter me zavračate na glasovitega Münchhausna v blatu! A namen ne posvečuje sredstev, če prav so „Zavitarji“ trdili ravno nasprotno. Najbrže se pri sedanjem osodepolnem političnem boji vladni privrženci ravnajo po tem razupitem gaslu očetov Jezuitov. A pri tem delu so obžalovati tem bolj, ker tudi njih namen ni pošten, ni narodu na korist.

Prav neprimerna, prav nenaravna — po nra-
nem pravu nikakor ne opravičena je tolika ostrost
kazenskega zakonika nasproti nezavisnemu,
vestnemu časopisu. Saj tak časopis pri-
javlja le, kar skupni narod misli in želi, kar na-
roda pravi prijatelji, njegovi najbližnji in najodkriti-
srčniši nezavisni in nesebični voditelji mislijo in želé.
„Knjige, listi, — pravi Voltaire, — neso sveta
prestvarili, ampak prestvarili so ga možje. Trobente
še nikdar v nobenem boji neso premagale in podrle
neso nobenega ozidja, — razen ozidja mesta Je-

riho, (pristavlja drzni zbadljivec). Zato 'se zmirom čudim onej pretiranej ostrosti kazenskega zakonika (večinoma toliko raztegljivega in dvoumnega), ki sedaj pa sedaj zasega nevšečne mu liste, sedaj pa sedaj jih kaznuje z večo ali manjšo denarno globo in sedaj pa sedaj njih urednike ali njih odgovorne izdajatelje kaznuje z daljšim ali krajšim zaporom. Pokojni Miroslav in Levstik sta nekdam to pokusila, pozneje pa drugi za njima, noter do „Brenčelja“ in Haderlapa (a ta sedaj sedi zaradi osebnega napada, ko sta blaženi Miroslav in Levstik sedela zaradi kaj nedolžnega političnega razmišljanja v izglednem „Napreji“, ki je pa toliko bodlo tedanjo ustavoversko vlado). Koliko so pa ono dobo trpeli češki časnikarji, oglasila je praška „Politik“ že parkrat urbi et orbi. Založnine so bili zapadli več stotisoč goldinarjev in časnikarji skup so bili obsojeni v več stotin let dolgi zapor! Na vse strani je občudovanja vreden ta jekleni češki narod. Nikdar se ni ravnal po volji vlade, ampak vselej se je vlada ravnala po volji naroda; a pri tem so ga neprestano vodili najbolj izvedeni, najbolj delavni, najbolj požrto-

valni in najbolj neupogljivi veljaki. To jedino je bilo in je zdravo naravno razmerje. Slovenci, posnemajmo brate Čehove! da bodoči „Škrat“ ne bode nas z nova in po vsej resnici in pravici pikal z onimi besedami v „Orpheus in der Unterwelt“:

„Wir Griechen
Wir kriechen.“

Ostre določbe kazenskega zakonika so porodile neko posebno prikazen v časopisji, ne le v slovenskem, ampak tudi v časopisji vseh avstrijskih narodov in v inostranski Nemčiji. Ako se pri istej osebi ponavlja zločinstvo, zadene zločinca zmerom večja, hujša kazen. Zato so istiniti, a že večkrat obsojeni uredniki ali izdajatelji pred svetom na videz izročili časopis kakemu sodelavcu, ki je pred sodiščem tudi lahko prisegel, da krivega ali kazni vrednega članka in dopisa pred natisom čital ni; in vsled tega je bil milejše kaznovan. Ko so se pred sodiščem tako zvrstili vsi sodelavci, potem si je istiniti ureditelj ali izdajatelj najel kakega drugega človeka, ki je formalno prevzel vso odgovornost od časopisa. Ti najeti kazenski (postavni) uredniki včasih niso imeli pri listu drugega opravila, kakor, da ga kot

odgovorni uredniki podpisujejo. Čitatelj precej sprevidi, da je istiniti ureditelj in izdajatelj takega človeka najel le za to, da mu pred sodiščem naklada vso odgovornost, — da mu, — če je obsojen, presedi toliko dni, mesecev ali let v zaporu. Da je za ves ta čas taka tiha oseba primerno (kot osebna pogodba določuje) odškodovana, pač ni treba tukaj izrečno poudarjati. Zapora boji se vsak, časnikar zlasti nezavisni, za svoj poklic navdušeni časnikar pa tem bolj, ker javnost in osebna svoboda ste oni živelj, v katerem jedino se časnikar more primerno gibati in razvijati. Zato se časopisi že večkrat tako ustanovljajo, da formalno odgovornost, odgovorno uredništvo in izdajateljstvo prevzame nepomenljiv človek, ki najbrž še nikdar na kaj takega mislil ni; svoje odgovornosti, svoje dolžnosti se redkoma živo zaveda, navadno pa le malo ali pa prav nič. Ali je treba za to izgledov? Čitatelj jih obilo nahaja že pri slovenskih političnih časopisih. Kdor ne pozna oseb, spominjala ga je na rečeno razmerje vsaj zadnja sodnijska obravnava proti Mariborskemu toli vrlemu „Slov. Gospodarju“.

Po zakonu imajo uredniki in izdajatelji časopisov popolno formalno pravico tako delati in pisa-

telj tega podlistka jih mora celo pohvaliti, da tako delajo, da tako skrbno odtegujejo svojo osebo kazenskemu zakonu. Bog varuj nas Slovence, ko bi pravi uredniki in izdajatelji naših dveh dnevnikov („Slovenskega Naroda“ in „Slovenca“) „Slovenskega Gospodarja“, „Mira“ v Celovci in „Soče“ v Gorici svojo osebo nastavljali ostrim paragrafom kazenskega zakonika. Le prehitro bi ti listi ne imeli dobrih urednikov; — in slovenski naš narod je majhen, ter le malo po malo iz sebe vzreja spretne in pogumne časnikarje, — listi sami bi potem trpeli, mnogo bi jih moralo sedaj pa sedaj celo prenehati — in tlačeni slovenski narod bi vsled tega imel največ škode.

Ali je treba še pristavljati, da so neizprosljivi ostrosti državnega pravdnika najbolj nastavljeni časopisi, ki vsemogočni vladi nasprotujejo. Naj bodo še tako opasni, odtegovali se bodo le težko kazenskemu zakonu, ko hitro svoje nezavisno prepričanje, prepričanje svoje vladi nasprotujoče stranke odkritosrčno izražujejo in po listih mej narod širiti nameravajo. Težko ti je brcati proti ostnu, pravi že sv. pismo. In vendar je prava in jedina naloga

nezavisnemu časnikarju, kljubovati vsem nevarnostim ter pravico in resnico, — naj ta še bolj kolje v oči — pred svojim narodom poudarjati, pobijati pa laži in zvijače, naj se te kažejo v še tako nališpani, slepljivi podobi. A nezavisni časnikarji! zapomnimo si besede imenitnega Francoza Mézières, ki pravi: „*Préférer la défaite aux capitulations de conscience, les sacrifices de fortune aux sacrifices d'opinion, voilà le véritable signe de la probité politique*“. Mož je pač mislil na sedanje naše politične razmere v središči bodoče Slovenije! Rojaki, ravnajmo se po njih! Kdor bi rad poslovenil navedene prelepe, toliko pomenljive besede, naj se le zateče k našemu Demostenu; — kaj Demosten — — —! Pravega Demostena najlepša lastnost je bila njegova je-klena značajnost, njegova neizprosljiva, neupogljiva doslednost noter do zadnjega izdihljeja v Poseidonovem svetišči v Kalauriji. Vsaj takega nam slikajo vsi zgodopisci, starodavni in sedanji (noter do Rankea); a učeni naši zgodovinarji vedó to bolje nego neuki pisatelj tega podlistka. Le škoda, da se ta učeni zgodovinar sam nikakor ne ravna po načelih uzornih takih zgodovinskih možakov!

To odtegovanje istinitega urednika in izdajatelja pretečemu mu kazenskemu zakonu je gotovo nenaravno in neprimerno. A kako v okom priti tej hibi? Določbe kazenskega zakonika se pač ne dajo poostriti ne na to, niti na ono stran. Vsako tako poostrenje bi škodilo občenemu napredku, škodilo bi narodnemu časopisju in po tem skupnemu narodu. Tukaj se pomoč kaže le v tem, da bi se odpravile vse ostrosti kazenskega zakona nasproti časopisom, ko hitro ti napadajo in pobijajo le načela ter namere in naredbe državne ali deželne vlade in raznih podrejenih jej državnih gosposk. Državna vlada z vsemi gosposkami se bi morala odpovedati načelu nezmotljivosti, katerega si prav po nepotrebnem in nevrednem lasti. V ustavni državi se to izmišljeno načelo tako ne da ohraniti — nasproti državnemu zboru, nasproti izvoljenim zastopnikom v državo zedinjenih narodov. Še manj se pa more to načelo ohraniti v dejanskem ustavnem življenji. Za boga! kako so se menjavale namere in naredbe pa tudi načela državne vlade le sem od leta 1860, ko je bila proglašena cesarjeva diploma. A tukaj ni mesto za to nadaljno in nadrobno

raziskavanje. Vsak razumnik mi bode rad pritegnil, da je rečena ostrost kazenskega zakonika popolnem odveč, da je škodljiva nasproti časopisom, če kažejo na hibe in napake državne vlade in njenih gosposk, če kažejo na pota, od vladnih potov različna, po katerih se bi to ali ono lažje doseglo. Nobeden pač s tem ne zlorabi časopisja. Če se pa motijo vladi nasprotujoči časopisi, naj jim državna in deželna vlada dokaže te pomote, naj jim pokaže pravo čisto resnico. Za to ima pač vlada svoje uradne in napol-uradne (oficijozne) časopise in vsa prej našteta sredstva, s katerimi bolj ali menj upliva na časopisje. Z razumnimi razlogi naj državna vlada nasprotujočim listom zamaši usta, tako da nanje ne bodo vedeli ničesa odgovoriti. In resnica ima zmeraj in vselej toliko veljave in naravne sile v sebi, da se jej tudi nasprotujoči strastni listi dolgo odtegovali ne bodo.

Rečenim besedam bode rad pritrdil vsak, ki je le zadnjih 25 let nekaj natančneje opazoval slovenske in neslovenske časopise. Zarad česar so toli trpeli slovenski časopisi? Le zato, ker neso hoteli priznavati one nenaravne sisteme, ki je sedaj po

tem sedaj po onem potu imela ugonobiti narod slovenski. Potegovali so se za obstanek naroda, za njegovo pravno pravo nasproti državnemu in nemčurskemu nasilstvu. Ali je kdo zapazoval tako preganjanje časopisov, tako njih zatiranje: zaseganje, obsojanje, ugrabljenje njih založnine, zapiranje njih urednikov, izdajateljev in raznih sodelavcev, ko ste se razni slovenski stranki mej seboj razprli in sem ter tja strastno pobijali v njunih glasilih? To so res boji z uma svitlim mečem: vse se je pomirilo, resnica se je nazadnje zmirom prikazala, — če prav je je vsaka stranka časih za se le malo imela. In v neko tako razmerje se bi morala postaviti vlada nasproti časopisju. Potem bi ponehalo preganjanje časopisov zaradi političnih, navadno nepomenljivih prestopkov. Da je to mogoče, priča nam je časopisje angleško, francosko, italijansko, belgijsko, švedsko, norveško in ameriško v Zjedinjenih državah. In kdo bi drznil se trditi, da toli uplivno časopisje v naštetih državah zlorabi ustavno priznano mu svobodo ali spodjeda podlage državnega obstanka? Ko hitro se bi zgodilo to, odtegovali se ne bi istiniti ureditelji in izdajatelji naših časopisov postavni od-

govornosti. Potem bi iz naših časopisov izginila prej zaznamovana čudovita prikazen, katere minolost ni poznala, ter je tudi bodočnost nikdar videla ne bode. Časopis bi potem zagovarjali istiniti uredniki, ne pa figuranti, ki časih komaj čitati znajo.

Kdor se po tem ali drugem potu uriva v javno življenje, kdor deluje v javnih političnih razmerah, ta se ne sme in ne more odtegovati nobenej kritiki. Njegova oseba se pogostem ne da ločiti od načel, katera v javnem življenji zastopa, od naredb, katere v javnem življenji ustanovlja in brani. Vse drugače, kot smo na nekem prejšnjem mestu izrečno poudarjali, je to pri zasebniku, ki se ne uriva v javno življenje. Nikdo nema pravice v časopis tirati njegovega imena, njegove osebe, njegove dobre ali slabe lastnosti. Kdor z ozirom na zasebnika dela drugače, dela nepošteno, dela sleparsko. N. pr. kaj je komu mari za brezimnega pisatelja tega podlistka? Komur podlistek ni povseč, pobija naj njega napake in zmote; če mu to ni zadosti, išče naj pred sodiščem ali po tem in tem paragrafu tiskovnega zakonika svojo dozdevno pravico. Na četrti strani časopisa stoji pač izrečno zapisan odgovorni njegov

urednik. A pri nas Slovencih so ljudje že tako malenkostni (da se huje ne izrazim), da pri vsakej kočljivej, nekoliko ostrej stvari le prašajo: **kdo** je pisal, ne pa **kaj** in **kako** je pisal? Zapazoval sem tudi, da ono prvo kaj neumno, navadno tudi zlobno vprašanje („kdo je pisal?") stavljajo le neizobraženi in hudobni ljudje, nespretni ali pa kupljeni časnikarji in dopisniki, katere vest peče, kateri se bojé, da bi njih sleparije in umazanosti ne prišle na dan. Stražijo neznanega jim pisatelja, ali ga pa skušajo naravnost ovaditi državni gosposki, če ima brezimni pisatelj opraviti s kako državno službo. Tako ravnanje je nevestno, nepošteno; tako ravnanje je perfidno (zlatega konja za primerni slovenski izraz, ker rečeni tuji izraz najbolj znači one malenkostne časnikarje in one zlobne ovaduhe, ki semtertja po slovenskih novinah brkljajo). Ali je dovolj jasno povedano? — Vesten časnikar se bo vestno ogibal vseh osobnostij, ki nemajo z javnim, političnim življenjem nič opraviti. Primoran pa je vesten časnikar pobijati sleparja in volka, ki se na gmotno ali нравno škodo narodu uriva v javno življenje. Smešno — ne, ne huje nego

smešno, prav sleparsko je, če zasačeni slepar potem preti vestnemu časnikarju s tožbo pred sodiščem. Ko bi po takem pretenji vestnemu časnikarju srce ušlo v hlače, pač bi lahko rogovili sleparji po svetu — vsakemu narodu v največo škodo in sramoto. Še huje pa je, če nevestni ali kupljeni ali nevedni in strastni časnikar potegne z odkritim sleparjem, ter ga zagovarja in lepša ali celó nedolžnega dela pred občinstvom. Tudi za tako počenjanje v časopisu, za tako sleparjenje občinstva Slovenci nemajo primernega, dovolj ostrega izraza. Navihani slepar v svojej predrznej nesramnosti le preti in straši, ker misli, da se bode vsak dal prestrašiti. Da pa nikdar tožil ne bode, toliko prebrisan je svetu odkriti slepar že, dobro vedoč, da pred sodiščem njegova sleparija ne bode postala pravica in resnica. Zato podlistkar neprestano poudarja, da vsakemu časnikarju najimenitniša lastnost je poštenost in vestnost. Poštenost in vestnost ga pri njegovem trudapolnem in kočljivem delovanji neprestano braniti pred sleparijo in zvijačo, pred lažjo in škodo. H koncu naj pristavim le še neko načelo: Kdor po nepotrebnem pred sodiščem išče časti, ta je gotovo nikdar dosti

ali nič imel ni, in je tudi nikdar dosta imel ne bode. Vse rečene stavke bi morali slovenski časnikarji z zlatimi črkami zapisati na desko, ter jo pred pisalno mizo obesiti, da bi jih zmerom spominjale njih uzvišenega a težavnega poklica.

Dosedanji podlistki so se že raztegnili toliko čez sprva namenjeno jim mero, da se podlistkar res boji dalje nadlegovati potrpežljivost in prizanesljivost častitih čitateljev „Slovenskega Naroda“. Sedaj bi imel govoriti še o drugih predelih slovenskih časopisov. Vsi, dnevniki in tedniki, nam podajajo politične „razgled“ in „pregled“ raznih razmer v avstrijskih in inostranskih deželah in državah. Mnogo bi imel povedati o teh političnih razgledih in pregledih, kako se pri nas v Slovencih sestavljajo in zlasti kako bi se imeli sestavljati, da bi zares ustrezali svojim namenom, radovednemu in ukaželjnemu občinstvu. Zlasti v nekaterih listih so tako uborni ne na besedah, ampak na duhu, politični razsodnosti in zvedenosti, da je le škoda za papir, na katerem se ponatiskujejo. V obče pa ti politični pregledi in razgledi — vsaj po mojih mislih — najočitnejše kažejo našo politično revščino,

preveliko pomanjkanje zvedenih, spretnih in razsodnih delavcev v uredništvih slovenskih časopisov. Hudo se moti, kdor misli, da je kaj lahka stvar sestavljati kratke pa jasne temeljite in jedrnate preglede. A zadovoljni bodimo ž njih dosedanjimi izdelki, ker pri malenkostnih, zlasti gmotnih razmerah malega našega naroda ne moremo hraniti v uradniški kuhinji spretnejših močij, ki bi snovale in izdelovale gradivo za imenovani predel v naših časopisih. Zato pa pisatelj o tej stvari neče zapisati niti jedne žale besede, ker je bolj kot kateri koli časnikar ali urednik slovenski prepričan, da sedaj se zaznamenovane napake ne dajo odpraviti. Zabavljati pa ni namen tem podlistkom, namen jim je le kazati hibe v slovenskih časopisih, zlasti take, ki se lahko nemudoma odstranijo.

Listi celega sveta, po takem tudi slovenski prijavljajo v predzadnjem uredniškem predalu razne drobnosti, domače stvari in vesti. Te po vsej njih različenosti tukaj naštevati, je nemogoče. Naznanja se prihod in odhod imenitnih in časih tudi neimenitnih oseb in njih proslavljanje. Razne rodovinske dogodbe: zaroke in poroke, prve,

srebrne in zlate, rojstvo raznih otrok, ki se celo po spolu ločijo, ter za bodoče službe in stanove posvečujejo. Dalje razno početje razveseljevanje in lenuhanje pa tudi umretje tako zvanih modrokrvnih oseb, zlasti moškega spola. Njih love divjih živalij, njih jahanje in dirjanje in kar je drugih takih mič-nih in ničevih stvari plemenite visoke in nizke gospode. Skoro brezizjemno so strahovite neumnosti, a očitne, žive priče mej ljudstvom še toli razširjenega bizantinizma (zatega konja za primerni slovenski izraz). Podlistkarja — in upam vsakega nekaj globokeje mislečega izobraženca — take od dne do dne ponavljajoče se drobne novice najbolj še spominjajo na žalostne stanovske razmere v minolih stoletjih; izraz so mu onega hlapčevskega duha, katerega je mala peščica navadno najbolj zavrženih ljudi nekdanj z železno silo urivala trpinčenemu človeškemu rodu. A navada je železna srajca. Vsi misleči izobraženi časniki slovenski bodo radi pritegnili izrečenim besedam, v svojih listih pa bodo po starem navajali one neumne novice, ki narod v obče le malo zanimajo, koristijo mu pa prav nič; da časih mu celo škodujejo in ga k lenobi zapelju-

jejo, izbujajo mu zavidnost in gnjev pa nezadovoljnost z lastnim stanom, vsekakor mu uničujejo oni dragi čas, ko čita take ničeve drobtinice.

Dalje se v tem predalu navajajo dela imenitnih mož, ki človeški družbi po tem ali onem potu več ali manj koristijo, potem odločujoči dogodki iz njih zanimljivega življenja, njih preseljevanje v druge kraje ali pa v večnost. Prostor temu predale mašé nadalje oglasi in razglasi pa vabila raznovrstnih narodnih in nenarodnih društev; poročila o njih sejah, volitvah in sklepih, o njih veselicah in nesrečah. Vsekakor so to društvom kaj koristne novice, že zato, ker se po njih ljudje bolj zanimajo za dotična društva. Pogostem se tudi poroča o raznih shodih in taborih, zlasti o volilnih shodih in o shodih volilcev, katere sklicujejo občinski odborniki, deželni in državni poslanci. V teh poročilih, če bolj obširnih, se časih razpravljajo politična načela, ali se zagovarjajo ali pa odbijajo in pobijajo. Vsekakor bi se taka obširna poročila morala izločiti iz tega predala, ker so mu neprimerna.

Potem nahajamo v tem predalu razne srečne in nesrečne dogodke, samoumore, rešitve iz vode,

ognja, izpod koles na cestah in železnicah itd., večje ali manjše požare, povodnji, zločine in druge posebne dogodke, ki časih le malo zanimajo občno čitateljstvo. Če ni dovolj takega gradiva, maši mučeni urednik zevajoče luknje z raznimi anekdotami, izmišljenimi ali resničnimi drobnimi povesticami; za ta namen sega tudi rad po izrekih veljavnih mož. Že dolgo časa se na tem mestu bolj ali manj obširno prijavljajo razni dogodki pred sodiščem. Časih se poročajo kratko, sem ter tja tudi zelo na dolgo zvršeni zločini in sodne preiskave in razprave o njih. K sreči se v slovenskih novinah doslej še malo obdeluje ta rodovitna stroka lačnih pismoukov. Le časih zabrede tu sem kako obširnejše poročilo o kaj umazanih, nenravitih stvareh, katere bi v kakej skrivnej ali prepovedanej „*chronique scandaleuse*“ prej iskali kot v javnem časopisu. Pisatelj je že jedenkrat v nekem drugem slovenskem listu obširnejše pisal o tem predmetu ter ondu priporočal, naj bi slovenski časopisi take sodne obravnave popolnem opuščali. S takimi poročili se kvari le občno nrvitost. Dobro, mislim, narodu koristno bi bilo, da bi se v naših novinah ne navajali, zlasti obširno ne

navajali vsi hudi nečloveški (grozoviti) zločini in taka hudodelstva, pri katerih je hudodelnik kazal neko posebno nezaslišano prekanjenost. S takimi poročili se narod ne izobražuje, še manj se mu pa blaži srce. Roman je rodil Francesconia v Beči, Francesconi (poročilo o njem) je rodil Slabbea (ali kako se je že zval oni zločinec v Berolinu) in ta je rodil zadnjič jednak le še bolj premeten zločin v Marseilleu, kjer še neso zasačili krvoločnih tolovajev. Taka poročila le pačijo, pohujšujejo narod; taka poročila so prava kuga, ki narodu polagoma okuži naravno blago srce ter mej njim širi zlobnost.

Če pa primanjkuje še takega gradiva, pomaga si malomarni in nespretni urednik po drugej poti. Stavcu, prav za prav onemu možu, ki ga časnikarji in tiskarji zovejo „metteur en pages“ (ti vražni Francozje toliko izobraženim Nemcem ne privoščijo domačega izraza! „nadzornik ali ureditelj stavka“) ukaže, naj razstavi posamične odstavke po tri prste vsaksebi ali pa še bolj ter naj to praznino maší in lepša s črticami ali trojnimi zvezdicami. Tak časnikar res misli, da je pri časopisu papir glavna stvar. Ker je časih pri takem časopisu še papir silno slab

in grd, tisk ves zamazan in mali zadržaj le malo vreden, bilo bi res bolje, da bi se tak časopis ne tiskal. Gola potrata denarjev, dela in časa od cunjarjev navzgor do tiskarja! Kateri slovenski list je tako ravnal, omenil sem že v zgodovinskem pregledu naših časopisov. Prav isti list je, katerega urednika tako malo poznata svojo pravo nalogo, da se v svojej zlobnosti in slepej strasti razne stvari kar izmišljata, podtikata njima neugodnim osobam ter ž njimi prazne luknje mašita. To je časnikarsko delovanje!!

Vse te drobne vesti v časopisih ugajajo veliki večini čitajočega občinstva, ne le po Slovenskem, ampak po vseh deželah in mej vsemi narodi. Strežejo nikdar nenasitljivej radovednosti. Tako je bilo, kot učeni zgodovinarji kažejo, že pri starodavnih Rimljanih. Njih „acta diurna“ so zlasti za dobe cesarjev posebno rada in obilo prijavljala take malenkosti, po katerih so, kot rečeno, Rimljani (in urbe sermonum avida) posebno hlastno segali. Temu se ni čuditi, ker so politične stvari v njih bile kaj suhoparne (cesarski ukazi, starešinski sklepi in druge uradne naredbe) ali pa le malo mične, ker so ostri

nadzorniki prepovedovali in iz njih odstranjevali vse, kar koli bi bilo gojilo in dražilo politično mišljenje in gibanje. Zato so morali le na kratko poročati o o raznih samostalnih nasvetih in govorih v starešinstvu; obširnejše le takrat, ko so ti govori posebno godili sistemi samovoljne vlade. Na to pač misli Plinij mlajši v svojej pohvalnici („panegiricus“). In tako so ravnali pozneje časopisi novega časa do današnjega dne.

Založniku ali izdajatelju je posebno mari za take drobne novice, ki pred vsem ugajajo občinstvu in je vabijo k obilnemu naročevanju; po tem ravno se polni žep njegov. Zato založniki lista, pravi denarni podjetniki vse store, da je njih list zmirom dobro založen z najnovejšimi drobnimi vestmi. Veliki časopisi v velikih mestih imajo za ta namen mnogo-brojno kopo raznovrstnih ljudij, ki jim take drobne stvari, časih zanimljive, časih pa popolnem nepotrebne in ničeve, znašajo od vseh strani. V tem oziru so v obče znani angležki „Penny a liners“, katero ime so tudi pri družih narodih dobili jednaki tekači in poizvedovalci. Ti „Penny a liners“ nemajo določenega stalnega plačila, ampak to se jim

od dne do dne ali od tedna do tedna odmerja po veči ali manjši množini skup znesenih novic. Meji temi neso le razni krajni dogodki (umori, samoumori, tatvine in druga hudodelstva, požari, razne nesreče in kar je one prej zazmenovane sodrge), ampak tudi krajša ali daljša poročila o obravnavah nižjih sodišč, zlasti policijskih sodišč. Za obravnave pri višjih sodiščih pa imajo veliki časopisi posebne poročevalce, zlasti mlade pravnike. Po gostem, da navadno se godi, da ti tekači in poizvedovalci ne služijo le jednemu časopisu, ampak več časopisom. V odstavku o kamnotiskanih dopisovalnicah je bilo že omenjeno, da so se po raznih zelo velikih mestih ustanovili celo zasebni zavodi (zasebna podjetja), ki od ure do ure, od dne do dne nabirajo razne drobne novice, ter je po kamnotiskanih dopisovalnicah prodajajo raznim tiskanim listom. Tako je na pr. na Dunaji več takih podjetij. Iz teh tudi izvira ona velika podobnost, pogostem popolna (besedna) jednakost takih poročil v raznih dunajskih novinah, katerej se čudi marsikateri pazljivi čitatelj (več časopisov); navadno misli, da je jeden list prepisal, ponatisnil novice iz družega, ta zopet

iz tretjega itd. To nikakor ne; golo podjetje je. Vse napake, ki iz takega podjetja na škodo čitajočemu občinstvu izvirajo, prepuščam nadaljnemu razmišljanju čestitih čitateljev tega listka. Izdajatelju ali založniku tiskanega časopisa prihranijo mnogo troškov, mučenim, lenim ali pa nespretnim urednikom pa mnogo, premnogo dela, zlasti v zadnjem trenutku, ko je treba nadležnemu stavcu vse praznine v časopisu nagloma zamašiti. Vidim, kako se marsikateremu ureditelju slovenskih novin cedé sline po jednaki kamnotiskani dopisovalnici slovenski, a le ginite in koprnite še dalje po nji, — v blagor čitateljstvu slovenskih časopisov!

V malih mestih in pri malih slovenskih razmerah se ne morejo ustanoviti taka podjetja. Časopisi sami si morajo priskrbljevati potrebnega in primernega gradiva. Zato razni časnikarji ne posnemajo le vsakdanje naše navade, ko pri vsakej priliki povprašujejo, kaj je novega? Novice, razne novice so jim neprecenljive urednosti. Po vsem tudi sprevidi vsak, koliko ustreže ureditelju in časopisu, če mu nagloma poroča vse drobne dogodbe. Natančna, ne nadrobna, ampak resnična in vestna, če še toliko

kratka naj bodo taka poročila podrobnih stvari. Izmišljeni pristavki časih mnogo škodujejo, posamičnike celo v škodo pripravljajo. Kot sploh pri časnikarstvu, bi tudi pri teh kratkih poročilih morala biti vestna resnicoljubnost najimenitnejša lastnost poročevalcu.

Tudi „Slovenski Narod“ ima svojega „Peny a linersa“, ki ga razmerno kaj pridno zaklada z raznovrstnimi novicami in dogodbicami našega mesta. „Slovenec“, drugi naš dnevnik, ni bil za ta predel doslej jednako preskrbljen. Povečan in od slavne vlade podpiran, bode pa za naprej gotovo najel za ta oddelek posebnega poizvedovalca. Kako je pri drugih listih mej nami in v drugih slovenskih mestih v rečenem oziru, pač posebej ni treba navajati. Gotovo zadostuje opomba, da so vsa ta mesta razmerno mala, da se ljudje po večem mej seboj poznajo kot piščeta jedne in iste koklje in da dotični ureditelj časopisa ali pa njegov sodelavec za tednik brez posebnih težav zbira vse podrobne novice dotičnega kraja. Trst je res skoro petkrat veči od Ljubljane, a „Edinosti,“ — če prav dvakrat v tednu izhajajočej, — ta predel go-

tovo ne dela nobene sitnosti, ker ima bogati Trst več dnevnikov in mej njimi celó dva taka („Piccolo“ in „Šalobarda“ ali kako mi jo je že prijatelj imenoval,) ki svoje čitatelje po večem le z drobnimi novicami pitata. Jednako je z malimi novicami iz dotične pokrajine, le da jih tudi blagi prijatelji uredništva večinoma radi pošiljajo na lastne stroške. Kljub temu se pa sem ter tje ravno te kratke novice in drobtinice kaj rade izposojujejo iz lista do lista. Navadna tatvina, ko hitro ni novici pristavljena izvirna „tvrdba.“ In po večem je uredniški tat ali tako neumen in nesramen ali pa toli len, da uzma kar po besedah in v svojem listku za lastno blago prodaja. Kateri slovenski časopis po gostem tako ravna, vedel bode že sam najbolje.

Pri tej priliki moram ožigosati tudi postopanje nekega uradnega lista, ki v svojih dnevnik novicah redoma prinaša jako obširne popise pogrebnih sprevodov in z neko čudovito temeljitostjo našteva vse dostojanstvenike in količkaj znane gospe, ki so se udeležili sprevoda. Ta list se navadno ne zadovoljuje s stereotipnim „Bog lonaj pogrebci!“ temveč drugi dan z matematično gotovo-

stjo pošlje žalujočej rodbini dotični izvod lista s svojo vizitko, češ, glej, kako lepo sem pisal o vas bodite tedaj tako previdni in sezite lepo v žep. To je „Entrepris de pompes funebres št. II.“

Jednako se ravna pri popisu tega ali onega plesa in raznih toalet. Gospé in gospice, ki so se odlikovale po okusnej in elegantnej opravi, naštete so navadno vse po imenih, z nekaterimi laskavami priimki. V drugi dan po plesu pa dobivajo navadno poleg krojaškega ali šiviljinega tudi račun dotičnega preskrbnega ureditelja, ki si misli: „Non olet!“ In taki popisi pogrebov, porok, plesov, toalet itd. donšajo dotičnemu spisovatelju po 10 — 20 in več forintov. Iz tega se more tolmačiti, zakaj so jednaki popisi tako vestni in natančni!

Tako imenovano „revolverpresse“ lačnih in nevestnih urednikov in pisunov omenil sem bil že na nekem drugem mestu, morebiti na napačnem mestu; a blagi čitatelji dobro vedo, da ti drobni podlistki nima jo biti bog ve kako natančno razmerjeni in sistematično uravnani; ti podlistki so le neki Pall-mall v slovenskem časnikarstvu, ali če vam je ljubše in nežniše neki Pick-nick, baje ne ravno

posebno slasten, ker se nekaterim možem in mo-
žiceljem zde silno zoperni ter jim celo hudo prese-
dajo. A okužne rane razkrivati in obrezovati, bolniku
nikdar ne ugaja; treba pa je tega, če mu zdravnik
hoče rane zaceliti in mu ohraniti življenje. Ravno v
tem predalu kratkih novic in podrobnosti po večem
nespodobno in samopašno rogovili nevestni časnikar
s puško v roci, ter jo namerja sedaj na tega, sedaj
na onega zasebnika ali v javnosti delujočega moža
kričeč: poštenost ali denarjev! Namen pod-
listkarju ni to stroko tukaj na dalje obravnavati, če
prav bi vedel mnogo jako mičnega povedati. Hvala Bogu,
da se to razuzdano rojenje še ni ugnezdilo v sloven-
sko časopisje! Slovenci smo ubogi narod. Le v jednom
slovenskem časopisu se časih prikažejo take grde
muhe, a podoba je, da nevestni urednik le straši v
javnem življenji delujoče može, ker ti neprestano
pobijajo lažnjivo in narodu škodljivo politiko nje-
govega malovrednega lista. V stoterih ozirih na-
pačno postopanje dela temu listu „teško stanje“;
iz tega se bode le rešil, ko bode predrugačil svoje
ravnanje; in temu je skrajni čas, tembolj, ker je
glasilo političnega društva in čudim se, da društve-

niki puste list uredniku zlorabiti za njegove zasebne namene, za njegov zasebni gnjev. Ostro prepovedati bi mu morali tako ravnanje, ker vse napake zadevajo potem tudi društvo. To je neko razmerje, katere škodljive napake bi imel Slovencem na drobno pojasniti; pa za tako pojasnovanje ni tukaj primernega mesta. A čitatelji vseh političnih društev, ki imajo posebna glasila — svoje časopise, naj vsestransko premislijo zaznamenovano napačno razmerje in brezizjemno bodo pritegnili mojim besedam.

„Molčanje lepo res je, modro delo,
 Ki misli: kar ne peče te, ne gasi!
 Z njim človek sitnosti ne nakopa si,
 Celo koristi svoje bo imelo.

A vendar, bratje! meni bi se zdelo:
 Molčali smo dovolj, — prišli so časi,
 Da jasna, krepka se beseda zglesi,
 Ki reče: To je črno, to je belo!“

(Dunajski soneti.)

Pa dosta, več nego dosta o „domačih stvareh in vesteh“. Ker smo o brzojavnih poročilih že prej govorili, ostaja nam v političnem listu konci uredniškega oddelka nad črto le mali predalček, ki se skoro po vseh časopisih, domačih in tujih, imenuje

„listnica uredništva“. Ime vse pove, ali vsaj bi imelo vse povedati. Urednik lista odgovarja na razna vprašanja, ki se dotikajo njegovega lista, časih se ga pa tudi prav nič ne dotikajo. Odgovarja ne le svojim dopisnikom, po gostem tudi drugim ljudem. Da se mesto odgovorov časih v teh listnicah nahajajo tudi vprašanja, zlasti od strani časopisnega urednika, pač ni treba izrečno poudarjati. Vse to je tako naravno, da bi pač o tem ne imel besedice spregovoriti. A pazljivi čitatelj slovenskih novin je gotovo že zasledil, da se v teh „listnicah uredništva“ časih uganja urednika zasobna politika in prodaja posebno modrost, ki se na drugem mestu časopisa še pokazati ne upa čitajočemu občinstvu. To je neka velika hiba v nekem slovenskem časopisu, neka nevestna drznost njegovega urednika, ki jo ostala mu sramožljivost le toliko zakriva, da se v „listnici“ tiska z drobnimi črkami in gostimi vrsticami. Pri tem ne mislim na navadne stvari n. pr. urednik potrjuje osebi A. ali B. v mestu K. ali M. devete dežele, da rečena osoba ni spisala in poslala nekega zaznamovanega dopisa ali članka njegovemu časopisu. Urednik sam pa že nekoliko

pika, če pristavlja še besede: potrdilo vam damo izjemno, da imate mir pred gospodi, ki imajo grdo navado povpraševati in zasledovati vedno le: kdo je pisal?, ne pa kaj je pisal? Da so pristavljene te besede popolnem opravičene, dokazano je že na nekem prejšnjem mestu. In res tako zasledovanje močno smrdi po policiji ali pa po vladnih ovaduhih ter je popolnem nespodobno poštenim in odkritosrčnim možem. Ne mislim tudi na ondanko „Sočo“, ki je odgovorila nekomu vprašalcu o ostalih nabranih denarjih za Lavričev spomenik, da naj se s svojim vprašanjem obrne na drugo stran. Takrat bi bila „Soča“ pač lahko vprašalcu odgovorila: Ostali denar je, kar je „Edinost“ pred leti očitno potrdila, za visoke obresti naložen v Trstu pri neke svetovnej trgovini, ki ima slovenski svet odrešiti vseh tug in nadlog. To bi bil odkritosrčen odgovor, dosta boljši, nego ono šilasto vprašanje!

S prejšnjimi besedami sem mislil na ono grdo navado, ki se kaže sedaj pa sedaj v „listnici“ nekega slovenskega časopisa, namreč da popolnem upehani in v kozji rog ugnani urednik svoj žolc razliva nad nasprotnikom svojim, da ga obrekuje, da

mu podtika celo tako kosmate reči, katerih nikdo ne veruje, katere vsak na prvi hip za golo laž spozna. Strast res človeka slepi, a takega urednika in pisuna vodi poleg slepe strasti še nesramna zlobnost, ki se ravna po znanej prisloviči: „calumniare audacter, aliquid semper haerebit“. Njegovo ravnanje spominja na „revolveržurnalista“, pred katerim nikdo ni zvest si poštenosti. Na tega spominja tembolj, ker v tem predalčku napada le osebo — nikdar ne nasprotne mu stvari. Zarad tega nesramnega ravnanja mi je že večkrat tožil najbolj odlični goriški Slovenec. Naj se ne meni za tako razbojniško pretenje lista, ki s pametnimi razlogi ne more spodbiti nasprotnih mu načel, ter se kot steklo ščene zaganja v vsakega človeka.

O tako zvanem „poslanem“, ki se časih pred „listnico uredništva“, časih pa zanj o prijavlja, tukaj ne bodem obširno govoril. Omenim le, da že po bistvu in celó po pomenu besede bi moralo vsako poslano imeti podpisano svojo t v r d k o — ime pošiljateljevo. Omenim dalje še, da uredništva sama po gostem kujejo v uredniški kovačnici taka poslana, prijavljajo je v svojih časo-

pisih ter občinstvo ž njimi slepé. Tega slepljivega, nepoštenega orožja se uredništva poslužujejo posebno v razporih in bojih z drugimi časopisi, zlasti takrat, ko jih je nasprotnik po polnem podrl; v svojej obnemoglosti iščejo tuje podpore, zvarijo bolj ali manj neumno poslano, ter se ali z nekaj uvodnimi vrsticami ali pa celó z opombo v predelu za domače vesti nanje opirajo, češ občinstvo je njim pritegnilo, zanje se izreklo — ut figura docet. Da tako zvarjena poslana ne smejo nositi nobenega podpisa, izročno še poudarjati ni treba. Mnogo čitateljev časopisa je res toliko lehkovernih in tako malo razsodnih, da se vsaj za nekaj časa dajo rečenemu varilu preslepiti. A resnica, če tudi v kot potlačena, pride prej ali poslej na dan. Zato pisatelj časnikarjem in uredništvom ne more dostikrat priporočati poštenosti in resnicoljubnosti, kajti samo ti dve lastnosti človeka nikdar ne zapeljeta v zadrege, iz katerih se bi moral z lažmi in sleparijo pomagati.

Po gostem je „poslano“ v novicah tudi prej omenjena reklama, za katero dobivajo dotična upravištva dokaj denarjev. Če nedolžna, res je primerna gmotna podpora založniku, — sleparske reklame pa

tudi največi dobiček časopisnega založnika ne opravičuje.

Kar je navadno na prvej strani časopisa tiskane pod črto, zanima mnogo čitateljev dosta bolj nego ono, ki je tiskano nad črto. Takemu podčrtnemu sestavku pravimo navadno „listek“, „podlistek“, po tuje „feljetón“ (feuilleton). In o tem nam je sedaj govoriti. Blagi čitatelj naj ne zameri, da pišemo tukaj „listek“ o „listku“ ali „podlistek“ o „podlistku“; potrpežljivo naj pregleda sledeče vrstice ter naj se huduje nad „listkarjem“ ali „podlistkarjem“, da mu nema o tem zanimljivem predmetu povedati nič posebnega in novega.

Slovenski izraz „listek“ ni gola, vender popolnem prikladna prestava francoske besede „feuilleton“; pravimo mu tudi „podlistek“, ker se navadno natiskuje pod črto, pod političnim uvodnim člankom, pod političnimi ali drugimi resnimi dopisi. Ali se v nekaterih tujih časopisih (na pr. v angleških in italijanskih) ta listek ne tiska ravno pod črto na prvej ali kakej drugej strani, ampak za raznovrstnim resnobnim gradivom v časopisu, tukaj ne bo-

demo raziskavali, ker določen mu prostor v novinah nikakor ne prestvarja njegovega bistva; le ime podlistek mu je potem neprimerno, napačno. Tako se sem ter tja nahaja v Nemcih — in ti izobraženi Nemci nemajo celo lastnega, nemškega izraza za „feuilleton“ — ali pri prej imenovanih Italijanih in Angležih, katerim so take stvari v časopisu le njega priloge, privezki.

Nepomenljiva, ker nebistvena je tudi neka druga vnanjost na njem, če prav mu je podelila prvotno ime. Sprva so namreč „podlistke“ natiskovali z drobnejšimi črkami in bolj stisnjenimi vrsticami ter po tej obleki jih ločili od resnobnega političnega oddelka v časopisu. In francoska beseda (feuilleton = sorte de mince réglette) je s prva izrazovala ravno to nebistveno zunanost: list z drobnejšimi črkami in v gostejših vrstah tiskan. Sem ter tja se časopisi še držé te stare navade ter natiskujejo „listke“ z drobnejšimi pismeni in v bolj gostih vrstah. Drugi časopisi se pa ne ravnaajo po tej prvotnej navadi, ampak natiskujejo „podlistke“ z istimi tiskarskimi pismeni kot razne oddelke nad črto. Tako ravnaajo, kar je

blagi čitatelj že gotovo opazil, vsi slovenski časopisi; ravna jo tako vsestransko primerno našim materialnim razmeram: vsled tega porabijo manj duševnega gradiva, spisa, porabijo tudi manj, če prav sedaj kaj cenih tiskarskih črk, prihranijo dosta črnila, stavcu močno skrečijo delo in zaslužek, s kratka, močno zmanjšajo tiskarske troške. Vse to je popolnem resnično, rekel mi bode nepotrpní čitatelj, a s tem „listkom o listku“ nema dosti opraviti. Da, da, bistvene zveze gotovo ni mej njima. Kdo bi pa po suknji sodil moža? — in vender je dovolj ljudij, ki tako sodijo; še več ljudij pa je, ki se po lepej suknji držé za visoke gospode.

Rimljanska „acta diurna“ neso poznala podlistka; ali so ga poznali kitajski časopisi, neuki podlistkar ne more povedati, ker ni kitajski doktor. Rodil se je podlistek na Francoskem, kot marsikatera druga novščina v časopisji. Napačno se iz minolega stoletja po gostem navaja Freron, spisatelj še sedaj v francoskem slovstvu glasovitega dela *Année littéraire*, začetnikom podlistka. Rodil se je podlistek še le začetkom sedanjega stoletja v velikih težavah in bolečinah in sicer v glasovitem dnevniku

(Le journal) des Deb ats. Učeni naš zgodovinopisec francoske revolucije, ki pa vsled preobilnosti besed in nepremišljenosti v političnem življenji tako rad v napake zagazi, bode v posebnem odstavku o tedanjih časopisih gotovo natanko povedal, kako se je rečeni dnevnik s prva s popolnim imenom imenoval, katera dva moža sta ga ustvarila in uredovala, kaka načela je zastopal, kako se je poslej prestvaril ter na zadnje prišel v roke imenitnima in učenima bratoma Bertin le Ancien in le Superbe. Ta dva brata sta rodila podlistek — ali bolj natančno Bertin Starejši mu je bil pravi oče. Vse podrobnosti prepuščamo rečenemu zgodovinopiscu francoske revolucije ter le omenimo, da je prvi konzul (consul bi bilo pač najljubše našim philologom!) Napoleon tedanje časopise trl in pestil še dosta huje, nego naš državni pravdnik slovenske. Prijaviti neso smeli niti članka niti dopisa, celo nobene vesti ne, ki bi bili količkaj v navskrižji z vladnimi načeli in naredbami samovoljnega prvega konzula. Kaj stori v tej sili in nadlogi toliko učeni in duhoviti kolikor premeteni Bertin starejši? Ker pri preostri cenzuri ni smel odkritosrčno pisati in kar narav-

nost svojega političnega prepričanja v uvodnih člankih in dopisih izrazovati, začel je v svojem dnevniku leta 1800 prijavljati slovstvene sestavke. Pravi slovstveni in poslej leposlovni sestavki v „Journalu des Debats“ so bili prvi feuilletoni, prvi podlistki, ker so se pod črto in z drobnejšimi pismeni in v gostejših vrstah natiskovali. A s temi listki rečeni urednik ni le pomnožil mnogovrstnosti svojega časopisa, ampak v njih je brez posebne nevarnosti pred ostro cenzuro, pred surovo vladno silo svojim čitateljem razkladal svobodomiselna politična načela, svobodomiselne državne naprave, ter je ostro, preostro obsojeval politična načela, namere in naredbe Napoleona Velikega. Sedaj je porabil kako novo knjigo političnega, zgodovinskega, modroslovnega ali moralnega zadržaja ter je pretresujoč jo, obširno razpravljaj najimennejša vprašanja tedanjega časa. Isto je delal v presodbah novih gledaliških iger, zlasti žalostnih iger. S kratka, porabil je vsako tako slovstveno priliko — če je izraz dovoljen, da je na videz slikal svojim čitateljem naprave in razmere mlajše ali starše minolosti, ali jim pa razkladal politične teorije in

ustanove v izmišljeni, časih tudi istiniti deveti deželi; prav za prav pa je le bičal samovoljnost tedanje francoske vlade (Napoleonovega konzulata in cesarstva), kazal je napake nje in njenih navideznih narodnih zastopov, ter izbujal in ohranjeval mej Francozi politične, Napoleonu pa popolnem nasprotne nazore. Tako se je rodil drobn listek ali podlistek. Kmalu so ga posnemali ostali francoski časopisi; izmed evropskih narodov so ga Angleži prvi sprejeli, dosta pozneje širokoustni Nemci, po katerih je najbrže prišel v slovenske časopise.

Pisatelju tega podlistka o podlistkih naloga bi pač bila, povedati, kateri slovenski časopis je prijavil prvi podlistek? A za to raziskavanje sedaj nema časa, tudi ni bilo to nikdar njegov namen. Blagi prepotrpní čitatelji so gotovo že večkrat opazili pravi namen tem podlistkom. Njih nespretni in neuki spisovatelj je po prvotnej francoskej navadi v njih hotel le kazati hibe in nadloge slovenskega časopisja, pred vsem pa odkritosrčno pobijati napačna načela, napačne korake naših zastopnikov v zadnjem deželnem zboru. In koliko takih napak sem naštel, a preopasni urednik „Sloven-

skega Naroda“ jih je večinoma prečrtal. Škoda za olovnik! Zato podlistkom toliko manjka prvotne prave soli! A kljubu prevelikej ostrosti urednika „Narodovega“ so ti podlistki še toli v živo zadeli nekatere naše politike, da so danes — sv. Hudo-mirja večer t. j. 31. dne grudna 1883 — razglasili imenitno „izjavo“ našemu tlačenemu narodu in preslavni vladi. Varuj me mili Bog, da bi tukaj kazal na nekatere navskrižnosti in dvoumnosti rečene izjave. Take izjave smo potrebovali precej po onem hudem razporu; po njenih načelih pa bi se bili imeli ravnati poslanci in drugi prvaki že pri volitvah v deželni zbor; po njenih načelih bi se bili imeli ravnati izvoljeni zastopniki pri obravnavah v deželnem zboru — v javnih in klubovih sejah; pred vsem bi se bili pa po njenih načelih imeli ravnati poslanci po zaključenji deželnega zbora. Kar se je v Levčevi hiši v Mengiši govorilo, ne ujema se nikakor z denašnjo izjavo. Tam so se mej lahkoverni narod naravnost trosila napačna načela, katera mora pobijati vsak pravi narodnjak. Pisatelj teh vrstic se je že takrat najbolj čudil — in čudi se še danes, da se zoper Šukljejeve besede ni oglasil

nobeden v deželni zbor izvoljenih prvakov. A dosta! dosta! Reči nečem več žal besede, da mi kak zaslepljenec ne bode očital: Podlistkar razdira zlepljeno slogo! Videli se bomo pri Filipih! Rojaki, ker mi ni dovoljeno dalje govoriti odkritosrčno, rajši molčim! Vzamite v roke gosp. prof. Stritarja „Dunajske sonete“. Res jih je globoko in tenko misleči mož zložil že pred dvanajstetimi leti, a velika njih večina zopet natančno slika denašnje politične razmere v Kranjakej. Ti dunajski soneti pojasnujejo sedanje stanje boljše, nego to zamore sto podlistkov iz okornega mojega peresa.

„Bolezen nova, grdo oportunistvo!
Močvir, ki že topiš nam v kali nade,
Ki v te zagazil je Sloven do brade:
Kako naj ti po naše rečem? — Kljunstvo!*)

Ti paznouho zajčje trepetunstvo!
Beseda krepka ti iz ust ne pade,
Predevaš sklepe, kakor mačka mlade;
Prekleta ti vsestransko omahunstvo!“

Stritar.

*) Državnemu pravdniku omenim, da izraz „Kljunstvo“ ne meri v sedanjega poslanca, visokočastitega gosp. Kluna, ki se piše brez j.

Molčal bi in pustil ta podlistek o podlistku. A po vsej pravici in resnici bi mi kdo očital nepremišljenost in nedoslednost, kot se ta očita našim poslancem v deželnem zboru. Neukemu podlistkarju tudi ni navada, da bi se kakega dela oprijel, ter je kmalu po začetku ali sredi njega opustil, kot to delajo celo nekateri glasoviti učenjaki slovenski. Kričati in košatiti se: Mi smo mi! je lahko; a uspešno in dosledno delati je težavno. Le prepogostem manjka železne volje, jeklenega značaja! In še večkrat manjka nekaj družega.

Videli smo, kako in kje se je rodil podlistek in po katerem potu je prišel v Slovence. Sedaj ga nahajamo v raznih naših političnih časopisih, v dnevnikih in tednikih. V vseh novinah ga nahajamo le pod črto, kjer je njemu jedino primeren prostor. Obravnuje pa najbolj različne predmete, prav tako, kot se to kaže tudi pri podlistku drugih narodov. Koliko po tvarini različnih podlistkov je spisal v teku mnogobrojnih let sam ta podlistkar v razne slovenske novine! Res prava brkljarija bi bila in najbolj čudovita šara, ko bi človek vse te podlistke skupaj pomedel iz raznih starih in novih kotov, ter

jih kot „Izbrani spisi“ slovenskemu občinstvu prijavil. Kolika različnost od podlistka o slovarji, katerega je bil Levstik začel delati, do denašnjega podlistka o podlistku!

Podlistek obravnuje gledališke igre in njih predstave, s katerimi jedino so se prvi francoski „feuilletoni“ pečali. Za temi so prišle duhovite pre-soje raznovrstnih knjig, kot se to še sedaj pogostem godi v slovenskem podlistku, žal le malokrat duhovito. Dalje nahajamo podlistke o raznih umetnostih, o godbi in operi, o slikarstvu in kiparstvu, o zidarstvu in raznih stavbah (n. pr. na kolih). Duhovito se nam predočujejo razni umetniški izdelki, slike, kipi, hiše, gradovi in hrami božji krščanski, neverski in malikovalski. Še drugi pisatelji so skladali podlistke o obrti in raznih obrtnijskih izdelkih, sem ter tje o najbolj suhoparnih, čemur se nikakor ne čudimo, ko je vendar ranjki H. Costa (ali kako se je mož pisal!) opeval celo one lonce v stranskih kotih našega mesta. V podlistku se opisujejo elektrika in razne električne iznajdbe, zlasti dalekopisi, potem železnice in nje zgradbe, pota križem sveta in potovanja po domačem in tujem svetu. Večkrat

so mu predmet razna učilišča višje in nižje vrste, pogostem pa predavanja, učena ali pa prostemu ljudstvu amerjena; za temi pridejo časih različni ljudomili zavodi. Sem ter tja ponuja podlistek razne nanostne oddelke, zlasti pa iznajdke in posledice težavnih, zamotanih znanostnih raziskavanj, večkrat tudi nove teorije. Razkazuje tudi naravine slike in sploh vse stvarstvo: razne ljudi in živali, razne rastline in razne rudnine. Še drugi podlistki razkazujejo različne šege in navade posamičnih ljudij (mož in žensk) in raznih narodov, njih noše in veselice, njih rojstvo in smrt; pogostem prijavljajo razne mične dogodbice in druge drobnosti in vsakdanjega življenja. Za temi sledé životopisi in životopisne črtice, novele in celo dolgi romani. Nepotrpní čitatelj pa naj nikar ne misli, da je podlistkar z rečenim naštel že vse predmete, ki so se obravnavali v slovenskih in inostranskih podlistkih. Vseh še nikakor ni naštel, a že to suhoparno naštevanje je popolnem neprimerno pravemu podlistku. Popolnem pa podlistkar ni smel prezreti tvarine v listkih obravnane, ker to najočitniše kaže na mnogovrstnost okusa pri raznih časopisnih pisateljih. Duhoviti Goldoni nekje pravi:

Varj sono degli nomini i caprici,
A chi piace la torta, a chi i pasticci.

Dobre podlistke pisati je silno težavno. Pisati jih zamore le nadarjen veleum, ki se odlikuje po ogajeviti in rezki duhovitosti; a s to neobhodno potrebno lastnostjo mora združevati še ostro razsodnost, živo bistroumnost, zdrava pametna načela in dovoljno zvedenost o predmetu, katerega v podlistku obravnjuje. Spisovatelj podlistkom mora biti pred vsem tudi vesten in toliko spreten, da nagloma razume in presodi vse nove knjige in razne druge predmete, ki se mu za podlistek ponujajo, da zna duhovito ali pa vtipno odkrivati vse njih napake in pomote, zlasti pa njih neskladnosti in nemožnosti. Poleg tega pa vesten in pravičen podlistkar nikdar ne sme zamolčati dobrih lastnostij obravnavanih predmetov ter je mora primerno poudarjati. Pisava ali bolje slog podlistkarju mora biti gladek in gibčen kot je gibčno njegovo mišljenje, udajati se mora vsakej obliki ter besede in stavke stvarjati, primerjati in menjavati prav po predmetu, katerega podlistkar obdeluje.

Razsodni čitatelj slovenski — in drug me še razumel ni — bode sedaj rad pritegnil mojim be-

sedam, da je silno težavno spisovati dobre podlistke. Kdor izmej slovenskih pisateljev bi hotel po tem „podlistku o podlistkih“ soditi o dobroti, o pravih lastnostih podlistkov, zagrešil se bi močno. Vsi ti podlistki — in suhoparni spisovatelj njih neče samega sebe zakrivati in lizati — nemajo na sebi onih lastnostij, po katerih se vsi dobri podlistki odlikujejo. Manjka jim ognjevite in rezke duhovitosti in žive bistroumnosti, ravno poglavitnih lastnostij dobrih podlistkov; a mili čitatelj naj jih sodi po Rimljanu

ut vires desint, tamen laudanda voluntas.

Najboljše podlistke je o svojem času priobčeval „Naprej“, toli uzorni časopis slovenski. Pa njegov urednik je imel tudi vse lastnosti in spretnosti za tako drobne listke. Znano je, da duhoviti in gibčni Francozi že od nekdaj spisujejo najlepše podlistke. Pisatelj pozna brezštevila francoskih podlistkov, pozna pa tudi podlistke v drugih evropskih jezikih pisane — in najbrže nikdo izmej sedanjih Slovencev ne čita po predmetu in jeziku toli različnih podlistkov, kot pisatelj teh vrstic — a očitno mora izreči, da se Levstikovi podlistki v „Napreji“

lahko merijo z najlepšimi francoskimi. Najbolj suhoparno reč je vedel rezki Levstik duhovito razpravljati in opisovati. Čitatelj naj pregleda posamične številke rečenega časopisa. Naletel bode na podlistke, ki razkrivajo vse slabosti, neumnosti in sleparije tedanjega redarskega uradnika. Jaz pred vsem občudujem pisateljevo spretnost, ki je znal vse stvari, tudi najbolj kočljive, zavijati tako gladko, da ga tedanja razupita nemčurska vlada ni mogla nikakor pestiti. In vendar segale so Levstikove besede tako v živo, da je celo tedanja brezozirna nemška vlada predstavila razup redarskega uradnika V tje v bogati Trst, kjer sedaj nekateri Slovenci (kot mi prijatelj poroča) ž njim mnogo občujejo. Kaj to pomeni?! Čudna naključba, da nas so najlepši slovenski podlistki z rečenim uradnikom predstavili v Trst, kjer se v „Edinosti“ prijavljajo najslabši slovenski podlistki. Jedenkrat so obdelovali celo gospodinjstvo: kako se kaša kuha in hlače šivajo! Mej temi skrajnimi mejami, mej „Naprejem“ in „Edinostjo“ se vrsté kaj različno vsi drugi podlistki v slovenskih časopisih. Naloga temu „podlistku o podlistkih“ ni, da bi globokeje raz-

iskoval to stvar, a njej se odtegniti ne bode mogel bodoči spisovatelj slovstvene zgodovine slovenske.

Z životopisom, z novelo, z romanom podlistek sprva ni imel ničesa opraviti; tudi so vsi ti predmeti njemu popolnem neprimerni, ter se po bistvu ne morejo nikdar skladati s podlistkom. Podlistek se mora odlikovati po raznovrstnosti svojih predmetov in zadržaj se mu mora nagloma menjavati. Podlistkar more vrteče se stvari sedaj debelo, sedaj tanko, komaj vidno slikati ter jih duhovito in rezko razkazovati sedaj mirno, sedaj pa zbadljivo, vtipno; časih mora prav sem ter tja „skakati“ ali kako se že glasi ona pesen radostnega mi Doljenjca. Po takem je prav naravno, da se v podlistku toliko časa neso pokazali životopisi, novele in romani. Sedaj pa ravno ti hočejo skoro poplaviti ves podlistek. Tako se ne godi le v Slovencih, godi se to še dosta bolj v tujih narodih. Naši časopisi sprejemajo v podlistek životopise, novele in romane, ker jim večkrat primanjkuje družega gradiva. Take so naše razmere. Malostne so! Pogostem prijavljajo slovenski podlistki životopise, novele in romane, izvirne ali predstavljene, ker jih v naših razmerah

drugače ni lahko mej svet spraviti. Natiskovanje knjig, ali izvirnih ali preloženih, stane mnogo novcev in žal, da jih našim plodovitim in duhovitim delavcem na duševnem — slovstvenem polji toliko pomanjkuje! Res, kateri razumnik bi od slovenskega pisatelja ali prelagatelja še zahteval, da poleg duševnih sil naj narodu žrtvuje še svoj pičli zaslužek (če takega sploh ima) ter naj strada noter do smrti? Zaradi rečenega razloga bode že obveljala ta navada še dalje v Slovencih, v slovenskih časopisih. In kdo se bi ob njej spodtikal, ker tako ravnaajo celo vsi mnogobrojni bogati in mogočni narodje evropski; — nikdo jim ne očita navskrižnosti z bistvom pravega podlistka. Italijani na pr. v vseh svojih novinah priobčujejo pod črto — na mestu podlistkovem — izključno le povesti, novele in romane. Italijani imena nemajo za francoski „feuilleton“. Njim je ta oddelek časopisa pod črto le „privezek“ („appendice“). Gradivo pravega podlistka pa italijanski časopisi priobčujejo v posebnih dokladah, kot jo ima na pr. glasoviti „Fanfula“ v Rimu z imenom „Fanfulla della Domenica“ ali znani „Capitan Fracassa“. Jednako baje

ravna večina španjskih časopisov, ako smem soditi po preslavnega Em. Castelarja glasilu „El Globo“ in po najimenitnejšem španjskem časopisu „La Epoca“; imajo pa Španjci izraz „folletin“. Nadaljno raziskovanje tega predmeta pa prepuščamo učenim slovstvenikom in to tem lažje, ker se bi dosta ne dotikalo tega slovenskega „podlistka o podlistkih“.

Nekaterim časopisom slovenskim se pa najlepši zdé oni podlistki, ki nimajo prav nobenega zadržaja — le težavno, pretežavno jih je spisovati tako, da bi tega čitatelji ne zapazovali. Kakemu založniku bi najbrže najbolj ugajal celo tak podlistek, da bi zanj določeni prostor pod črto čitateljem ne kazal družega nego razne maroge grdega papirja. A dosta, več nego dosta o podlistku, da mu ne bode kdo z včerajšnjo ljubeznjivo „Edinostjo“ tržačko očital, da je vzet, prepisan — a govorimo rajši z olikanim tem listom, da je ukraden iz katerega naučnega slovnika. Naj „Edinostarji“ le pregledajo vse naučne slovnike od velikanske Diderot — d' Alembertove enciklopedije iz minolega stoletja do najnovejše v sedanjem času. Žal, da tem

ljudem ne morem povedati, katera enciklopedija je najnovejša in najprikladniša, ker se s tako učenostjo nikdar pečal nisem. Naj „Edinostarjem“ še dalje pomagata dotičnih člankov v enciklopedijah iskati učena zgodovinarja iz našega mesta, iskali bodo vsi zaman kot doslej. Omenjeno očitiranje pač znači žalostne naše razmere, v katerih slepa strast in zavidnost podtikate brezimnemu spisovatelju teh krotkih podlistkov nikakor ne dokazane napake in hibe. Podlistkarju stalno in sveto načelo bilo je od nekdanj: svojih slabosti in napak ne podtikaj drugim ljudem — brez dokazov! Mirni in nepristranski čitatelj teh podlistkov mi bode, upam, rad priznal, da sem se tudi v njih neprestano držal poudarjanega načela. Če jaz ne poznam in ne vem kake reči (in kdo na svetu bi vse poznal!), iz tega še ne sledi, da je tudi nobeden drugi ne more poznati in vedeti. Le oholi „ničevvedci“ — ali kako je že Stritar nekje poslovenil njim jedino primerno ime „knownothings“, sodijo druge ljudi po rečenem popolnem napačnem načelu; sodijo jih po svoji nevednosti. A s tem se obsojujejo le same sebe — vsaj pred vsemi slovenskimi razumniki. Jako na-

pačno je misliti, da le naši učeni in neučeni profesorji vse vedó, — drugi pa da smo slepe muhe, ki Boga le vsak dan hvalimo, da nas pusti na svetu živeti. Žal, da so se pri tej priliki slepi „Edinostarji“ kot kačja zalega zagnali v dobrega mi znanca v Trstu, kateri pa je krotke podlistke tako malo zakrivil kot pokojni Miroslav Vilhar v Brenceljevem Olimpu. Strast slepi. Prijatelj odpusti jim, saj ne vedó, kaj delajo.

S podlistkom smo pregledali vse uredniške oddelke v slovenskih političnih časopisih. Ostaje nam le še oglasnik. A poglejmo prej v enciklopedijo naših privilegiranih učenjakov, da bomo nje modrost častitim čitateljem prezvečili, ter jo svetu za lastno blago prodajali. Blagi čitatelj podlistkarju po prejšnjem pojasnilu gotovo ne bode zameril resnobne šale.

Kaj pa je oglasnik ali naznanilnik? Tako se imenuje oni oddelek časopisa na zadnji strani, ki občinstvu naznanja najrazličniše stvari na svetu. Pri reklami — potrpite malo, da po rečeni navodni besedi malo pokukam v enciklopedijo! — smo že nekoliko naštevati te različne stvari, le

da se v oglasniku še mnogo, mnogo pomnožuje njih različnost. Ni je stvari na svetu, ki bi se ne bila v oglasniku nikdar občinstvu naznanjala. Kdo bi jih hotel posamičnim še naštevati? Kot se je reklama rodila na Francoskem, tako se je na francoskih tleh tudi rodil oglasnik, vsaj tako uči blažena enciklopedija! Slovenci so pač malo pametni, da nagloma ne napravijo obširnega naučnega slovnika, iz katerega bi potem zajemali vso modrost in učenost. To bi bili zlati časi, zlasti za lene in nevedne časopisne urednike, ki bi s slovnikovimi članki nikdar ne polne zevine slovenskih časopisov mašili! V Francozih, kot rečeno, se je porodil oglasnik ter se je nagloma razširil v novine vseh izobraženih narodov; po tem naravnem potu je prišel tudi v slovenske časopise. Nepomenljivo je omenjati, da veliki časopisi imajo večkrat dosta obširnejši naznanilnik nego je skup ves drugi del lista. Nepomenljivo je tudi, da nekateri časopisi imajo od njih odločen oglasnik, o čemer se lahko vsak prepriča z „Oglasnikom“ v zaslužnih naših „Novicah“. A čitatelj nekaj boljšega spomina bode podlistkarju pomignil na jednaki nekdanji „Oglas-

nik“ pri našem, ali kot g. prof. Stritar odločno zahteval, — pri „Ljubljanskem Zvonu“. Po vsej pravici in resnici se je opustil z lanskim letom rečeni oglasnik, ki je bil popolnem nespodoben lepemu „Ljubljanskemu Zvonu“. Morebiti se je bil opustil po nasvetu rečenega g. profesorja. Ta prebrisani g. Stritar res ve povsodi pravo in spodobno pogoditi. In vendar je jedenkrat prvakom toli predsedal!

Pri velikih časopisih pravi urednik — ali natančnejše rečeno — pravi uredniki nimajo nič opraviti z oglasnikom; s tem se pečajo le posebno najeti pisarji, zlasti pa upravniki časopisnega podjetja. Ker so slovenske razmere malostne, da znova ponavljam stare besede, ukradene ne vem že iz katerega naučnega slovnika! naši časopisi ne morejo imeti toliko različnega osebja, ampak ista oseba sestavlja in ureduje časopis in oglasnik. Le pri „Slovenskem Narodu“, kot prvem našem dnevniku, — čuda, da mu zavidna „Edinost“ v Trstu še priznava „neodvisnost!“ najbrže dobro ve, da ta podlistkar še nikdar ni pisal in tudi nikdar ne bode pisal v „zavisne“ časo-

pise, — se je delo že davno toli kupičilo, da se je opravilo z oglasnikom odločilo od uredništva ter izročilo upravniku našega dnevnika. In tako je prav. Pravi časopisni urednik bi ne smel nikdar imeti naj manjšega opravila s suhoparnim oglasnikom; in to tem manj, ker je z oglasnikom po gostem zvezana grda umazanost in še grša dobička-hlepnost.

Ali mi je treba praviti, kaj obsega oglasnik? Večo ali manjšo, časih in po nekaterih velikanskih časopisih nebrojno vrsto raznih oznanil, uvrstki (inserati) imenovanih. Kar je bilo v obče rečeno o reklami, velja po večem tudi o uvrstkih. Sprva neso bili posebno mnogobrojni — novejši stvari se ljudje le počasi privadijo — ter so po gostem urednikom močno ugajali, zlasti če jim je trda predla za gradivo, kot je to nekdanj bilo pri ljubeznjivi naši „Edinosti“ v Trstu. V takem slučaju ni gledal toli na prostor, temveč stavcu in ureditelju stavka je celó namigoval, da sta uvrstitke debelo in široko stavila, da so mesto primanjkujočega mu berila in špeha pokrivali več prostora. Poslej so se pa uvrstki nagloma množili ter dajali zalagatelju časopisa mnogo

novcev, preobilo dobička. Sedaj je jel zategadelj skopariti s prostorom, uvrstkom odločenim, ter ga je drago prodajal ne po vatlih ali sežnjih, ampak po milimetrih in centimetrih. Slovenski časopisi (razen jednega) še neso tako daleč zagazili, kar dotični uredniki — če so h kratu tudi njih lastniki — najbolj obžalujejo. In tako bode pač ostalo, dokler se Slovenci toliko ne namnožé, da jih bode toli milijonov kot jih je sedaj sto tisoči.

Ko bi podlistkar hotel krasti iz francoske enciklopedije, povedal bi, kako velikanske dobičke so že s prva dajali veliki francoski časopisi. Zelo razširjen „Siècle“ je na leto in dan dobival za uvrstke pol milijona frankov, „Patrie“ 300.000 itd. Kogar pa zanima tako velikansko podjetje, naj se zaleti v kakov nemški naučni slovník (francoski tako le slabo robkamo posamični, razen učenega našega poslanca v zadnjem deželnem zboru!) ter naj vsake take stvari iz njega pokrade. A dosta ozbiljne šale, da se podlistkar ne zameri potrpnemu čitatelju! Leta 1873 pri svetovnej razstavi v Beči ni zanimala podlistkarja nobena stvar toliko, kolikor ravno razni izdelki, razne iznajdbe, razni napredki

v tiskarstvu. Občudoval je zlasti velikansko podjetje Slovanom toli sovražne Dunajske „Neue Freie Presse“, ki je v posebnem paviljonu bila nastanovila celo svoje nove stroje tiskalnice. A pasle se neso le oči na tem rednem, za las pravilnem delovanji, ampak tudi prebujeni duh je lahko ustrezal največjej radovednosti. Lastnika rečenega časopisa sta bila o njem prijavila vse mogoče podatke v posebnej knjigi z naslovom: „Geschichtliche und Statistische Skizzen“. Po tej knjigi naročnina mnogobrojnih naročnikov nikakor ne pokriva troškov predragega časopisa, a ta velikansk izgubek (primanjkljaj) pokrivajo popolnem uvrstki, ter dajó lastnikom celo velikansk dobiček.

Izrečno pač ni treba poudarjati, da vsi časopisi iz naravnih vzrokov ne odkrivajo takih stvari iz upravne njih kuhinje. Zato razen dotičnih oseb ne more nikdo povedati, koliko ravno uvrstki nesó kakemu časopisu. Prevažni so za njegov obstanek, prevažni tudi za njegovega lastnika. Zato pisatelj tega podlistka iz srca privošči vsem slovenskim časopisom obilo — in dobro plačanih uvrstkov.

Upravniku ali lastniku lista je oglasnik popolnem kupčijsko podjetje, vsem odprta prodajalnica, v

katerej se očitnost prodaja. In ravna se pri tem po načelih suhoparne kupčije. Pošten kupec kupčuje pošteno, umazan sleparsk kupec pa umazano in sleparsko. Tak umazan in sleparsk kupec nema niti vesti, osebne poštenosti in časti, ampak poslučuje se tudi najhujših in najgrših sredstev, da mu kupčija le nese, da kupovalca ali prodajalca le ocigani. Čitatelj je že zadel, na katero stran merijo te besede; merijo namreč na nepošteno, na nesramno prodajanje očitnosti po naših uvrstkih. Pri reklami (ne v naučnem slovníku, ampak v nekem prejšnjem podlistku!) je bilo povedano, kako vestni in natančni bi morali biti časopisni uredniki, lastniki in upravniki pri sprejemanji in nabiranji reklam in raznih uvrstkov. Če ne delajo pošteno, ampak pri tem strežejo le lačnemu želodcu al pa lakomnosti, pomagajo „uvrstiteljem“ (zlatega konja za dobro besedo!) slepariti občinstvo ter se zakrivé grdega tujega greha. In kako lehkoverni so v obče ljudje! Ker stoji v listu tiskano črno na belem (pri nekem slovenskem časopisu pa na silno grdem, umazanem papirji), mislijo ljudje, da je vse čista, zlata resnica. Dajo se opehariti, ter

trpé veliko izgubo na duši in telesu, na denarjih in zdravji. Nemogoče mi je z dovolj ostrimi besedami poudarjati, kako se po časopisih v oglasnikih najgrša, najočitniša sleparija šopiri in podpira. Nek pošten lastnik italijanskega lista, — če se ne motim, — izrazil se je: „Dajte mi 30.000 frankov in mej svet čem vam spraviti največjo neumnost in sleparijo. Kdo bi se potem čudil, da je glasoviti Lassalle (učenjaki, le hitro v naučni slovník!) naravnost zahteval postavo, po katerej bi ne smel nobeden časopis priobčevati uvrstkov, oglasnika. Hudo, prehudo bi bila to za slovenske liste; a ta tiska jih nikakor ne sme zapeljevati na pota nepoštenosti in sleparije.

In kolika je ta sleparija, če jo lačen časnikar podpira še z reklamo! Pa dosti o uvrstkih, ker včerajšnja „Edinost“ iz Trsta pričuje, da so njej kar do kosti segale podlistkarjeve besede o reklami. In vendar jih je podlistkar tako mirno govoril, tako trezno nabiral, tako zmerno in z lepa izražoval, da mu vsak le malečko objektivni čitatelj mora pritegniti, da jih je pisal sine ira et studio. Najčudovitejša pa je v dotičnej številki „E di-

nosti“ nje obramba, nje zagovor. Prav otročji je: „Francek in Tonček sta klatila medene češplje. Kar prileté mati. Tonček se je še o pravem času umaknil v varen kot, Francka so pa mati ugrabili ter ga dobro pesté. Francek se kremži in hudo kriči: Tonček jih je tudi klatil! Tonček! Tonček jih je tudi krepeljal!“ Tako se izgovarja ljubeznjiva „Edinost!“ Potem pa ta „Edinost“ toži, da jej Slovenci delajo „težavno stanje“. Sama „Edinost“, sama si napravlja težavno stanje; — naj le pregleda vse one slučaje, ki so jo zadnja tri leta po njenej kratkovidnosti, po njenej strasti tirale v grdo blato. — Kje je podliskar trdil, da ste onega H. lovili zarad uvrstka in sleparske reklame? Druga laž. Trop da zêle, a premalo premisleka! In take zvijače in sleparije še odobrujejo člano­vi političnega društva Edinosti? Zakrivili ste se s tem istega tu­jega greha, katerega se je zakrivil urednik „Edinosti. Gospoda, mirno premislite in pritrdili mi bode­te do zadnje pičice!

Ko bi naučni slovniki učenjakov tržaške „Edinosti“ dovolj obširno obdelovali uvrstke, povedali bi na dolgo in široko, kako nevestno, kako nepošteno

so časnikarski podjetniki pomagali občinstvo slepariti raznim sleparjem, ki so jim za uvrstke plačevali skoro neverjetno visoke denarje. Vsak se gotovo še spominja razupitega dunajskega bankirja „Plachta“, ki je tudi po Slovenskem močno plahtal ljudi in mej temi celo odvetnike in notarje. Da je mogel denarje dobro fruktificirati, nalagati s 50 do 100 % in časih še bolj visokimi obrestmi, plačeval je zlasti nemškimi avstrijskim listom predrage uvrstke in še dražje reklame, ki so à la „Edinost“ v služaji Hut proslavljale uvrstke ter s prsti kazale na Plachtovo blagosloveno podjetje. Le dunajskim listom je **jedno samo leto** za uvrstke in reklame plačal 155.000 goldinarjev! To pa ni povzeto iz naučnih slovnikov „Edinostnih“ učenjakov, ampak iz poročila sodne obravnave zoper rečenega Plachta pred dunajskim sodiščem. Komu se bi sline ne cedile po toli mastnem zaslužku? — pa pipe in pape trebuje vsak dan več! Naš od slavne deželne vlade sedaj podkrepljeni „Slovenec“ se bode najbrže močno veselil, da se je po istem potu dragih uvrstkov in še dražjih reklam katoliciziral (pozlačenega konja za dober izraz: katoličil se mi

zdi neprimeren) kapital v Dachauer Banki, katero je ustanovila in vodila pobožna in nedolžna gospica Spitzeder. Imela je najetih mnogo listov za pohvalne uvrstke in priporočilne reklame, najetih je imela več izključno katoliških pisateljev, še več pa lačnih in lakomnih protestantovskih, ki so njeno banko v zvezde kovali. In takih slavnih in očitnih slučajev najgrše sleparije v oglasniku bi podlistkar vedel še premnogo naštetih, a potrpní čitatelj se jih sam najbolje spominja.

Ko bi hotel dalje prepisovati iz slovnika „Edinostnih“ učenjakov, povedal bi podlistkar, kako se ustanovljajo razna podjetja, celo društva, ki lahkoverno in nerazsodno občinstvo po uvrstkih in reklamah molzejo; ravno pri teh se šopiri največa brezvestnost, najhujša umazanost, najsurovejše nasilstvo in prav peklenska zvijača. Pojasnil bi dalje na drobno, kako uvrstki, umazana dobičkahlepnost uplivajo na razne časopise. Tukaj ne mislim na prostor, katerega uvrstki premnogokrat kratijo političnemu ali poučnemu berilu. Mislim pa na upliv uvrstkov, na upliv denarja, na zadržaj dotičnega časopisa. A mesto dolgega pojasnila naj pokažem

le na ljubeznjivo „Edinost“ v H. slučajih. Da je uvrstek bolj olepšala, da je v reklami nanj kaza-
joči, lože povzdigovala rečenega podjetnika ter ljudi
bolj slepila, napadala je celo naše narodne poslance
v državnem zboru — in to brez najmanjšega raz-
loga, — le zaradi mastnejšega umazanega zaslužka.
Tako se ravna. Druge zanimljive stvari o uvrstkih
— in takih je še mnogo — pa naj blagi čitatelj
poišče sam v slovníku glasovitih učenjakov tržaške
„Edinosti“.

O posamičnih listih slovenskih pa
dolgočasni podlistkar ne bode govoril, ne da ne
imel povedati nič zanimljivega, ampak zato ne, ker
so se ti podlistki že tako brez konca in kraja na-
kopičili. Kogar bi kaj posebnega o njih mikalo, naj
pa pri imenu dotičnega lista pokuka v vsevedni
slovník „Edinostnih“ učenjakov. O „Ljudskem
Glasu“, katerega so naši nemškutarji in zagrizeni
Nemci vzeli na pašo, stoji v rečenem učenjaškem
slovníku premalo, zato mu je bil naš zbadljivi
„Škrat“ ubral lepše glasove:

„Ljudski glas“
Vsaki čas

Velik špas
 Za nas!
 Zdaj se spravi nad klobase,
 Potem išče banke za se,
 Kjer bi hlapec in šivilja
 Dobivala posojila,
 Ino sploh vsaka stranka,
 Dokler ima kaj še banka.

Ko bi se podlistkar hotel šaliti, kazal bi na „Edinostne“ veljake, ki so tam v Trstu snovali jednako banko! Osnovali pa jo baje neso, vsaj „Edinost“ ni nikdar prijavila primernege uvrstka! V obče pa drobna pesnica — baje v drugej številki lanskega „Škrata“ predobro znači raznovrstno delovanje ljubeznjive „Edinosti“!

Marsikaj mičnega bi vedel povedati o „Škratu“ in „Brencelji“, a podlistkar se boji, da bi ga ta dva prijetna šaljivca v bodoči številki ne postavila v nju predale, ter prehudo opikala in popolnem raztrgala.

Kaj pa o naših leposlovnih mesečnikih, o „Ljubljanskem Zvonu“ in Celovškem „Kresu“? O teh dveh bi vedel povedati mnogo, toliko da bi se podlistku odmerjen prostor v „Slovenskem Na-

rodu“ nekajkrat napolnil. Ker bi pa kočljivim slovstvenikom ne ugajale vse besede, ki jih bi suhoparni podlistkar prepisal iz enciklopedije „Edinostnih“ učenjakov, rajše molči.

Pred zaključkom bi moral podlistkar še naštevati razne — prave in navidezne urednike slovenskih časopisov iz sedanjega in minolega časa. Ker mej sedanjimi uredniki več ali manj pozna vse (razen očeta g. Ozimka in Imreta Augusticha — če je ta še mej živimi) od Suhoblodnika in Viktorja Dolenca do istinitih urednikov „Slovenskega Gospodarja“ in goriške „Soče“, vedel bi po receptu v enciklopediji „Edinostnih“ učenjakov napraviti najokusniše rezko jedilo. Primerno osoljeno in dobro s papriko poštupano bilo bi gotovo slastnejše od najbogatejše table d' haute. Da je ta vražji želodec nekaterim gospodom toli imenitna stvar. Da, da, prav električna luč se je podlistkarju zabliščela: Leon Gambetta je bil imeniten gourmand. A francoski pokojni Gambetta pa slovenski — — —! Kolik razložek! Veči nego mej levom in kužkom, ali po domače, veči nego mej konjem in pod muho. Slovenci, ne smešimo pred

svetom same sebe! Vedel bi, kot rečeno, povedati mnogo pikantnega o raznih teh gospodih na katerih ramah leži slovensko časopisje. A nekaterim se že pri tej opombi dela kurja polt, ker se boje, da bi jih podlistkar ne naslikal v pravej svetlobi. Pomirite se, podlistkarju gre za stvar, ne za osebe, zato je premišljeno podlistkom napisal naslov: „Časnikarstvo in naši časniki“.

Pri takej priliki bi po slovníku „Edinostnih“ učenjakov govoril tudi o jeziku, katerega pišejo naši časopisi. Kdor jasno misli, ter si je pridobil tudi primerno naobraženost, pisal bode tudi v časopise naravno in jasno. In jasnost pa naravnost je poglavitna stvar. Jasna naravna pisava (slog) v časopisji ne izključuje umetnosti v pisavi, izključuje pa vse izumetično ali preskrbno narejeno in natezano. Kdor naravno in jasno piše, izrazuje se zmeraj tako, da čitatelj časopisa sebi pravi: tako bi v tem slučaju tudi jaz bil pisal. V slovníku rečenih učenjakov stoji citat iz Horacija:

Ut sibi quivis

Speret idem, sudet multum, frustra que laboret

Ausus idem.

A podlistku neprimerno bi bilo to stvar na drobno razpravljati; tudi odveč bi bilo, naštevati razne razloge, zakaj časnikar v člankih, dopisih itd. ne govori v prvej osebi jednine; ampak navadno v množini. Ta oblika časnikarskih pisateljev in urednikov pa ni oni pluralis majestaticus, s katerim se razni vladarji v svojih spisih ponašajo. Vse to podlistkar mirne vesti prepušča našim slovstvenikom in pa — učenjakom tržaške „E dinosti“. Prezreti ne sme jedne same stvari, s katero se ljubeznjiva „E dinost“ odlikuje mej vsemi in nad vsemi slovenskimi časopisi. Vsi jeziki evropski so imeli in imajo več ali manj priprostih — očitnejše rečeno — surovih besed in izrek. V izobraženi družbi (katerej se pa izobraženost ne primerja po lepej suknji in visokem svitem klobuku) se vsak izogiba vseh nizkih besed in robatih izrek. Kdor se ne ravna po tem pravilu, zagreši se zoper dober okus izobražene družbe. Ta ga začne sprva z začudenjem, poslej pa pisano gledati, prezirati ga in se ga ogibati. To prav naravno pravilo je že davno obveljalo v evropski pismenosti in tudi v evropskem časopisji. Vsi časnikarji brez razločka se

prištevajo mej izobražence, ter se v svojih izdelkih ravnaajo po rečenem pravilu. Mej slovenskimi listi le tržaška „Edinost“ ne pozna tega veljavnega pravila. Ta „Edinost“ se v svojih spisih tako odurno ihti in ponaša, da so izrazi: podla duša, podlost — — — in cela vrsta takih in še hujših besed in izrek kaj običajnega. Tak sermo proletarius ne oblažuje srca ter nikakor ne pospešuje in ne širi naobraženosti mej onimi krogi, katerim je ta list v prvej vrsti namenjen. Tak razuzdan in umazan jezik le pobujšuje čitatelje, podpira le surovost mej njimi, mislečimi: tako se mora preklinjati in primojduševati, da se človek lahko uvrsti mej izobražene stanove. „Nihil placet quod non decet,“ rekel je prav resnično že starodavniški Kvintilijan. — Vse to je povzeto iz slovnika „Edinostnih“ učenjakov ter je namenjeno podpisanemu in nepodpisanemu uredniku rečenega lista. Takta manjka, takta in blagega čuta! Slepe strasti pa je na ostajanje.

Dolga, predolga vrsta teh podlistkov je vsaj nekoliko pojasnila slovensko časopisje in časnikarstvo sploh. Gotovo bi podlistkar vedel

naštevati tudi mnogobrojne dobre lastnosti njegove, a časopisi, kot s prva rečeno, si sami tako preradi popevajo lastno hvalo. Kazal je le na razne hibe v časnikarstvu, a ne le s praznimi besedami, temveč z nepretrganimi dokazi. Now what I want, is — facts, facts! rekel je slavi Boz (izmišljeno ime K. Dickensu, kar vsak slovník pričuje „Eдиностnim“ učenjakom). Dokazov, protidokazov zahteva podlistkar od vsakega, tudi od privilegiranega učenjaka, ki se bi hotel spodtikati ob navedenih stvareh.

Pisatelj bi se ne bil nikdar nadejal, da bodo ti pohlevni listki tako globoko zadeli v razne kroge ter nepremišljenim našim politikom v obrambo izvabili ono ne dovolj premišljeno šepavo izjavo naših deželnih poslancev. Da bi bil resnico po polnem podprl, rabiti bi ne bil smel urednik „Slovenskega Naroda“ toli zelo olovnik. Ona prevelika ozirnost na razne veljavne in neveljavne može je doslej narodnej politiki, narodnemu napredku zmerom največ škodovala. Prvaki, pravi in domišljeni, otresite se vendar jedenkrat te preveeliike ozirnosti, iz katere poganja tolikokrat bičana omahlji-

vost in nedoslednost. Potem se ne bodete ujedali in gnjevali nad tem krotkim in mirnim podlistkarjem. Slavni Pope je že konci prve tretjine minolega stoletja pisal: „To attack vices in the abstract, without touching persons, may be safe fighting indeed, but it is fighting with shadows. My greatest comfort and encouragement to proceed, has been to see that those who have no shame, and not fear of any thing else, have appeared touched by my satires“. A poslovenimo po slovníku te lepe besede našim učenjakom, ki s svojo modrostjo zakladajo blaženo tržaško „Edinost“. „Napadati napake same na sebi in nikakor zadevati se ob osebe, je gotovo kaj varni boj, a boj je s senco. Primojem delovanji me je okrepčevalo in spodbujevalo najbolj, ko sem videl, kako zelo so se po mojih satirah zadete kazali možje, ki se drugače ne sramujejo in ne boje nobene stvari.“ Bistrogglavi Anglež je dobro vedel, da zmiraj in vselej resnica v oči kolje. Možato je le z dokazi in protidokazi pobijati besede in trditve teh drobnih podlistkov, —

nemožato, prav babje pa je iskati in povpraševati po imenu njih spisovatelja: zaman je vse zasledovanje. Heine pravi nekje:

In Froschpfehl all' das Volk verbannt,
Das seinen Meister je verkannt.

V Ljubljani 20. prosinca 1884.

* * *
Stat nominis umbra.

Mej tiskom došla sta nam naslednja dva popravka:

1. Nekdanji „Vedež“ piše z Dunaja, naj se stavek: „Ko je bil Védež umrl, porodil se je 1849 l. „Pravi Slovenec“ čita tako: „Predno je bil Védež umrl (koncem 1850. l.), porodil se je „Pravi Slovenec“.

2. „Slovenskega Gospodarja“ ni ustanovilo katoliško društvo, temveč večinoma isti rodoljubi, ki so kratko potem ustanovili „Slov. Narod“. Pač pa je „Slovenski Gospodar“ pozneje (menda l. 1870) prešel katoliškemu društvu v last, katero je še dan danes temu uplivnemu listu lastnik.

